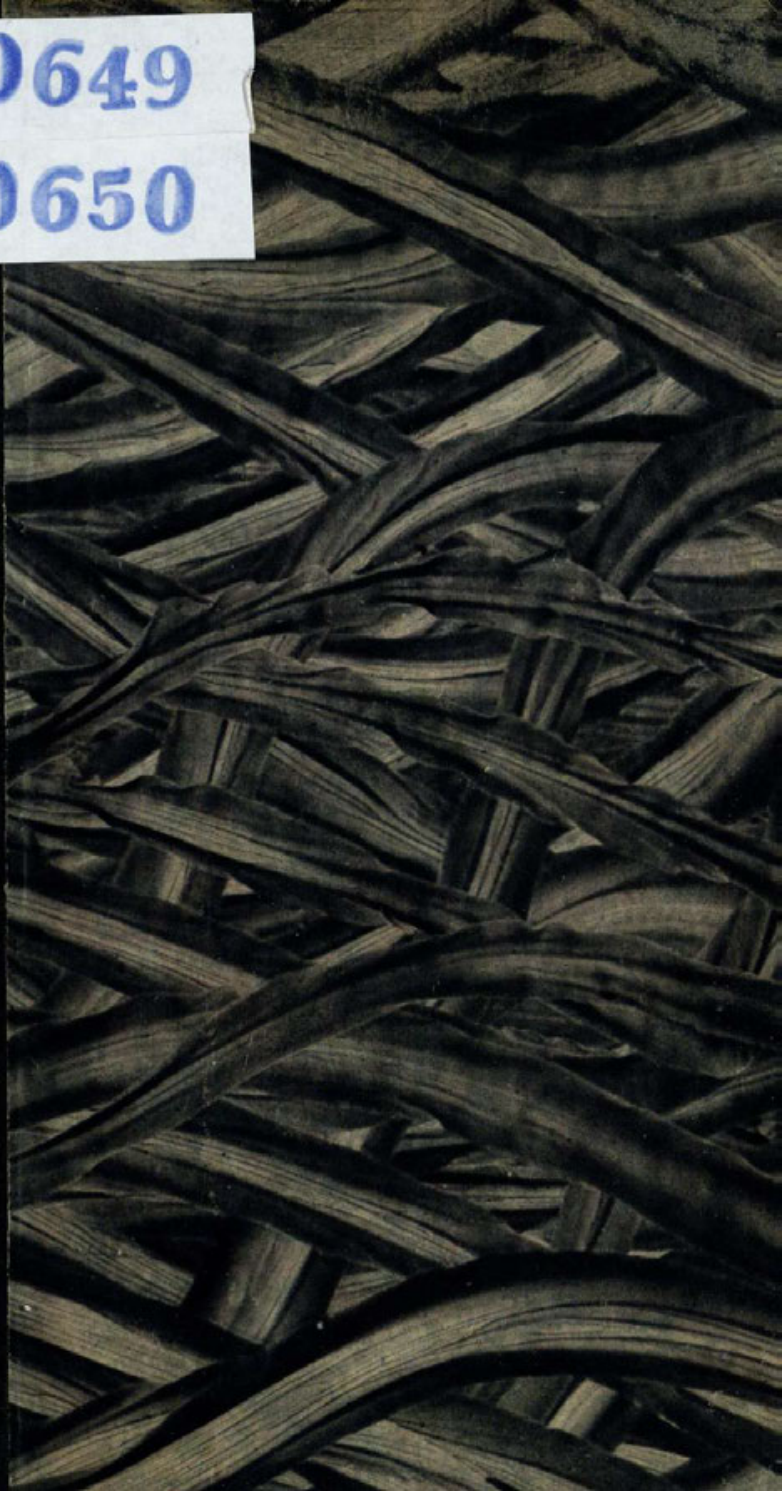

90649

90650

KOŚCIÓŁ I KLASZTOR OO. REFORMATÓW

W KALISZU.

KOŚCIÓŁ I KLASZTOR

OO. REFORMATÓW

W KALISZU.

PRZEZ

ADAMA CHODYŃSKIEGO.

WARSZAWA,

NAKŁADEM NAPOLEONA WARTSKIEGO KSIĘGARZA W KALISZU

1874.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 10 Ноября 1873 г.

90650

Dłoń czasu — i często straszniejsza od niej ręka ludzka, coraz bardziej niweczą zabytki przeszłości, coraz szerzej zacierają ich ślady, pochodzenie a nawet i wieść o nich. Badacz lat minionych i żyć zagastych, daremnie nieraz szuka w tych zgłiszczach, znajdując jedynie złomki nie mogące posłużyć do odtworzenia całości; cokolwiek przecież w tém grobowisku wynajdzie, to za nabytek cenny uważa. I szczątki te byłyby straconemi nazawsze, gdyby nie ów puszczyk lubiący żyć w starym pyłe i przebywać w starych rumowiskach. Owoc jego pracy, to często cień ujęty, jaki przeszłość pozostawiła w swym dniu słonecznym na pokruszonym marmurze i strzaskanych kapitelach. Któż wyrzec może proroczo, że to, co jest — będzie? że to, co było — pozostanie nazawsze? któż może zapewnić: czy tam, gdzie dziś głuchota ciszy panuje, za lat setki, nie będzie się rozlegał gwar pracowitych rojów? lub téż, gdzie teraz odmęt życia wszystko unosi, gdzie faluje tyle namiętności jak wichher jesienny, gdzie olbrzymy z cegieł i głazu nie chylą czoła przed burzą, będąc, jakby skamieniałym stalaktytem myśli i wytrwałości ludzkiej, — czy tam z ubiegim lat nie wielu... lub wielu, nie zasiądzie na poważnym tronie ponurego milczenia — spokój, jak dno oceanu głęboki? Bytować i umierać, ginąć i zmartwychpowstać jest uroczystym, pełnym tajemnic dogmatem życia: na grobie stoi kolebka, sama znowu dotykając własnej mogiły. Nim przecież ta kolebka w grób się zamieni, czyliż istota w niej zrodzona i żyjąca, z wdzięczności za światło, co w niej ujrzała, lub za pojęcia, jakich w niej nabyła, nie ma świętego obowiązku zostawić potomności słowo, któreby kiedyś o niej w przepaści czasu, choć cichym szeptem mówiło? Wszędzie, gdzie tylko człowiek żyje, tam roni część swoich myśli, czynów, marzeń i nadziei; to miejsce brata się z nim: ztąd téż dzieje tego miejsca, są odrobiną dziejów rozumu i uczuć tego człowieka! Jeżeli licha wioska lub cichy siel-

ski dworek, dla przeszłości swojej mogą być godnemi pióra i trudów historyka, to tém więcej zasługują na nie dzieje miast, tych wielkich kolebek i ognisk nauki, sztuk, przemysłu, rzemiosł i handlu. Dziejopis, polityk, filozof, ekonomista z badaniami swemi zwracają się ku tym potężnym piastunom oświaty i cywilizacyi ku tym mrowiskom, w których co wielkie i male; co ma potęgę lub jest niedołężnem; co grzeszy pychą lub jest pokornem; co ozdobione jest zacnością lub skalane znikczemnieniem; co żyje w mieniu lub ubóstwie, w bogactwie lub w ostatniej nędzy; co jaśnieje światłem mądrości lub jest napiętnowane blichtrzem, próżnością, pozłotkiem; co zdobywa się na najszczytniejsze poświęcenia lub upada w kał ohydy, — to wszystko w rażących często przeciwieństwach, skupia się i grupuje obok siebie po miastach. Są to istne Pandoron, pełne tego, co obejmowało niegdyś w sobie naczynie ojca bogów, nim je otworzył Epimethéj.

Studja nad gmachami i gmaszkami rozsiadłemi po bokach dróg i drózek, na wzgórkach i nizinach pól, nie wystarczają dla historyi. Technienie wioski, sielski, pracowity i pocziwy ziemiani na żywot, odgrywają niewątpliwie wielką rolę w dziejach rolniczego narodu, i lśnią zwłaszcza jak w czasach dawnych, urokiem, któremu oprzeć się nie można. Tego jednak za mało tam, gdzie idzie o instytucje, oświatę i inne odcienia składające się na historyczny byt społeczeństwa. Ztąd to dzieje miast jako ognisk cywilizacyi, dla ogólnej historyi narodu są nadzwyczaj ważne; są one tak konieczne, że bez nich dzieje ogólne, nie mogą być pełnemi. Księga Rzymu, to jakby księga rzymian i świata; bez niej, bez dziejów Aten, Koryntu i tylu miast innych, historia byłaby okiem pozbawionem żrenicy. Na forum romanum, w salach Comitium, na gemońskich schodach Mamertynu, w obszarach Colosseum i Naumachyi, ściekały łzy i promienił uśmiech trzech części starożytnego globu. Gdyby dawny historyk nie był zatrzymał swego wzroku na tych dziś skruszonych i w pył rozspanych murach, byłby odjął potężnej pani narodów, całą straszliwość jej majestatu; potomność widziałaby ją w runie jagnięcia, nie zaś w sierści karmicielki Romula i Rema. Nikt nie zostawił dziejów kwiatu pustyni, grodu Salomona — Palmiry; to też wichler biada już od wieków uroczystym żalem między szczątkami cudnych kolumn świątyni słońca Tadmoru. Davkins i Wood po lat tysiącu, pierwsi ujrzeli posępne cienia Odeanta, Zenobji i Longina; sunęły one w milczeniu po ruinie i gruzach, zatrzymując się z jękiem przy zwaliskach mauzoleum Jamblicha....

W wyżej oświeconych krajach Europy, zdawna już zajęto się szczerze opisami i historyczną monografią miast, które składają

piękny zbiór, bądź to jako sama historia, bądź jako szacowny do niej materiał. We Francyi, podobno już za Colberta powstała myśl, aby magistraty wszystkich miast tego kraju, zajęły się ściśle, naukowo-źródłowym sporządzeniem ich monografji. Gdzie zbywało na urzędnikach którzyby to zadanie należycie spełnić mogli, tam mieli być powołani do tego przez magistraty, ludzie uczeni i zamilowani w przeszłości. Myśl to była wyższa, poważna i doniosła. U nas, nie zamierzono nigdy o tém; darując to już magistratom, wyżałować nie można, że wyższe duchowieństwo, które miało taki wpływ i powagę, nie pomyślało nigdy o uchronieniu od zagłady, choćby dziejów świątyń i korporacyi religijnych, na które przecież naród poczynił tyle ofiar i tyle poświęceń! Dziś, dla wielu nazawsze zniszczonych materiałów i źródeł, trudno temu zaradzić, a coraz—to i trudniej, bo czas nie wyczekuje za chęciami ludzkiemi; one to, w lot go chwytac i z niego korzystać powinny. Mamy wprawdzie opisy niektórych miast i pewne monografje, na palcach policzyć się dające — ale to tylko drobna cząstka z wielkiej, wyczekującej na utworzenie całości. Winni temu nakładcy — a więcej jeszcze ogół. Pierwsi, wolą wydawać tłumy ramot obcych, a drugi przenosi je nad rzeczy ojczyste, których nie popiérając gorącym i szczerem sercem, odstręcza badaczów od pracy a nakładców od druku. Tymczasem lata mijają, akta po różnych kątach i archiwach butwieją, giną, płoną w pożarach — i coraz, coraz bardziej ciemnieje oblicze przeszłości, które aby kiedyś rozjaśnić, dziejopis ze znojem błędzić musi po manowcach przypuszczeń i hipotez, często mylnych, najczęściej niedokładnych. W rozstrojeniu życiowem czasów ubiegłych, niedbalstwo to poniekąd przebaczyć można było; ale my za chłód i oziębłość w tej mierze, na przebaczenie zasługiwać nie możemy. My jesteśmy jak wróble nie wiedzące pod jaką przytulily się strzechę i w czyjem gnieździe zasiały. Co obce cenimy, co własne — depczem; jest to monstrialność nosząca na swym zagłótku dewizę: „Deh-lenda Carthago!“

Gdyby umiano, czy też chciano zrozumieć u nas ważność monografji historycznych, zdobylibyśmy wkrótce bogactwo z jednej strony posługujące potężnie ogólnym dziejom, a z drugiej jako *ludzie* którzy rozum i serce, za godło mieć powinni, mielibyśmy opisany każdy kącik — co, jeśli już dalszych pośrednio, to w nini, lub w pobliżu jego mieszkających, obchodzić i interesować może. Do zdobycia takich nabytków powtarzamy, trzeba tylko dobrej woli, wytrwałej chęci i zrozumienia rzeczy. Każdy zakąt, znalazłby po temu pracowników, lecz każdy zakąt, nie wyczekiwać w tém na innych, ale *sam o sobie* pomyślećby powinien.

„Czyń każdy w *swojem* kółku, jak uczy Duch Boży,
A całość — *sama* się złoży.“

Tak byłoby i w ważnym przedmiocie monografii

Otóż my, dalecy od wszelkiej zarozumiałości, chcemy dać w téj mierze przykład. Interes nauki, ale nie interes materyalny, powoduje tu nami. Księgarz kaliski p. Napoleon Wartski jakkolwiek początkujący w swoim zawodzie, wyżej i po obywatelsku rozumiejąc rzeczy, zamiast na wydawanie tłumaczeń powieści Borna, Koka etc. zamierzył poświęcić nakład na rzeczy obchodzące Kalisz i całą gubernję kaliską. Wzajem, pochlebiamy sobie, że i my usiłować będziemy odpowiedzieć uczciwie i zanie przez dokładne wypracowania monografii, miasto nasze rodzinne i jego gubernję, obchodzić mogących. Na pojedyncze siły, praca by to była niemożliwa do wykonania: jednakże i inni jeszcze dostarczą wydawnictwu temu monografii skreślonych na podstawie wszelkich możliwych, znanych i dostępnych źródeł. Prace te, nie będą to żadne kompilacje, ale rzeczy oparte na aktach, przywilejach, dyplomatach, nie pomijając i wiadomości z dzieł już drukowanych, które o danym przedmiocie traktują. Od zbiorów, o jakich niżej powiemy, będą się one tém różnić, że gdzie tego wypadnie potrzeba, opowiadania i wiadomości, sięgać będą, *aż do dni naszych*.

Obecna monografja kościoła i zgromadzenia ks. Reformatorów kaliskich, rozpoczyna szereg podobnych monografii, którym po skończeniu dać będzie można nazwę ogólną „*Calissiana*.“

Wydawnictwo to nie będzie pismem perjodycznym, lecz zbiorem, tak, iż pojedyncze monografie wychodzić będą w nieokreślonych epokach czasu, w miarę wygotowania i t. p.

Każda Monografia sama w sobie stanowić będzie całość co do przedmiotu i dla tego sprzedawana będzie oddzielnie, nie zobowiązując nikogo do kupowania poprzednich lub następnych.

Wszystkie monografie mieć będą jeden format, aby mogły utworzyć zbiór jednostajny powierzchownością.

Nakładca nie szczędząc kosztu, do monografii, gdzie tego będzie potrzeba, dołączy ryciny, wyrabiane (podług fotografii na miejscu zdjętych), w najznakomitszych drzeworytniach. W miarę jak miejsce przedmiotem monografii będące posiada zabytki lub szczegóły godne utrwalenia ich przez rysunek, odpowiednia liczba rycin, dołączoną do nich zostanie.

Wydawnictwo to będzie się składać z szeregu książek, traktujących pojedyncze przedmiota, miejscowości, instytucje i t. p. miasta Kalisza, a nadto obejmować będzie historyczne monografie miast i miejscowości, tak w dawnym Województwie kaliskim, jak w dzisiejszej gubernii kaliskiej położonych. Na taką pracę i wy-

czerpanie przedmiotu—lat potrzeba. Ale czas, ani śmierć, przy dobrej woli, nie staną i niepowinny tu być przeszkodą. Gdy umrę ja, który to zaczynam, lub ci, którzy ze mną dorzucać będą po cegle, przyjdą inni może, co po nas zbiór ten pracami swemi wzbogacą. Każda wreszcie monografia jaką wydamy, będzie wydarciem czasowi, łupów. Za główne zadanie kładziemy sobie *wysondowanie do dna* w każdej monografii wszelkich źródeł i to tak dalece, iżby w razie jakiejś zatraty akt lub źródeł do danego przedmiotu odnosić się mogących, te monografie *z wszelką powagą dokumentu, zastąpić je mogły*. Pograniczny nam Szląsk, zwłaszcza uczeni wrocławscy, od lat już wielu, jedni po drugich, prowadzą zaszczytne dla nich a pożyteczne dla historii, wydawanie źródeł, monografii, kronik, opisów, studjów różnorodnych i t. p. rzeczy, Wrocław i Szląsk obchodzących. Takimi są prace i wydawnictwa: Kastnera, Büschinga, Koehlera, Crusinsa, Heneliusa, Heynego, Knie, Roepella, Klozego, Stenzla, Sommersberga Tzschoppogo, Zimmermanna, Volkmana, Grünhagena i mnóstwa innych, których dzieła tworzą bogatą i wspaniałą bibliotekę, Szląsk i jego grody pod historycznym, jeograficznym, statystycznym, przyrodniczym, przemysłowym i handlowym, obchodzące względem. Zbiory te jednakże, nierzadko podane w łacinie, mniej są dostępne dla innych. My, dzieje miejscowości kreślić będziemy w języku ojczystym, a w razie uznania potrzeby, ważne dokumenta załączymy w przypisach. Uczonym więc i mniej uczonym, stanie się zadość; załatwioną nawet będzie przez to, ta praktyczna strona, która pozwoli każdemu oznajomić się dokładnie z przeszłością i terażniejszością pewnej miejscowości.

Po monografii Reformatów kaliskich, wyjdą następujące:

- a. Historia kościoła Ś-go Mikołaja i Zgromadzenia ks. Kanoników Lateraneńskich w Kaliszu.
- b. Dzieje kościoła i b. Zgromadzenia ks. Bernardynów w Kaliszu.
- c. Historia miasta Warty.
- d. Prawa, przywileje i wilkury cechów rzemieślniczych, handlu, przemysłu i bractw w dawnym Kaliszu.
- e. Dzieje kościołów znikłych w Kaliszu.
- f. Historia kościoła ks. Franciszkanów w Kaliszu.
- g. Kronika historyczna miasta Kalisza.
- h. Kalisz dawny i dzisiejszy pod względem historyczno-topograficzno-statystycznym i opisowym.
- i. Cmentarze Kalisza.
- k. Wiadomości o ludziach uczonych i zasłużonych społeczeń-

stwu, którzy się porodzili w Kaliszu, w nim mieszkali lub pomarli.

l. Drukarnie kaliskie i książki w tém mieście wydane.

l. Dzieje teatru w Kaliszu.

m. Dzieje muzyki w Kaliszu i inne.

Do prac powyższych z różnych źródeł są już pozbierane materiały a niektóre z tych dzieł ukończone zupełnie.

Wychodząca obecnie monografia, daje ci Sz. Czytelniku dowód, że nakładca *wziął do serca* to wydawnictwo; od Twojej łaskawości zależy uznanie szczerych chęci autorskich; jeśli chcesz już koniecznie, krytykuj tych ostatnich, a niedozwól przy tém, żeby wydawnictwo dla braku poparcia upaść miało. Nie wątpię, że miła ci będzie wiadomość o miejscach: gdzie się może urodził—i gdzie żyjesz; a jeśli to już dla ciebie jest obojętnem (czego przypuszczać nie chcę), to miłą może będzie kiedyś—dla dzieci twoich. Istota ludzka potrzebuje do życia trzech pokarmów: dla ciała, rozumu i serca. Mowa tu o dwóch ostatnich... jeden lub drugi, znajdziesz zapewne; może cię on nie zadowolnić... przebacz... a jeśli ci się jedno podobać nie będzie, nie potępiaj z *góry* drugiego, które po tamtem ma nastąpić.

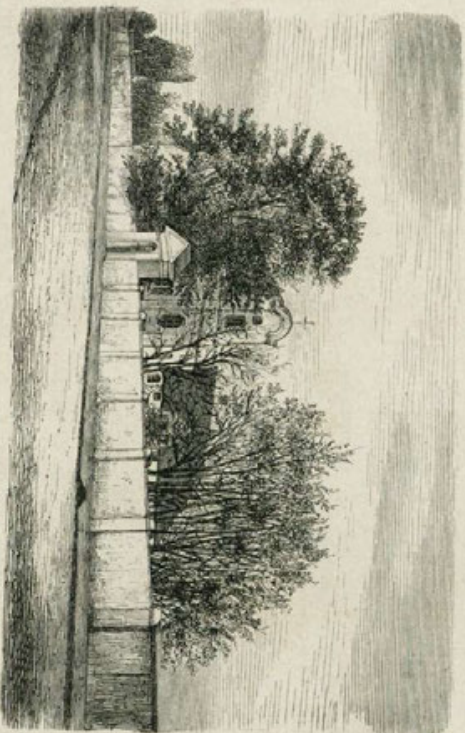
Ad. Ch.

Pisałem w Kaliszu d. 1 Listopada 1873 r.

KOŚCIÓŁ I KLASZTOR KS. REFORMATÓW W KALISZU.

MONOGRAFIA
KOŚCIOŁA I ZGROMADZENIA

OO. REFORMATÓW

W KALISZU.

I.

Wstęp.

W samym końcu wrocławskiego przedmieścia, które od mostu po-za kamiennego nazywają kaliszanie w języku poezyi „ostatnią drogą” lub „traktem do wieczności”, bo wiedzie ku cmentarzom miasta, stoi kościół i klasztor OO. Reformatów. Ma on za sąsiada z drugiej strony ulicy szpital Ś. Trójcy, a od zachodu, ich oknom i murom przygląda się w uroczystém milczeniu brzożami ocienione wzgórze, na którym rozłożył się wśród kwiatów i zieleni cmentarz protestancki. Gasnące w tej stronie słońce i wrota wiodące do cichego ustronia śmierci, są jakby tłem do medytacji zakonnych i melancholijno-ascetycznych rozmyślań o Salomonowem: „Vanitas vanitatis et omnia vanitas.” Sam kościół stojący nieco w głębi, uzupełnia prostą linię ulicy murem go opasującym i kaplicą żołnierską. Chętnie uczęszczają kaliszanie na nabożeństwa do tej świątyni zakonnej, owianej powagą, ustrojonej w zielen, nęcącój roztesknioną poezją ciszy i samotności. Ks. Reformaci od samych początków swojego tu

zgromadzenia, najgorliwiej troskliwymi byli o przyozdabianie tego miejsca i otaczanie siebie powagą zasługi; to też mieszkańcy darzyli zawsze swoją sympatją i szacunkiem ten konwent, który choć najuboższy ze wszystkich dawnych zakonów Kalisza, — choć niemal aż do ostatnich czasów pozbawiony wszelkich stałych funduszów, — choć w całym znaczeniu tego słowa żyjący nigdy tylko „z Opatrzności Bożej,” umiał przecież postępowaniem swoim zarobić sobie na cześć publiczną. Nie jedna złość ludzka, nie jedna przeciwność losu, nie jedno cierpienie i dola nieprzyjazna, rozbiły się w ciągu przeszło półtrzecia wieku o pokorę, ciszę serca i godność tych zakonników. Opinia publiczna przyznawała im wszelkie cnoty chrześcijańskie i klasztorne. Oni, sami ubodzy, żywili jeszcze u stołu swojego różnych biedaków; szlachetne nieszczęście i skolatane zawodami życie nie jedno, w ich celach i w ich refektarzu znajdowały przytułek i pokarm. W ich gronie bywali nie rzadko mówcy znakomici, bo kaliscy ks. Reformaci, nie tylko poświęcali się obowiązkom religijnym ale i nauce. Łoża umierających, szafoty skazanych na śmierć, epidemie i nieszczęścia ogólne, znajdowały ich zawsze gotowymi do niesienia cierpiącym pociechy i posług. Gruby ich habit, lat już niemal trzysta szanowany jest przez kaliszian, bo ci, którzy go nosili i noszą, twardą tę szatę, zrzeczenia się świata, uznać i w godność przyozdobić umieli. Jak księgi, tak i miejscowe tradycje nie podają nic takiego, coby jakiś cień rzucać miało na surowych uczniów Piotra z Alkantary, którym jeśli przyszło brońić kiedy praw swoich lub opędzać się rozgłośniej złej woli ludzkiej, czynili to z niechęcią i z musu, przenosząc spokojne życie w milczących murach swojego klasztoru.

Taką jest moralna część historii ks. ks. Reformatów kaliskich.

II.

Kronika historyczna kościoła i zgromadzenia.

Reformaci, zwani także „Braćmi mniejszymi ścistej obserwacji a różni nieco od zakonników téjże nazwy włoskiej reformy

Stefana Moliny (r. 1525), są mnichami reguły Ś. Franciszka, ostrzejszej niż bernadyńska. Od tych ostatnich rozróżnia ich odmienny krój habitu i trepy. Początek tego zakonu odnosi się do bulli papieża Klemensa VII z d. 16 listopada 1532 r. zaczynającej się od słów: „In suprema militantis Ecclesiae specula.” W lat ośm później, to jest w r. 1540 (1) Ś. Piotr z Alkantary (2) ułożył jeszcze surowsze konstytucje zakonne, następnie przez kapitułę i przez papieża potwierdzone. Nasi Reformaci polscy od téj idą reformy. Przybyli oni po raz pierwszy do Polski z Ołomuńca za panowania Zygmunta III-go; sprowadził ich Zygmunt na Mirowie hr. Myszkowski Marszałek koronny do Pińczowa, z kąd wkrótce wydalić się, byli zniewoleni. Skromni ci zakonnicy wiele znosić musieli przykrości i niechęci; intrygowano przeciwko nim, udając, jakoby byli ludźmi reguły szkodliwej; przyszło nawet do tego, że Nuncjusz Papieski, Franciszek Simonetti wydał d. 7 Czerwca 1610 r. w Wilnie dekret ogłoszony po całej Polsce, nakazujący tak osobom duchownym jak i świeckim, bez obawy wpadnięcia w kłatwę, chwycić i więzić tych wszystkich, coby się Reformatami nazywali. (3) Do prześladowania ich pomagali Bernard Maciejowski kardynał i Mikołaj Zebrzydowski wojewoda krakowski, którzy w latach 1605, 1608 i 1612 wyjednali u Papieża Pawła V. breve, zakazujące Reformatom sadowienia się w Polsce. Zygmunt III przekonawszy się, że Reformaci zasługują na jego pieczę, w r. 1615 wyjednał u stolicy Apostolskiej, dozwoleńie osiedlenia się tego zakonu, skutkiem czego poczęto ich fundować. Fundacje te uskutecznione były w porządku następującym: w r. 1622 w Miejskiej Górcie miasteczku (w poznańskim) przez Adama Przyjemskiego; tegoż roku i przez tegoż fundatora w Osieczny; następnie w r. 1623 w miasteczku Chocz (w kaliskim) przez Andrzeja Lipskiego biskupa Kujawskiego; tegoż roku przez Zygmunta III-go w Warszawie; r. 1624 w No-

(1.) Szczegóły te i inne wyczerpane są z ksiąg klasztoru Reformatów Kaliskich, noszących tytuły: „Scrutinium antiquitatis sive nova revisio veteris archivi etc.” (Volum. dwa); „Rys histor. zgromadz. „zakonn. przez ks. Beniamina (Warsz. 1848) T. I. str. 224; Wetzer: Kirchen Lexikon.

(2.) Ś. Piotr z Alkantary urodził się w miasteczku téjże nazwy w Hiszpanji, r. 1499. Po ukończeniu uniwersytetu w Salamance, młodzieńcem wstąpił do zakonu Ś. Franciszka i był następnie prowincjałem hiszpańskiej prowincji Ś. Gabryela. Jest on autorem dwóch ksiąg uwielbianych przez ascetów i teologów: „O modlitwie umysłowej” i „O spokoju duszy”. Umarł w r. 1563, mając lat 63. Kościół obchodzi jego pamiątkę w d. 19 Października (Wetzer u. Welte. Kirchen Lexikon, Freiburg in Breisgau 1854.)

(3.) Ks. Kleczewski: Kalendarz Seraficzny (Lwów 1760) str. LIII,

wem mieście przez Pawła Działyńskiego wojewodę pomorskiego; r. 1625 w Krakowie przez Krystynę ze Zborowskich Grochowską; w tymże roku we Włocławku przez Andrzeja Lipskiego z Chocza; w r. 1627 w Solcu przez Jana Opaleńskiego wojewodę poznańskiego i w Brzezinach przez Gaspara Lasockiego; r. 1629 w Wieluniu przez Marcina Kowalskiego; r. 1631 w Koninie przez Stefana Modlibowskiego i wreszcie w Kaliszu. W pierwszych zaraz latach po przybyciu swoim do Polski utworzyli Reformaci dwie kustodje: 1. wielko i małopolską oraz 2. mazowiecką i litewską, lecz na pierwszej kapitule tego zakonu odbytej w Zakliczynie d. 23 Czerwca 1623 r. (1) a złożonej z polaków i włochów, zmienili ten podział na kustodje: wielkopolską i małopolską. Papiież Urban VIII. bullą z d. 12 Maja 1639 r. kustodje powyższe zmienił na prowincyje, w skutek czego Kalisz zaliczony był do wielkopolskiej reformackiej prowincyi, nazwanej później prowincyją Ś-go Antoniego.

Marcin Wierusz Kowalski, syn Adama Kowalskiego Łowczego wieluńskiego, Sędziego grodzkiego ostrzeszowskiego, człowiek pochodzący z rodziny dobrze zasłużonej religii przez fundacje, a krajowi przez oddawane mu usługi (2), wprowadziwszy już w pierw Reformatów do Wielunia, zamierzył ufundować ich i w Kaliszu. W tym celu pozyskawszy zezwolenie króla Zygmunta III-go udzielone mu pod dniem 2 listopada 1622 r., kupił r. 1628 od wdowy Nowackiej grunt (3) a gdy przysposobił już territorium, z razu wprawdzie szczupłe, ale na początek wystarczające, w r. 1631 sprowadził do Kalisza OO. Reformatów; jednocześnie założył dla nich fundamenta pod klasztor drewniany. Był to więc z kolei w Polsce dwunasty klasztor tego zgromadzenia, zanim przecież miała się rozwinąć i ukończyć jego budowa, zakonnicy wzniesli sobie jako témczasowe mieszkanie chatę z drzewa. W téjże epoce, niejaka Anna Sulimowska, szlachcianka pochodząca z rodziny żyjącej w tych czasach w sieradzkiem i kaliskiem, później żona Stefana Orchowskiego (4), kupiwszy czy też posiadając własny grunt przyległy budować się mającemu klasztorowi a leżący wtedy w territorium Dobrca małego, kosztem swoim wystawiła na nim drewniany kościółek. Jan Baltazar Liescht de Hornaw

(1.) Według Kleczewskiego (Kalend. Seraf. LVI) dnia 3 Maja 1523. co jest błędem drukarskim.

(2.) Niesiecki: Herbarz (wyd. Lipskie r. 1840) T. V. str. 336; Święcki: Historyczne pamiątki (Warsz. 1858) T. I. str. 123.

(3.) Scrutin. antiquit. V. I. f. 43.

(4.) Czy o niej wzmiankuje Niesiecki: Herb. VII. str. 565, niewiadomo?

biskup nikopolitański, suffragan i kanonik wrocławski oraz także proboszcz kollegjaty Ś. Krzyża, kościółek ten pod wezwaniem Ś. Józefa Oblubieńca, w sam dzień Ś. Marcina, to jest 11 listopada 1632 r. poświęcił (1).

W sprawę jednak natchnioną duchem pobożności, zamieształa się, jak to bywało nieradko (i nie tylko u nas, ale i wszędzie), namiętność ludzka. Księża Bernardyni kaliscy restaurujący wtedy swój pogorzały klasztor, zaczęli stawiać opozycje naprzeciw fundacji Reformatów, przywołując po temu rozmaite przyczyny (2). Poduszczone i inne zakony a szczególnie Kanonicy lateraneńscy obsługujący sąsiedni kościółek szpitalny Ś. Trójcy, niemilem na przybyszów patrzyli okiem. Niechęć ta oddziałała i na niektórych mieszkańców, w skutek czego rozwalili oni ubogą chatkę, w której Reformaci Pana Boga chwalili. (3) Ta nieżyczliwość przeszkadzała pośpiechowi w budowie klasztoru i to mimo tego, że ks. Reformaci na osiedlenie się w Kaliszu, mieli już pozwolenie królewskie, a nadto pod dniem 31 Sierpnia 1631 r. pozwolenie udzielone im z Łowicza przez Jana Wężyka arcyb. gnieźn., który zastrzegł w niem tylko, iż to osiedlenie się, nie ma być z uszczerbkiem miejscowych kościołów parafjalnych. (4) Pokorą jednakże zwalczyli zakonnicy reformaccy tę burzę; nieżyczliwi poznali wkrótce ich wartość a swój błąd, i z niechętnych zgromadzeniu, stali się jego protektorami. Dokończono też swobodnie budowy klasztoru i różnych uzupełnień kościoła który w d. 27 Maja 1636 r. otrzymał z Rzymu, z cmentarza Kalixta, relikwie ŚŚ. Męczenników: Euzebiusza, Koronata, Leona i Leta. W 21 lat po fundacyi, mieszczanin Jakób Jaktorowski, podarował ks. Reformatom grunt, plac i ogród leżące wprost szpitala Ś. Trójcy, czyli tę przestrzeń ziemi gdzie obecnie jest cmentarz kościelny, kościół, kaplica rycerska i dziedziniec po za nią. Donację tę uczynił Jaktorowski z zastrzeżeniem, aby na podarowany przez niego grunt przeniesiono kościół i klasztor, stojące naówczas w głębi, ku Dobrcowi małemu, czyli ku północy, gdzie teraz rozciąga się ogród reformacki. Król Jan Kazimierz przywilejem swoim

(1.) Scrutin. antiq. Vol. II. p. 2.

(2.) Tamże Vol. I. p. 15.

(3.) Ks. Kobyliński: „Kalisz pod względem religij”. (Tygodn. Katol. z r. 1865 N. 52) mówi, że napaści i rozwalenia domku oraz kapliczki dokonali Bernardyni ze swymi ludźmi. Twierdzenie to, zdaje się że jest mylnem, bo nigdzie podobnego szczegółu nie spotkałem w aktach reform. prócz faktu rozwalenia domku, czego dopełnili sami mieszczanie.

(4.) Scrutin. antiq. Vol. I. p. 17.

wydanym w Warszawie d. 26 Kwietnia 1654 r. wspomnioną wyżej darowiznę Jaktorowskiego potwierdził. (1) W tym samym roku syndyk reformacki, Stanisław Franciszek Dobrosielski, nabył dla tegoż zgromadzenia w d. 19 Grudnia, za 200 czerwonych złotych (czyli rs. 180) od wspomnionego wyżej Jaktorowskiego część gruntów i pewne zabudowania przyległe własności klasztornej. Akt tego kupna niezwłocznie zaroborował syndyk w grodzie kaliskim. (2) W roku następnym, ksiądz Teodor Łabiszyński (Labisinius) ówczesny gwardjan, na gruncie nabytym kazał w dniu 20 maja postawić krzyż; był to akt objęcia tej ziemi w zakonne posiadanie. Jakkolwiek ks. Reformaci gruntów nabyli w sposób najuczciwszy, jakkolwiek w ciągu swego pobytu w Kaliszu dali dowody niekuszenia się o dobra ziemskie i o donacje, przecież Jaktorowski będąc podburzony przez kilku Kanoników regularnych, przeciwko objęciu ziemi tej przez Reformatów zaraz w dniu następnym po wystawieniu na nią krzyża, wniósł do grodu kaliskiego protestacją, podmówiwszy pewną liczbę mieszczan do niepokojenia zakonników. I w tym wypadku słabość ludzka przeważyła chwilowo nad zadaniem wyższem, bo księża Kanonicy regularni kaliscy, byli zgromadzeniem godnym uszanowania ich przez dzieje, gdyż nie tylko w szeregu lat, ale nawet kilku wieków, kładli i położyli dla Kalisza wielkie zasługi. Nie można z okazji owego zdarzenia nie przywieść tej uwagi, że ani religja nasza, ani jej instytucje zakonne, cele wzniosłe na widoku mające, za ten i inne wybryki odpowiedzialnymi nie są i być nie mogą; ułomności wykonawców, ciemny tylko prostak lub umyślna nienawiść, instytucji samej przypisywać mogą, nie idzie bowiem za tém, gdy sędzia jest sprzedajnym lub niedołącznym, że prawo którem w wymiarze sprawiedliwości rządzić się powinien, jest prawem niesłusznem lub nierozumnem. Tak i na zdarzenie powyższe z podobnego punktu widzenia rzeczy, zapatrywać się należy. Odpierając zaczepkę Jaktorowskiego, syndyk Dobrosielski odniósł się ze skargą do króla Jana Kazimierza, w skutek czego monarcha ten wydał z Warszawy d. 13 lipca r. 1655 polecenie do mieszczan kaliskich, aby się nie ważyli przeszkadzać Reformatom w używaniu przez nich gruntów kupionych od Jaktorowskiego. (3) Wybuchła w tym samym roku nieszczęśliwa dla Polski wojna ze Szwedami, oprócz innych a niezliczo-

(1) Scrutin. antiq. Vol. I. str. 19.

(2) Tamże Vol. I. str. 43.

(3) Scrut. antiq. Vol. I. p. 26.

nych kłesk, sprowadziła następnego lata (1656) morowe powietrze, na które umarło kilku zakonników. (1) Z okoliczności również wojennych, pomieniony wyżej mandat królewski nie był zaraz wciągniętym do akt grodzkich i dopiero w trzy lata później (r. 1658) dopełnił tego syndyk Dobrosielski, domagając się jednocześnie od magistratu miasta, wprowadzenia reformatów w posiadanie gruntu i realności nabytych od Jaktorowskiego a zniszczonych straszliwie przez najezdniczych synów Skandynawji. Żądaniu temu magistrat odmówił zadość uczynić. Spowodowało to powtórna skargę zanesioną przez Reformatów do króla, przy czém upraszali oni o wynagrodzenie szkód zrządzonych im przez Szwedów. Jan Kazimierz wprzychyleniu się do tój próby, rozkazem wydanym d. 7 marca 1658 r. z Warszawy (2) polecił wysłać komisję do Kalisza. W czasie wejścia Szwedów do miasta i następnego zniszczenia folwarku, którego część do ks. Reformatów a część do Jaktorowskiego należała, Wojciech Zajączek dobrodziej konwentu, za złp. 600 należne mu od tegoż Jaktorowskiego nabył dla zgromadzenia i resztę gruntu; kontrakt ten zaoblatował w grodzie kaliskim d. 14 Stycznia 1658 r. Mimo tego wszystkiego, mimo posiadania dokumentów na nabytą już przez Dobrosielskiego i Zajączka całość realności Jaktorowskiego, podburzani mieszczenie niepokoili ciągle Reformatów w czém mieli pewną pomoc i w magistracie, który, jak powiedzieliśmy wyżej, odmówił zakonowi wprowadzenia go w posiadanie tych realności. Zesłani do Kalisza powołanym przez nas rozkazem królewskim komisarze, rozpoczęli swą czynność w d. 9 Maja 1658. Kiedy cała ta sprawa przybierała pomyślny dla zgromadzenia obrót, magistrat zaniósł do sądu królewskiego prośbę, w poparciu której przedstawił: że Dobrzec mały należy do miasta Kalisza a szczegółowi właściciele nie mogą bez wiedzy i zezwolenia magistratu sprzedawać gr n ów posiadanych przez nich tylko prawem emfiteutycznym, bo tym sposobem konwent mógłby wykupić wieś całą; twierdzono dalej, że gdy z jednej strony miasta są już mury klasztoru Bernardynów a z drugiej gdy będą mury Reformatów, wtedy Kalisz może być łatwo zdobyty przez nieprzyjaciela, który zabudowania bernardyńskie od wschodu a reformackie od zachodu miasta, użyłby dla siebie za fortece; nakoniec powiedziano w tój appellacji, że rozpostarcie się Reformatów na przedmieściu wrocławskiem tak samo będzie dla Kalisza bez

(1) Ich nazwiska są w ustępie VIII. tego dziełka.

(2) *Scrutin. antiq.* Vol. I. str. 33.

korzyści, jak jest z przedmieściem toruńskim (1), na którym są aż trzy klasztory w pobliżu siebie (2). Prosił więc magistrat w imieniu swém i mieszczan, o odroczenie sądu. To całe przecież żądanie pozostało bez skutku; komisarze rozpatrzywszy wzajemne obu stron przedstawienia i dowody, przyznali grunta po Jaktorowskim ks. Reformatom, zastrzegając tylko: uiszczenie skarbowi i miastu takich opłat, jakie do realności tych były przywiązane. Od tego wyroku magistrat zaapelował do króla, w czém komisarze dali mu tylko cztery tygodnie zwłoki. Nie dość mieli kłopotu ubodzy zakonnicy z dumnymi i swarliwymi mieszczanami Kalisza, ale jeszcze wmięszali się do sporu ze swoją interwencją i Kanonicy regularni lateraneńscy, zgromadzenie bogate, liczne, za zbyt może troskliwe o swoje prawa, choć wielce mieszkańcom użyteczne i będące u nich w wielkiem poważaniu. Nie podobna dla braku dowodów sprawiedliwie ocenić, czy odgrywała tu rolę namiętność ludzka, czy też słusność, bo i lateraneńczycy mieli w owój epoce na czele swoim uczynnego historyka ks. Stefana Damalewicza, człowieka wielkiej prawości, rządzącego zgromadzeniem ludzi światłych. Wzajem i ks. Reformaci przyszli do własności gruntu uczciwie i prawnie; chyba więc należy przypuszczać, że Kanonicy mieli jakieś prawa lub ewikcje na części majątku Jaktorowskiego nabytej przez syndyka reformackiego w dobrej wierze i w nieświadomości tych praw. Więcej może byłoby uzasadnionem to, że territorium, na którym zamieszkali Reformaci, należało do jurysdykcji parafii Ś-go Mikołaja a tém samem, że bez zezwolenia Kanoników, (jak oni zdaje się rozumieli), nie mogły się osiedlać konwenty zakonne; w obec przecież pozwolenia arcybiskupa, jakie za sobą mieli Reformaci, upada i ten domysł. Cokolwiekby wreszcie mogli przywieść za sobą Kanonicy lateraneńscy, dość, że łącznie z mieszczanami, zaprzeczyli Reformatom prawa własności gruntów po Jaktorowskim. Franciszek Dobrosielski syndyk, wystąpił naprzeciw tym roszczeniom z kontra-protestacją. W rozstrzygnięciu tego sporu, król Jan Kazimierz dekretem swoim wydanym w Sierakowie w piątek po Zielonych Świątkach r. 1658 (3) nakazał surowo magistratowi Kalisza, mieszczanom i tym wszystkim, którzyby turbowali Reformatów, iżby ich pozostawili w spokoju i przy własności gruntów, a to pod karą odsiedzenia pół roku w więzy lub zapła-

(1) Dziś Warszawsko-Stawiszynskie.

(2) Były tam w owym czasie klasztory: ks. Bernardynów, PP. Bernardynek i Kanoników regularnych de Saxia.

(3) Scrut. antiq. Vol. I. str. 4t.

cenia tysiąca talarów. Odtąd zamilkli przeciwnicy zgromadzenia, nawet lateraneńsi, którzy choć pominięci w wyroku królewskim, jakby umyślnie, dorozumieli się, że i oni w tej decyzji monarszej mają dla siebie prejudikat; „mądrzej głowie, wystarczyło na słowie”. Żyli też odtąd spokojnie w swoich chatkach drewnianych ks. Reformaci a z łaski królewskiego wyroku mając zapewniony byt i ciszę, poczęli myśleć o trwalszych budowach, na jakie ich poprzednicy zdobyć się nie mogli. W roku też 1661 gwardjan Łabiszyński rozpoczął przygotowywanie materiałów celem wzniesienia murowanego kościoła i klasztoru. Na prośbę konwentu, zjechali do Kalisza w r. 1665 komisarze wyznaczeni przez prowincjała dla wypracowania planu przyszłych budowli; jakoż wybrali na gruncie reformackim miejsce, narysowali plan i w d. 27 Lipca t. r. rozpoczęli kopanie fundamentów pod chór mniejszy. Budowa jednak postępowała nadzwyczaj wolno; szereg ciężkich a licznych klęsk wynikłych z wojny szwedzkiej: mór, głód, bieda, niezadkie pogorzele, wreszcie i nieco mętów niesprawiedliwej niechęci pewnych wyjątków, kładły tamę pośpiechowi. Szło więc wszystko zwolna i opornie: cegła wyczekiwała cegły, ale wytrwałość zakonników gromadziła ziarnko do ziarnka. Staął wreszcie i kościół, który w niedzielę dnia 1 Października 1673 r., Jan z Bużenina Bużeński biskup armeński sufragan i kanonik gnieźnieński, proboszcz uniejowski a zarazem sekretarz królewski pod wezwaniem Ś-go Józefa Oblubieńca P. Maryi i Ś-go Piotra z Alkantary, poświęcił (1). Po dokonaniu tego dzieła, przedsięwzięli Reformaci tak kościół jak i całą swoją dziedzinę opasać murem. W tym celu i na ich prośbę, król Michał rozkazem swoim d. 30 Sierpnia 1677 r. wydanym z Warszawy, polecił magistratowi kaliskiemu, iżby im nie wzbraniał z gruntów dobrzeczkich brać bezpłatnie do tej budowli, glinę i piasek (2). W rok po tém, Jerzy Szczepański syndyk, w sam dzień Ś-jej Jadwigi nabył dla zgromadzenia od Jezuitów kaliskich, grunt przyległy rodom reformatów, oraz łąkę, — położone nad rzeką i sadzawką w pobliżu wierzb Wawrzyńca Stawskiego wójta kaliskiego a darowane niegdyś Jezuitom przez pannę Katarzynę Szczemską obywatelkę kaliską, od której nazwiska grunta te „Szczemszczyzną” zwano (3). Za te realności wypłacili zaraz Reformaci Jezuitom do rąk ich rektora Tomasza Doré złp. 700 a resztujące

(1) Serut. ant. Vol. II. str. 2.

(2) Tamże Vol. I. str. 50.

(3) Tamże Vol. I. str. 52.

złp. 300 oddali im wkrótce, wskutek czego grunt nabyty objęli zaraz w swoje posiadanie. Zamiar opasania murem kościoła, klasztoru i ogrodu, zwłókł się lat kilka, aż wreszcie w r. 1683 rozpoczął tę pracę Marcelli Będlewski (Bendlevius) gwardjan. Po śmierci tego prowadził dalej to dzieło ks. Walerjan Białochowski z ks. Kapistranem Cekielskim (Cekielinsem) a ukończył je dopiero w r. 1706 Archaniół Sarnowski gwardjan. Wyciągnięcie owego muru, prócz kamieni i wapna wyżebranych od dobrodziejów konwentu, kosztowało Reformatów przeszło złp. 6000, summę wprawdzie nie wielką, ale w owych czasach dla drogości pieniędzy a bajecznej taniości produktów, dość znaczną. Ten drobny i niknący z uwagi przedmiot, że mur okalający dziedzinę OO. Reformatów budowano aż przez lat 20, daje nam wielką naukę wytrwałości, naukę nie zrażania się przeciwnościami; budzi on zarazem szacunek dla ludzi, którzy wyrzekłszy się przyjemności świata, nie dla siebie, ale dla następnych, jak mrówki pracowite w pokorze i ciszy ducha, zbierali po groszu żebranym na dzieło czasów dalszych. Jaki tyńf lichy, rzucił im może z przekąsem nie jeden szuler, pijak i rozpustnik saskich czasów, choć był gotowy posiać tysiącami na kapryś głupi albo na nikczemną namiętność. I za dni naszych... oglądamy u siebie takie sprawy. Podług rejestrów zakonnych, na wystawienie pomienionego muru użyto przeszło 66,000 wielkich nowych cegieł, do 300 wozów odłamów cegieł starych i przeszło 400 dużych wozów kamieni. W tym samym roku 1706, tak przed wielkim ołtarzem jak i przed pomniejszych dano nowe kraty. W epoce téj klasztor reformacki odczuł także bojowe niepokoje w swarach sasa Augusta II-go ze szwedem Karolem XII-tym, uciskano bowiem i zgromadzenie kontrybucjami, nadto z wojny i biedy wyrodziło się morowe powietrze, które od czerwca 1708 roku, przez całe dwa lata następne grassowało w Kaliszu; trzynastu zakonników reformackich zarażonych przy odbywaniu posług religijnych, utraciło w tym czasie życie z epidemii. W r. 1715 za gwardjana Sarnowskiego wybudowano dwa nowe ołtarze: Ś-go Piotra z Alkantary patrona kościoła i Ś-go Paschalisa de Baylon wyznawcy, który według dawnéj tradycji w chwili jednego z wielkich pożarów Kalisza, miał się nad nim ukazać i ogień przytłumić, w skutek czego obrało go to miasto za swojego patrona (1). W tymże roku 1715 Bonifacy Jatkowski braciszek reformacki (2) wymalował do

(1) Scrut. ant. Vol. I. str. 58.

(2) Jatkowski v. Jatkiewicz był malarzem religijnym znakomitego talentu.

kaliskiego kościoła obraz Ś-go Paschalisa z ówczesnym widokiem panoramy Kalisza, do ołtarza Ś-go Franciszka obraz Portiunculae, do innych, obrazy: ŚŚ. Antoniego, Franciszka, Iwona i wreszcie do glorii ołtarzowych, wizerunki: ŚŚ. Rocha, Antoniego, Dydaka, Onufrego, Marji Magdaleny i Ś-go Piotra z Alkantary (1). Tego samego roku, lecz już za gwardjaństwa Melchjora Kożuchowskiego, mur otaczający reformackie territorium podniesiono na 3 łokcie wysokości a na 300 w długość przeciągnięto; dach klasztoru został naprawiony, w ogrodzie urządono ścieżkę lipową i na cmentarzu kościelnym zasadzono drzewa, z których lipa wielka, otaczająca podotąd olbrzymemi konarami róg frontonu kościoła po ręce lewej od wéjścia, z téj pochodzi epoki. Zawieszony na téj lipie dzwonek konających, już od półtora wieku głosi „memento“ konduktom pogrzebowym. W tym jeszcze samym roku 1715 na cmentarzu kościelnym wymurowaną została kapliczka Ś-go Jana Nepomucena, podotąd stojąca. Jan Kierzyński starosta stawiszyński i Marejan Węgierski, ze wsi Węgiel, miecznik wschowski, pierwsi do jéj wzniesienia dali inicjatywę, przyłożywszy się funduszem swoim do kosztów zebranych z ofiar pobożnych. Dwaj wyżéj wspomnieni wymurowali dla siebie pod tą kapliczką sklep grobowy. W roku 1717 zaczęto budować nowy ołtarz wielki, ugodzony za złp. 450. W d. 14 Grudnia 1721 r. z kościoła ks. Jezuitów wprowadzono uroczyscie do Reformatów relikwije ŚŚ. Męczenników: Innocentego i Bonifacego. Za gwardjaństwa Kołudzkiego w r. 1722. prócz wybielenia kościoła, ganek przy nim pokryto miedzią; wzbogaciła się też w owym czasie i biblioteka. Za przełożeństwa Zygmunta Reicha, ukończono w r. 1725 budowę wielkiego ołtarza, przełożono dach na klasztorze, zegar z wieżyczki przeniesiono na schody prowadzące do cel górnych, gdzie jest podotąd; wymurowano nadto wprost kościoła Ś-jej Trójcy kolumnę ze statua N. Marji Bolesnej i obecnie stojącą. W trzy lata później (r. 1728), Piotr Sokolnicki chorąży poznański, regimentarz wojsk Rplitej pułkownik znaku husarskiego, właściciel dóbr Karmina, zaczął kosztem swoim budować kaplicę ku czci Matki Boskiej rycerskiej czyli żołnierskiej; budowa ta trwała lat kilka. W r. 1731 w kościele

---

Trzy razy wysyłał go zakon do Włoch i Rzymu dla studjów i doskonalenia się w sztuce. Po powrocie do ojczyzny, poprzestał z pokory na stopniu braciszka i zajmował się malowaniem obrazów do kościołów swego zgromadzenia: w Poznaniu, Górcie, Kaliszu i t. p. Słownik malarzów polskich Rastawieckiego, nie wzmiankuje o nim.

(1) Scrut. ant. V. I. str. 58 i Vol. II. od I.

i w zakrystji dano podłogę z kamieni kwadratowych z Wrocławia sprowadzonych; w tymże samym roku zewnętrzne mury kaplicy żołnierskiej ukończonemi zostały, przy czém pokryto ją miedzią. W latach następnych zajmowano się wewnętrzném urządzeniem kaplicy, co trwało przecież dość długo, bo przeszło lat cztery; domyślać się należy, że wyjednywanie przywilejów a może i jakie osobiste przeszkody fundatora, spowodowały opóźnienie. W d. 29 Lutego 1732 r. Papież Klemens XII. udzielił kościołowi ks. Reformatów odpust zupełny w uroczystość Ś-go Józefa czyli 19 Marca, a w d. 19 Października t. r. odpust także zupełny na Ś-go Piotra z Alkantary, drugiego patrona kościoła. Za gwardjaństwa ks. Eleazara Danielskiego w r. 1734 przelożono dach na klasztorze; t. r. w d. 7 Maja zawarli Reformaci z Jezuitami komplancją kończącą spór przez tych ostatnich wszczęty o łąkę Szczemską. Za tegoż gwardjana w roku następnym wymalowano stacje na cmentarzu i do kaplicy żołnierskiej dane były drzwi kratowane żelazne. W tym samym roku (1735) d. 27 Czerw. papież Klemens XII. udzielił na uroczystość Narodzenia N. Maryi Panny, czyli 8 Września, odpust zupełny przywiązany do kaplicy żołnierskiej (1). Po ukończeniu wreszcie téjże, w d. 8 Września 1736 roku odbyło się bardzo uroczyste wprowadzenie do kaplicy obrazu Matki Boskiej rycerskiej, darowanego przez fundatora Sokolnickiego (2). Na kilka miesięcy przedtem, bo dnia 28 Czerwca t. r., wielka powódź zniszczyła przez zalanie wodą cały ogród klasztorny i rozpostarła się tak szeroko, że doszła nawet aż do celi prowincjałskiej (3). W roku następnym dnia 21 Stycznia okropny wichur poczynił nocą straszne spustoszenie w dachach kościoła i klasztoru. Zima też była naówczas niestała; ciągłe ulewy niosły wodę do sklepów klasztornych, tak, że ją codziennie musiało kilku ludzi wylewać; szerzyła się nadto w całym kraju dotkliwa bieda, głód i choroby (4). Cierpiało na tem wszystkiem i zgromadzenie, odczuwające te niedole moralnie a nadto materialnie. W następnym (1739) roku, dnia 19 Stycznia, otrzymał kościół reformacki ułomek drzewa Krzyża Ś-go, na co mu wydał dowód Józef Tadeusz Kierski biskup boliński suffragan i prałat poznański. W r. 1741 za gwardjaństwa Czachowskiego, kościół przyozdobił się obrazem Ś-jej Katarzyny P. i M.

(1) Scrut. antiq., Vol. II. str. 3.

(2) Obszerny opis wprowadzenia obrazu jest zamieszczony w ustępie X-tym téj książki.

(3) Archiv. Conv. Caliss. PP. Reform. str. 3.

(4) Tamże str. 3.

W lat kilka po tém, dnia 29 Sierpnia 1744 r. około godziny 5-éj z południa, po dniu nadzwyczaj gorącym powstał gwałtowny uragan, który w ogrodzie klasztornym połamał drzewa, zniszczył owoce, zrujnował mury w klasztorze, powytłukiwał szyby w kościele i poczynił mnóstwo innych szkód (1). Gdy w roku 1749 zaszła potrzeba wyrestaurowania kaplicy żołnierskiej, koszta poniósł znowu pobożny jój fundator. W dniu 16 Maja 1752 r. wprowadzono do ks. Reformatów od Kanoników lateraneńskich kaliskich z kościoła Ś-go Mikołaja, bractwo Ś-go Jana Nepomucena; w roku zaś następnym, dnia 30 Marca, papież Benedykt XIV-ty autentycznym podpisaniem przez kardynała Pas-sineo, nadał kościołowi reformackiemu 40-to godzinne nabożeństwo z odpustem zupełnym na uroczystość Ś-go Józefa Oblubieńca. W tymże roku sprawiono za zł. 400 organki do chóru; w roku następnym postawili zakonnicy na kościele wieżę, na wzór wieży kościoła Reformatów warszawskich zbudowaną. W dwa lata później, umieszczono wyobrażenia gipsowe 12-tu Apostołów w dwunastu miejscach namaszczenia kościoła przy jego konsekracji. W r. 1759 gwardjan Dyonizy Sydry sprowadził z miasta Końskich dwa kamienne posągi przedstawiające Ś-go Antoniego Padewskiego i Ś-go Piotra z Alkantary, które umieszczone są w dwóch zewnętrznych framugach czyli zagłębieniach frontonu kościoła. W tymże roku odnowiono zakrystję i kaplicę Ś-go Jana Nepomucena na cmentarzu. W roku następnym znów się pomnożyła biblioteka klasztorna. Dnia 18 Kwietnia 1763 roku Syndyk reformacki Stanisław Zakrzewski, chorąży bydgoski, zawarł z synagogą kaliską układ, mocą którego obowiązała się ona wypłacić konwentowi procent zaległy od kapitału złp. 1060, zapisanego reformatom w r. 1707 przez Jerzego Szczepańskiego, a to po złp.100 za rok każdy; od daty zaś układu, czyli od roku 1763 przyrzekli żydzi w zamian tegoż procentu, wydawać Reformatom corocznie na Ś-ty Michał, po dwa kamienie topionego łoju do lampy przed N. Sakramentem palonój. „Z uwagi przeciw (powiedziano w dodatku do tego układu) na ówczesną mizeryą gminy żydowskiej w Kaliszu“ tak syndyk jak i konwent skwitowali synagogę z wszelkich zaległych procentów, żądając tylko wydawania corocznie łoju pod karą złp. 1060 (2). W r. 1766 kosztem Władysława Biernackiego chorążego Sieradzkiego wybudowany był przy wejściu do zakrystji ołtarz, w którym umieszczono dawny

(1) Tamże str. 7.

(2) Archiv. str. 40 i nast.

obraz Ś-go Józefa Oblubieńca w takim ubraniu w jakim się pokazał woźnicom mającym dostawić zboże dla Franciszkanów kaliskich, od ołobockich Cystersek (1). Grasująca w mieście roku 1770 choroba zaraźliwa, uśmierciła kilku zakonników. W grudniu 1776 r. otrzymał kościół relikwje Ś-go Jana Nepomucena, a w dniu 28 Sierpnia 1780 r. ponowne nadanie przez papieża Piusa VI-go zupełnego odpustu i 40-to godzinnego nabożeństwa w uroczystość Ś-go Józefa 19 marca. W lutym 1782 r. kościół reformacki z bogactwami relikwje Ś-go Paschalisa Baylon'a w d. 26 lutego t. r. nadanie mu przez Piusa VI-go papieża zupełnego odpustu w dzień Opieki Ś-go Józefa. W r. 1784 w styczniu, otrzymał znów relikwje ŚŚ. Amantego, Gaudencjusza, Faustyny i Benigny; na skutek zaś pozwolenia Melchiora z Gurowa Gurowskiego prałata poznańskiego, oficjała gnieźnieńskiego z d. 24 kwietnia t. r. uroczyste w d. 1 maja przeniesiono obraz Ś-go Józefa z ołtarza przy zakrystji będącego do wielkiego ołtarza, gdzie podotąd zostaje. W cztery lata później, w dniach 1, 2 i 3 czerwca, z wielką okazałością, przy współudziale mieszkańców Kalisza zaprowadzili ks. Reformaci nabożeństwo do Błogosł. Pacyfika reformata od Ś-go Seweryna, świeżo zaliczonego w poczet błogosławionych bullą beatyfikacyjną papieża Piusa VI-go, w d. 4 Sierpnia 1786 wydaną. Do nabożeństwa tego przywiązany był odpust zupełny; Michał Jerzy Poniatowski arcybiskup gnieźn. pismem z d. 29 Marca 1788 r. pozwolił ks. Reformatom wprowadzić je do swojego kościoła. W trzy lata później dnia 7 Maja, za zezwoleniem tegoż arcybiskupa, wprowadzono nabożeństwo do Jana Józefa od Krzyża, beatyfikowanego przez Piusa VI-go. W roku następnym (1792) d. 19 grudnia, gwałtowny wichur poczynił znaczne szkody w kościele. W roku 1794 otrzymała świątynia reformacka odpust zupełny w uroczystość Ś-go Jana Nepomucena, a w r. 1796 ponowienie co do takiegoż odpustu na uroczystość Ś-go Piotra z Alkantary. W r. 1803 d. 27 Sierpnia Rząd pruski zakazał chowania zmarłych po grobach kościelnych i przy cmentarzach otaczających kościoły. Rozkaz ten ponowił później w lutym r. 1809, Rząd księstwa warszawskiego, skutkiem czego ustały pochowy ciała w kościele, prócz pewnych wyjątków. Roku 1805 w nocy z dnia 18 na 19 października zakradł się złodziej do zakrystji i skarbcza, podrywał zamki i dziwnym zrzędzeniem mimo, że miał przed sobą w schowaniach różne kosztowne srebrne aparata, nic nie wziął, poprzestawszy tylko na wypiciu kwarty wina do mszy.

(1) Wiadomość o tém jest w ustępie X-tym téj książki.

przygotowanego. W środku listopada 1806 r. wkwaterowano do klasztoru reformackiego Francuzów, którzy tam stojąc kilka tygodni, jako „dobrzy nasi przyjaciele“ wiele nieprzyjemności, szkód i zaborów zrzadzili. Po ich wyjściu, postawiono znowu 250 rekrutów polskich, a gdy i ci ustąpili, na gankach klasztornych urządziły władze magazyn mąki i owsa, W roku następnym w styczniu, zamierzono znów zająć klasztor na lazaret dla wojska francuzkiego, od czego przez protekcje uwolnili się księża, jednak w kilka tygodni później gdy przybył do Kalisza brat Napoleona Hieronim, a ten miał wielu chorych Bawarów, użyto dla nich na lazaret refektarz i cele. Miazmat zaraźliwy napełniwszy te miejsca, oddziałał tak szkodliwie na zdrowie zakonników, że kilku z nich ciężko pochorowało się, a kilku nawet umarło. Po ustąpieniu Bawarów do Głogowy i Wrocławia, gdzie uwięzili swych chorych, weszli znowu do Kalisza Francuzi. Jenerał ich Oudinot domagał się miejsca na lazaret wojskowy; wyszedł więc rozkaz z Izby administracyjnej naznaczający takowy u Reformatów; starania przeciw gwardjana i jenerała Skurzewskiego syndyka konwentu uwolniły zgromadzenie od niepożądanych gości, na dole jednak założono magazyn wojskowy, którego warty i przewózki niemal czyniły niepokoju; trwało to aż do kwietnia. Po usunięciu magazynu, chciano wziąć znowu klasztor na lazaret, ale starania tegoż jenerała Skurzewskiego i tym razem przemogły. Niedługo przeciw cieszyli się tém zakonnicy, bo w d. 10 kwietnia przyszedł rozkaz oddania na szpital, połowy klasztoru. Zwieziono też niebawem chorych polskich żołnierzy z Chelma, wskutek czego urządzono zaraz lazaret, na który zajęte były dwa piętrowe ganki od ogrodu i refektarz, w celach zaś górnych i dolnych powybijano mury i utworzono salę; słowem, przewrócono cały porządek klasztoru. W roku 1812 w czasie przechodu oddziałów wielkiej armji francuzkiej do Rossji, ponowiły się te same nieprzyjemności, a w roku następnym, gdy dnia 23 stycznia pobici Francuzi cofali się pod wodzą jenerała Regniera na Kalisz, zostawili wielką liczbę swoich chorych, między którymi było mnóstwo dotkniętych zaraźliwymi chorobami. Urządzono w mieście kilkanaście szpitali, a prócz innych i u Reformatów na gankach i korytarzach. Nagromadzenie tylu ludzi zaraziło powietrze i było przyczyną zgonu kilku zakonników. Nie mało też z owych chorych pomierało w owym lazarecie; przez cały miesiąc jego istnienia w klasztorze, gwardjan musiał wywozić swojemi końmi na cmentarz niekiedy do 12-tu trupów dziennie. Po Francuzach, urządzono w marcu t. r. znowu szpital dla Sasów, a że ci chorzy byli na tyfus i inne gorączki, przeto w ciągu niespełna miesiąca, padło

ofiara zarazy czterech zakonników. Po uśmierzeniu się burz wojennych, ze wskrzeszeniem królestwa w r. 1815, zabłysło znowu słońce spokoju i pomyślności. Dobrobyt w kraju przyniósł i dobrobyt w klasztorze: to też w r. 1819 sprawili zakonnicy srebrną sukienkę na obraz Ś-go Józefa, wyrestaurowali zewnątrz gruntownie kościół i klasztor; w r. 1823 kupili do dziś istniejące organy; w r. 1825 dokonali wewnętrznej odnowy kościoła. Gdy w r. 1827 regulowaną i rozszerzaną była ulica, wtedy cofnięto pod linię mur otaczający dziedzinę reformacką, wprost szpitala Ś-tój Trójcy; w roku następnym ustawiono kompas na podwórzu. We dwa lata później, powódź zrzędziła wielkie szkody tak w mieście, jak i w ogrodzie oraz zabudowaniach klasztornych. W r. 1832 wymurowano przed wielkim ołtarzem balustradę, a w latach 1846 i 1859 do 1862 r. dopełniono wielkie restauracje kościoła i klasztoru, tak wewnątrz jak i zewnątrz. W r. 1854 panie kaliskie ofiarowały do tej świątyni piękny dywan o 42 kwaterach, własnej ich roboty, oszacowany na złp. 3000. Nakoniec z mocy Najwyższego Ukazu z d. 27 października (8 listopada) 1864 r. klasztor Reformatów kaliskich, uznany za etatowy, pozostał nadal, liczba zaś jego mieszkańców powiększoną była przeniesieniem do niego w miesiącu grudniu t. r. zakonników tej reguły: z Konina, Wielunia i Chocza, w liczbie 36 osób. W lipcu 1867 r. grono to zwiększyło jeszcze 5-ciu zakonników przesłanych do Kalisza ze zwinętego konwentu warszawskiego. W zakończeniu kroniki kościoła i zgromadzenia OO. Reformatów kaliskich, mieścimiy wiadomość o funduszach, jakie przed r. 1864 posiadał. Dóbr ziemskich i nieruchomości miejskich, nie miał ten konwent; fundusze jego hypoteczne i niehypoteczne, pewne i niepewne, wynosiły w ogóle rs. 6012 od których pobierało zgromadzenie procent, a że ten czynił zaledwie rs. 318 rocznie, przeto głównie kwesta i jałmużna, składały się na jego utrzymanie. W szczególności, posiadali ks. Reformaci fundusze następujące:

- 1) Ze wsi Korzenicy (w pow. kaliskim) dobrowolną ofiarę roczną w zbożu wartości sr. 18 k. 84;
- 2) Z zapisu księcia Józefa Zajączka od młynarza z Godziesz wielkich (pow. kaliski) wydawano im corocznie wieprza;
- 3) Z dóbr Stawu (pow. kaliski) z zapisu Gwidona Rychłowskiego z r. 1826 roczną daninę: żyta wiertel 16, jęczmienia 4, tartarki 4, pszenicy 2, piwa beczek 6, siana fur 2 i pieniędzmi rs. 30, razem wszystko wartości rs. 83 k. 89¹/₂;
- 4) Od kapitału rs. 1056 z testamentu Alexego Pawłowskiego na Szczypiornie (pow. kaliski) procent 5⁰/₁₀;

- 5) Od rs. 300 z testamentu Katarzyny Wąsakowskiej z r. 1828 na Czaszkach (pow. kaliski) procent 4⁰/₀;
- 6) Od rs. 450 z testamentu Antoniego Smogorzewskiego z r. 1837 na Mycielinie i Malanowie procent 4⁰/₀;
- 7) Od rs. 15 na nieruchomości N. 178 w Kaliszu z testamentu Klary Tomaszewskiej z r. 1844 procent 5⁰/₀;
- 8) Od rs. 300 na dobrach Łaski z testamentu Jana Zyglera z r. 1849 procent 4⁰/₀;
- 9) Od rs. 150 na Miłaczewie (pow. kaliski) z testamentu Alojzego Czyżewskiego z r. 1853 procent 4⁰/₀;
- 10) Od rs. 30 na nieruchomościach N. 539 w Kaliszu z zapisu Bogumiły Piotrowskiej z r. 1858 procent 5⁰/₀;
- 11) Od rs. 450 na Równy (pow. sieradzki) z zapisu Jana i Ne-pomucena Grodzieckich z r. 1856 procent 5⁰/₀;
- 12) Od rs. 150 na dobrach Leszczyń (pow. sieradzki) z zapisu Ludwika z Osińskich Koczyński z r. 1856 procent 5⁰/₀;
- 13) Od rs. 1200 na Grzymiszewie (pow. koniński) z zapisu Wojciecha Puławskiego w r. 1863 procent 5⁰/₀;
- 14) Od rs. 150 na Bronowku (okr. wartyckiego) z kapitału SS-rów Wiktorji Bojemskiej procent 5⁰/₀;
- 15) Od rs. 450 na Piotrowie (pow. sieradzki) z testamentu Agnieszki Karsznickiej z r. 1862 procent 5⁰/₀;
- 16) Od rs. 297 na Witowie (pow. kaliski) procent 5⁰/₀;
- 17) Od rs. 564 na Wojcicach wielkich i małych (pow. kaliski) od 16 i 17 z zapisu Ignacego Znanińskiego z r. 1857 procent 5⁰/₀;
- 18) Od rs. 300 z testamentu Reginy z Bleszyńskich Kossakowskiej z r. 1863 na nieruchomości N. 322 w Kaliszu procent 5⁰/₀, i wreszcie.

19) Od rs. 150 na Siewierszkach wielkich i małych (wartycki) z zapisu Wojciecha Morkowskiego z r. 1863 procent 5⁰/₀. Ponieważ utrzymywanie służby kosztowało rocznie ks. Reformatorów rs. 313, pochłaniało przeto cały ich przychód z procentów

Wreszcie przemilczeć niemożna, iż dzisiejszemu przełożonemu OO. Reformatorów kaliskich, ks. Maksymowi Michalskiemu który bez przerwy rok już dwunasty przewodniczy zgromadzeniu, zawdzięcza tak ono, jak niemniej kościół i klasztor porządek i odpowiadanie przeznaczeniu swojemu pod każdym względem. Kiedy w czasach kassaty widziano z głębokim smutkiem, jak w niektórych konwentach pewnych zakonów, objawiał się duch nieładu i gorszącej dezorganizacji, (co tłumaczy się wreszcie zwykłością takich objawów w ważnych przejściach różnych instytucji), to w zgromadzeniu tutejszém, powaga, rygor zakonny i godność, w całej sile i bez żadnej zmiany istniały. Był to wpływ

energji i rozsądku obecnego przełożonego, który w epoce wspomnianego przejścia, niedopuszczył wkraść się nieładowi wewnątrz klasztornej życia. Za przełożenia wreszcie ks. Michalskiego poczynione były tak w kościele, jak w klasztorze liczne restauracje, odnowienia ołtarzów, obrazów i t. p.

III.

Gwardjani zgromadzenia i zakonnicy.

Zanim podamy spis gwardjanów i wiadomość o liczbie zakonników, nie możemy nie uczynić wzmianki, że w liczbie pierwszych i drugich, bywali w różnych czasach w tym klasztorze ludzie głośni z nauki i świętobliwości, o jakich przekazał nam wiadomość ks. Stanisław Kleczewski w swym *Kalendarzu Seraficyjnym* czyli w żywotach reformatów polskich (Lwów 1760) (1). Ks. Kleczewski mówi, że w klasztorze Kaliskim żyli: ks. *Feliks Rydzyński* Kustosz, gwardjan kaliski a następnie koniński, mąż wielkiej świętobliwości, „którego modły tak były Bogu miłe, że mu się często ukazywali zmarli zakonnicy, błagający o ratowanie ich dusz“ (2); ks. *Bernardyn Kaliski*, definito i gwardjan, zakonnik 56 letni (3); ks. *Wawrzyniec Lachowski* wikary, gwardjan „mąż cnót doskonałych, mający łaskę uzdrawiania chorych“ (4); ks. *Franciszek Szolowski* (5) i laik *Leo Truszkowski* (6). Czterej ostatni pomarli w klasztorze kaliskim; — niżej w ustępie VIII, są daty ich pochówu.

O ile ze śladu będącego w aktach da się złożyć *poczet gwardjanów* o tyle podajemy takowy, mianowicie:

Roku	Roku
1631. najpierwszym był, Dominik.	1680. Franc. Bisknicki.
1640. (?) Felix Rydzyński.	1683. Marcelli Bendlevius.
1645. (?) Bernardyn Kaliski.	1700. Fulgenty Jesse.
1658. Marcelli Bendlevius.	1703. Kapistran Cekielski.
1659. Franc Rychter.	1706. Archanioł Sarnowski
1661. Marcin (piszą go i Teodor, Marcelli) Labisinius. (Labiszyński.	1709. Jerzy Sosnowski.
1664. Marcelli Bendlevius.	1715. Archanioł Sarnowski.
	1715, 1716, 1717. Melchior Kożuchowski.
	1722. Jan Kołodzki.

(1) Żywoty ks. Kleczewskiego mają tę wielką wadę, mimo czystego języka, że niepodają nigdzie dat.

(2) Kalend. Seraf. str. 301.

(3) Tamże str. 236.

(4) Tamże str. 55.

(5) Tamże str. 29.

(6) Tamże str. 163.

Roku

1725. Zygmunt Reich.
 1728, Ludwik Janowski.
 1731. Melchior Kożuchowski.
 1734, 5. Eleazar Danielski.
 1738, 9. Antoni Stroiński.
 1741. Bazyli Czachowski.
 1743, 4, 5, 6. Antoni Stoiński.
 1747. Franciszek Karski.
 1748. Atanazy Dunin.
 1749. Anioł Michalewicz.
 1751. Chryzostom Ślądziński.
 1753, 4. Benedykt Sokolnicki.
 1756. Felix Strzebski.
 1758. Michał Ostrowski.
 1759, 1760. Dyonizy Sydry.
 1761, 2. Felix Strzebski.
 1763. Wojciech Rowiński.
 1764, 5, 6. Cyprjan Kozłowski.
 1767. Piotr Maciejowski.
 1768, 9. Jakób Wolski.
 1770, 1, 2. Dydak Baczyński.
 1773. Michał Ostrowski
 1774, 5. Cyprjan Kozłowski.
 1766. Augustyn Sprawiański.
 1777, 8. Kalikst Sulkowski.
 1779, 1780, 1. Wincenty Nowo-
 wiejski.
 1782. Benedykt Roszkowski.
 1783, 4. Bartłomiej Żołądkie-
 wicz.
 1785, 6. Celestyn Boiński.
 1787. Damascen Sulkowski.
 1788. Onufry Bystry
 1789, 1790. Damascen Sulkowski.
 1791, 2, 3. Bonawentura Przon-
 kowski.
 1794. Damascen Sulkowski.

Roku

- 1795, 6, 7. Piotr Maszkiewicz.
 1798. Aloizy Wagner.
 1799. Piotr Maszkiewicz.
 1800. Celestyn Sroczyński.
 1801. Kapistran Chądzyński.
 1802. Jan Rawicki.
 1803. Klemens Obrzutowski.
 1804. Florjan Niwiński.
 1805. Marjan Zielenkiewicz.
 1806, 7, 8. Florjan Niwiński.
 1809, 10, 11. Solan Grabiński.
 1812, 13, 14. Chryzostom Chrze-
 liński.
 1815, 16, 17, 18. Patrycy Dromiń-
 ski.
 1818, 19. Franciszek Otomański.
 1820. Bernardyn Szymański.
 1821, 2, 3. Franciszek Otomań-
 ski.
 1824. Paschalis Radomski.
 1825, 26. Walenty Ołederski.
 1827, 8, 9, 1830—1836, 7. Justyn
 Raszewski.
 1837, 8. Felix Stawicki.
 1839, 1840. Jan Wyrwański.
 1841. Sclan Budzyński.
 1842, 3, 4, 5, 6, 7. Cyprjan Bi-
 zielski.
 1848, 9. Paweł Stopiński.
 1850. Wawrzyniec Zieliński.
 1851. Józef Czapski.
 1852. Kandyd Józefowicz.
 1854, 5, 6. Kazimierz Arento-
 wicz.
 1857, 8, 9, 1860. Ignacy Kęcki.
 Od r. 1861 aż do pory obecnej:
 Maxym Michalski.

Zakonnicy.

Akta klasztorne podają imienny wykaz zakonników w pierw-
 szym roku wprowadzenia do Kalisza ks. Reformatów, następnie

zaś do roku 1734 ginie o nich wiadomość. Ograniczając się na wymienieniu pierwszych mieszkańców kaliskiego klasztoru i dzisiejszych, podamy z lat wiadomych wykaz liczebny, pomijając w takowym gwardjanów powyżej wyszczególnionych, czyli, że w danym roku liczba księży zwiększa się o jednego.

W r. 1631 składali klasztor: 1.) ks. Marcelli Bendlevius lektor filoz. i teol.; 2.) ks. Atanazy Krotosinius, 3.) ks. Celestyn Zdrowscius; 4.) ks. Fulgenty Ząbiński kaznodzieja; 5.) ks. Felix Rydzyński spowiednik; 6.) ks. Bernard Gutowski lektor teol. i filoz. kaznodzieja; 7.) ks. Placyd Pariscius kaznodzieja;

W r.	1734	było:	Księży	13	Kleryków	9	Laików	7
—	35	—	—	9	—	12	—	6
—	39	—	—	10	—	10	—	4
—	1741	—	—	10	—	6	—	4
—	43	—	—	13	—	4	—	5
—	44	—	—	11	—	7	—	5
—	45	—	—	9	—	11	—	5
—	46	—	—	9	—	9	—	6
—	47	—	—	9	—	8	—	7
—	49	—	—	10	—	8	—	7
—	1751	—	—	13	—	5	—	5
—	54	—	—	11	—	10	—	6
—	58	—	—	12	—	9	—	6
—	59	—	—	10	—	8	—	6
—	1760	—	—	11	—	7	—	6
—	61	—	—	12	—	8	—	6
—	62	—	—	10	—	7	—	6
—	63	—	—	13	—	7	—	6
—	64	—	—	13	—	7	—	6
—	65	—	—	11	—	8	—	7
—	66	—	—	12	—	8	—	7
—	67	—	—	13	—	9	—	6
—	68	—	—	12	—	8	—	6
—	69	—	—	15	—	7	—	6
—	1770	—	—	15	—	8	—	6
—	71	—	—	14	—	7	—	7
—	72	—	—	14	—	7	—	7
—	73	—	—	12	—	7	—	7
—	74	—	—	14	—	6	—	7
—	75	—	—	11	—	7	—	7
—	76	—	—	12	—	8	—	7

W r.	1777	było:	Księży	12	Kleryków	8	Laików	9
—	78	—	—	13	—	7	—	7
—	79	—	—	12	—	8	—	6
—	1780	—	—	12	—	7	—	7
—	81	—	—	13	—	6	—	7
—	82	—	—	11	—	8	—	5
—	83	—	—	11	—	8	—	6
—	84	—	—	11	—	7	—	6
—	85	—	—	14	—	7	—	9
—	86	—	—	12	—	6	—	6
—	87	—	—	11	—	6	—	6
—	88	—	—	11	—	6	—	7
—	89	—	—	11	—	6	—	6
—	1790	—	—	11	—	5	—	6
—	91	—	—	12	—	7	—	6
—	92	—	—	11	—	6	—	5
—	93	—	—	10	—	6	—	6
—	94	—	—	10	—	5	—	6
—	95	—	—	10	—	5	—	6
—	96	—	—	10	—	5	—	5
—	97	—	—	9	—	9	—	6
—	98	—	—	9	—	8	—	5
—	99	—	—	8	—	8	—	6
—	1800	—	—	8	—	6	—	5
—	1	—	—	8	—	6	—	5
—	2	—	—	7	—	3	—	4
—	3	—	—	8	—	2	—	4
—	4	—	—	9	—	„	—	4
—	5	—	—	8	—	„	—	4
—	6	—	—	8	—	„	—	4
—	7	—	—	7	—	„	—	3
—	8	—	—	6	—	„	—	3
—	9	—	—	6	—	„	—	3
—	1810	—	—	5	—	„	—	3
—	11	—	—	6	—	„	—	2
—	12	—	—	6	—	„	—	2
—	13	—	—	5	—	„	—	3
—	14	—	—	4	—	„	—	2
—	15	—	—	4	—	„	—	2
—	16	—	—	4	—	„	—	3
—	17	—	—	5	—	2	—	3
—	18	—	—	6	—	4	—	3
—	19	—	—	6	—	4	—	3

W r.	1820	było:	Księży	5*	Kleryków	4	Lajków	3
—	21	—	—	4	—	4	—	4
—	22	—	—	5	—	3	—	3
—	23	—	—	6	—	3	—	3
—	24	—	—	5	—	3	—	3
—	25	—	—	5	—	4	—	3
—	26	—	—	5	—	5	—	3
—	27	—	—	6	—	5	—	3
—	29	—	—	5	—	7	—	3
—	1830	—	—	5	—	4	—	3
—	31	—	—	5	—	5	—	1
—	32	—	—	4	—	9	—	2
—	33	—	—	3	—	5	—	2
—	34	—	—	3	—	7	—	2
—	35	—	—	4	—	7	—	2
—	36	—	—	4	—	9	—	2
—	37	—	—	5	—	6	—	3
—	38	—	—	5	—	6	—	2
—	39	—	—	6	—	5	—	3
—	1841	—	—	5	—	9	—	5
—	42	—	—	5	—	8	—	3
—	43	—	—	5	—	9	—	3
—	45	—	—	5	—	7	—	3
—	46	—	—	6	—	8	—	4
—	47	—	—	6	—	8	—	3
—	48	—	—	5	—	5	—	2
—	49	—	—	5	—	8	—	3
—	1850	—	—	5	—	10	—	4
—	51	—	—	5	—	7	—	4
—	52	—	—	5	—	6	—	3
—	54	—	—	5	—	7	—	4
—	56	—	—	5	—	6	—	3
—	57	—	—	8	—	11	—	3
—	58	—	—	8	—	11	—	4
—	59	—	—	8	—	6	—	4
—	1860	—	—	6	—	6	—	3
—	61	—	—	7	—	7	—	4
—	62	—	—	8	—	8	—	4
—	63 i 64	—	—	9	—	5	—	3

W chwili wyjścia prawa o zakonach, to jest w końcu 1864 roku do klasztoru kaliskiego zwiezionymi byli reformaci ze zniesionych klasztorów: w Koninie (osób 16), Wieluniu (osób 9) i Cho-

czu (osób 11). Ogólna liczba zakonników łącznie z kaliskimi wynosiła wtedy razem z b. gwardjanami księży 30, kleryków 10, laików 13 czyli razem 53 osób. W lipcu 1867 r. przybyło nadto 5 zakonników ze zniesionego konwentu warszawskiego. W obecnej epoce (r. 1873) zgromadzenie OO. Reformatów kaliskich składają księża: 1) Maxym Michalski przełożony (urodz. w r. 1824, profess. od 1845); 2) Sylwan Rajski wikary (urodz. 1838, pr. 1858); 3) Laurencjusz Zieliński (ur. 1809, pr. 1832); 4) Andrzej Łęgowski (ur. 1808 pr. 1829); 5) Apollinary Kuropatwa (u, 1822 pr. 1846); 6) Walery Lesicki (ur. 1835 pr. 1854); 7) Demetrjusz Wyżykowski (ur. 1838 pr. 1858), 8) Wiktor Sakowicz (ur. 1833 pr. 1854); 9) Robert Lesicki (ur. 1838 pr. 1858); 10) Salezy Zwierzyński (ur. 1835 pr. 1863); 11) Ignacy Kęcki (ur. 1815 pr. 1835); 12) Teodor Fiebich Laicy; 13) Modest Fiszterer (ur. 1825 pr. 1844); 14) Eugenjusz Kortylewicz (ur. 1829, pr. 1852); 15) Libory Amandowicz (ur. 1810, pr. 1852); 16) Jakób Herkt (ur. 1817, pr. 1853); 17) Patric. Lewiński (ur. 1828 pr. 1861); 18) Gerard Włodarkiewicz (ur. 1834, pr. 1862).

Podane wyżej statystyczne, pokazują, że rozmaite okoliczności krajowe wywierały swój wpływ na większość lub mniejszość zakonników, a mianowicie na liczbę kleryków i wstępowanie do klasztoru.

IV.

Missje Apostolskie.

Oprócz zajęć duchownych w swoim kościele, ks. Reformaci przychodzili z pomocą w wypełnianiu obowiązków religijnych kapłanom świeckim i innym zakonnikom a nadto z dozwolenia papieżkiego, mianowicie bulli Innocentego XII. i missje apostolskie, w swojej prowincji odbywali. O ile prace tego rodzaju podają źródła, przywodziśmy je następnie:

W r. 1760 Odbyli ks. Reformaci kaliscy missją apostolską w Janowicach, Godzieszach, Krzyworzeczu i w Jaworznie;

- 1761 w Truskolasach i Zduńskiej woli;
- 1762 w Koźminku i w Rzechcie;
- 1763 w Warcie, Cieszęcinie i Dobrzyniu;
- 1764 w Wysocku;
- 1768 w Pogrzebowie pod Raszkowem i w m. Turku;

- W r. 1776 od sierpnia do listopada nauki missyjne i jubileuszowe w Kaliszu i innych miejscowościach;
- 1778 w Kaliszu i w innych miejscach;
  - 1789 w m. Ostrowie;
  - 1796 w m. Ostrowie (w poznańskim);
  - 1802 w Kościelnej wsi pod Kaliszem;
  - 1826 Nauki i nabożeństwa jubileuszowe.

Pomijamy tu wreszcie liczne a pojedyncze prace duchowne ks. Reformatów każdorocznie i w rozmaitych miejscowościach dokonywane czy to w odprawianiu nabożeństw, czy też w odbywaniu spowiedzi lub miewaniu nauk i kazań. Nadmieniamy to wreszcie tylko, że niegdyś katolicy niemcy od r. 1749 przez pół wieku przeszło, do nabożeństw niedzielnych i świątecznych miewali kaznodziejów z grona ks. Reformatów; że wreszcie ciż zakonnicy obowiązki pełnili te same u Cystersek w Ołoboku. Pominąć nie możemy i tego, że zgromadzenie to, tak dawniej jak i dziś, posiada nierzadko mówców odznaczających się wyższą nauką, sumienną pracą i istotnym talentem.

V.

Syndycy i Dobrodzieje.

OO. Reformaci w Kaliszu wzięli byt swój i czerpali środki do istnienia, z pobożności i dobrodziejstw. Choć więc nie ze względów historycznych, to dla oddania należnego szacunku religijnym uczuciom przodków naszych wymieniamy poniżej *dobroczynców i syndyków* zgromadzenia kaliskiego (1):

Od roku 1631 i następnych: Hieronim Wierusz Kowalski burgrabia pyzdrowski, pierwszy syndyk apostolski, fundator (2); — Marcin Kowalski; — Nowacka wdowa, obywatelka kaliska zapisała na budowę złp. 800; — Anna Sulmowska złp. 3000 na budowę; — Stanisław Sokołowski star. Bydgoski złp. 1000 na fundację; —

(1) Z księgi „Scrutinium antiquitatis“ Volum I Oddział II.

(2) Był ojcem 7 córek, z tych cztery były bernardynkami w Kaliszu. Niesiecki: Korona Polska. Lwów 1740 II str. 680.

Małż: Opaccy obywatele kaliscy złp. 800; Stefan obywatel kaliski złp. 300. Od r. 1655 i nast. Hyacynt v. Jacek Kowalski, który wstępując do tego zgromadzenia zapisał mu złp. 2000 (1);— Helena Wawrowska złp. 4000; Marjanna Siewierska wdowa złp. 1000; Adam Kowalski z żoną złp. 1000; Wojciech Bury obywatel kaliski złp. 1020; ks. Trzemeski kanonik gnieźń. złp. 100; Grędowski złp. 100; Stanisław Franciszek Dobrosielski z Dobrca syndyk apostolski złp. 3000; Wojciech Zajączek; Jaktorowski obywatel kaliski; ks. Trafarkowicz proboszcz z Lewkowa złp. 800; ks. Władysław Gawarecki kustosz kaliski proboszcz opatowski zapisał bibliotekę wartości złp. 1400; ks. Wojciech Trzebuchowski kanonik włocławski. — Roku 1687 i nast. ks. Jan Polewski kanonik kruświcki złp. 12000; Walerjan Piątkowski z Piątku złp. 1000; Borzysławska złp. 2000; Katarzyna Jaruchowska złp. 200; Kazimierz Roźniecki z Noskowa złp. 1550; Jan Kowalski z Mącznik złp. 500; Marjanna Łęska złp. 2000; Roźniecka złp. 450; Leszczyńska wojewodz. podlaska złp. 400. R. 1689 Helena z Rudnik Olszowska złp. 3000. R. 1696 i nast. Mateusz Konopnicki złp. 1000 Katarzyna z Kobierzyckich Radowiecka złp. 1000; Andrzej Nieradzki; Adam z Jaraczewa Jaraczewski;—Barbara Czumska; Mikołaj Starzęcki; Andrzej Orzelski; Jerzy Szczepański syndyk apostolski obywatel kaliski złp. 2000; z funduszu lokowanego u żydów kaliskich; z Kaczorowskich Zakrzewska; ks. Walenty Gidzielski kanonik chocki; Sebastjan Łętkowski z Koźminka; Kobierzyc ka z Leziony złp. 20000;—Kazimierz Szkudelski z Psar; klasztor Cystersek w Ołoboku. Roku 1700 i następnych; Andrzej Modlibowski Sędzia kaliski, Syndyk apostolski (2); Wojciech Walewicz obywatel kaliski; Adam Koźmiński z Lewkowa kasztelan rogoziński, Syndyk apostolski złp. 1000 (3); Gałęcki Starosta bydgoski; Adam Zakrzewski z Łęczyckiego; Melchior Gurowski z Wyszyny; Maciej Radomicki kasztelan kaliski; Andrzej Rożewicz obywatel kaliski złp. 1000; ks. Szczepański kanonik; Marcjjan Węgierski; Mateusz Barański; Jan Kierzyński; Piotr Sokolnicki fundator kaplicy rycerskiej; Kazimierz Rychłowski kasztelan sieradz.

(1) Dwaj jego bracia: Franciszek i Józef byli także zakonnikami Ś. Franciszka. Franciszek został następnie gwardjanem wieluńskim; ogłosił drukiem kazanie p. t. „Mistyczny Jednorozec”. Niesiecki: Korona II 681.

(2) Herbu Drya. Nies. Kor. 283.

(3) Najprzód miecznik kaliski. Był synem Jana † w r. 1671 i Marjanny z Miaskowskich matrony bardzo pobożnej. Sprawował i obowiązki deputata na trybunał koronny. Pogrzebiono go u Jezuitów kaliskich, których był wielkim dobrodziejem, równie jak jego ojciec, Nies. Kor. II 689.

Syndyk apostolski (1); Hieronim Poniński; Apolonja Koźmińska kasztel. rogozińska; Mateusz Brzostowski obywatel kaliski; Franciszek Bieliński marszałek; z Mniszchów Potocka kasztel. krakowska właścicielka Krotoszyna; Anna z Swiniarskich Chlebowska kasztel. kaliska, wdowa z Gołuch. Roku 1757 i następnych Stanisław Zakrzewski Syndyk apostolski z Radłowa (2); Chryzostom i Marcjanna z Przanowskich małż. Zielińscy z Russowa; Leon Miaskowski kasztelanic łódzki; Władysław Biernacki miecznik sieradzki; Walerjan Węgierski pułkownik. R. 1765 i następnych Witalis Węgierski z wsi Węgier; Antoni Brodzicki kasztelanic kamieniecki; Wojciech Prądyński; Walenty Roszkowski; Szczepkowski ze Sławina; Antoni Kozydłowski z Gostyczyna; Malczewski z Leziony; Szczucki z Zadowic; Ludwika Koźmińska księżniczka Cystersek ołobockich; z Lipskich Niemojowska ze Śliwnik; Grabińscy z Sadowic. R. 1776 i nast. Daniel Bleszyński z wieluńskiego; Antoni Łętkowski z Ociąża, Syndyk apostolski; Paweł Skorzewski Stolnik kaliski (3) i żona jego Eleonora ze Szczanieckich z Parczewa; Andrzej Bogdański Sędzia kaliski z Brzezia, Ignacy Suchorzewski i żona jego Wiktorja z Kurczewskich chorążostwo bydgoscy właściciele Głuchowa; ks. Sadowski proboszcz z Kościelnej-wsi. Roku 1789 i następnych, Sadowscy z Miedzianowa; Franciszek Śliwczyński z Kalisza; ks. Ksawery Radoliński kanonik lwowski i poznański, oficer kaliski, dar z biblioteki; Andrzej Bogdański Sędzia kaliski; Antoni i Scholastyka małż. Sieroszewscy kasztel. ze Śmiłowa; Kazimierz Biernacki z Piwoniec; Leon i Antonina z Goczalkowskich Węgierscy z Kotowa; Józef Nowowiejski z Leziony; Katarzyna Szczepkowska wdowa ze Sławina; Brygida Gorzeńska księżniczka z Ołoboku; Tomasz Żeliszawski i jego żona ze Stobna; Godlewski z żoną z Zadowic; Czernik z Girszyca; Wiesiołowski ze Strzyżewa; Chrzanowska wdowa z Rossoszycy; Kosecki z Kęszyc; Makary Niemojowski podstol. ze Śliwnik; Lucja ze Skorzewskich Nasiorowska z Mącznik, Józef Nasiorowski z Podkoca; Fabjan i Krystyna ze Szczanieckich małż. Parczewscy z Kurowa; Apolonja Kiedrowska wdowa z Czachur; Ignacy Malczewski pisarz kalis. z Młynowa; Lipski surrogat

(1) h. Nałęcz z sieradzkiego, człowiek zasłużony w bojach. Nies. Kor. II 92f Najprzód był chorążym sieradzkim, później kasztelanem rozpińskim. Nies. Herb. wyd. Lipsk. VIII 204.

(2) Chorąży bydgoski; h. Ogończyk, według Niesieck. Podczaszy inowrocławski, Korona: IV. 649, Herb. X. 35

(3) h. Ogończyk, później Podstoli poznański. Nies. Herb. VIII. 388.

kal z Lewkowa; Koszutski Kasztelan szremski ze Słaborowic; Miniszewski z Będzieszyna; Kacper Zakrzewski z Gutów; Koźmiński ze Szczurów; Józef Irzycki z Raszkowa; Zarembina z Nieświatowskich, z Raszkowa; Ilowiecki z Przybysławic; Karnikowski Łowczy z Pogrzybowic; Paweł Sokolnicki i jego żona Antonina ze Starogrodu; Nepomucen i Urszula z Suchorzewskich małż. Sokolnicy z Dzierżanowa; Katarzyna z Wałknowskich Sokolnicka, z Rzemiechowa; Ignacy Zakrzewski ż Pakosław; Umiński Starosta ze Smolic; Modlibowski z Wdziachów; Ignacy Rychłowski Kasztelan sieradzki z Zimnej-wody; Rychłowska kasztelanowa z Cerekwicy; Zaremba z Ruska; Szczytnicki z Golin; Niegolewska; Krzyżanowski z Obry; ks. Czechowski z Watkowa; Gorzeński z Dobrzycy; Chełmski z Sońnicy; Otuski z Lutynia; Jakób Kiedrzyński z Orpiszewka; Egidjusz Moskorzewski i małżonka jego z Mycielskich, z Magnuszewic; Mycielski Jenerał z Wyżki; Górzeńska pułkownikowa z Witoszyc; Zakrzewski Kasztelan z Woli; Mierzejewski z Twardowa; Ludwik Roszkowski z Kotlina; Felicjan Zwierzchlejski Podsedek kaliski ze Sławoszewic; ks. Kurczewski Dziekan chocki z Czermina; Makary Górzeński Kasztelan kamieniecki z Marszewa; Joachim Kurczewski z Suchorzewic; Wichliński z Kowalewa; Taczanowski Chorąży z Taczanowa; Bogdańska z Małachowskich sędzina z Brzezia; ks. Stanisław Gorzewicz z Gołuchowic; Kajetan Miłkowski z Macewa; Trąpczyńska wdowa i Ignacy Trąpczyński z Kucharek; ks. Sierakowski Kanonik krakowski Proboszcz z Kościelnój-wsi; ks. Bonarowicz przełożony ks. Kanoników kaliskich; Szymon Rudnicki z żoną z Wałknowskich, z Czerminka; Marcin Bogdański z żoną z Kiedrzyńskich, z Szolowa; Antoni Skulski z żoną z Wałknowskich, z Kuczków; Tomicki z żoną ze Skrzypińskich; Mac. Trąpczyński z Bieganina; Józef Leśniewski z Ociąża; Mikorski Pisarz kal. z Sobótki; ks. Gędziorowski ze Słupcy; Radoliński z Karsów; Kożuchowski z Zwierzchosławia; Jakób Chlebowski z Wielkich-Gałązek; Mat. Bogdański z Pawłowa; Alex. Chlebowski z Droszew; Ludwik Bogdański z Kotowiecka; Józef Korytkowski z żoną Barbarą z Chylewskich, z Dobrca; Kornatowski z Majkowa; Wyganowski z Warszówki; Kwiatkowski z Kokanina; Ludwik Radoński z Szadku; Piotr Radoński z Jastrzębnik; Molski z Łaszkowa; Gliszczyńska z Tomic; ks. Leon Lipski Infułat z Chocza; Miąskowski Kasztelan z Blizanowa; Ewa Czarnecka z Lipia; Radoński Skarbn. z Jaran-towa; Franciszek Stadnicki z Grójca; ks. Mikołaj Skarszewski z Królikowa; Ant. Mierzewski z Osieca; Biskupski z żoną, z Kuchar; Dobrzycka z Rychwała; Kurczewski ze Złotkowa; Gałczyński z Grochów; Sieroszevska z Gadowa; Radziemski z Bogusła-

wic; Gałczyński z Dzierzbina; Gałczyński z Mycielina; Kawecki z Kuszyny; Kruszewski z Kościelca; Ignacy Milewski z Kosmowa; Roszkowski Podstoli z Szadku; Jastrzębski z Morawina; Alex. Gembart z Zakrzyna; Lipski Podczaszy z Liskowa; Zaremba ze Strzałkowa; Myszkowska starościna z Tokar; Wituska z Chocimia; Ostrowski z Głuchowa; Konopnicki z Milejowa; Józef Czyżewski z Maszewa; Niniewski Skarbn. ze Strachanowa; Komorowski z Poniatowa; Walewski z Goszczanowa; Jabłkowski z Sulmowa; Jezierski z Gaci; Kielczewski z Koźminka; Józef Koszutski z Nakwasina; Żuromska z Junikowa; Kobierzycki z Rajska; Ignacy Smogorzewski z Marchwacza; Gliszczyński z Chutek; Grabowski Starosta z Grąbnowa; Fantiberg z żoną z Małachowskich, z Tymieńca; Wawr. Stanisławski z Góry; Józef Jabłkowski starościc z Cielc; Alexy Chorkowski z Chabierowa; Ign. Kąsinowski z Głaniszewa; Bielecki z Zagajewa; Ant. Biernacki Skarb. z Baszkowa; Paweł Biernacki Kasztelan z Bartochowa; Głównzewski z Biskupic; Walewski z Charłupi małej; Zbijewski Kasztel. sieradz. z Tubądzina; Zwierzchowski Podkomorzy z Orzeszyna; Walen. Żyromski Skarb. z Kwaskowa; Łaszewski z Równy; Grodzicka cześnikowa z Gruszczyc; Załuskowski z Jasionny; Grodzicka z Wrzący; Bogusławski z Włocina; Bleszyński Podkomorzy z Żelislawia; Ignacy Lipski Łowczy z Błaszczek; Kiedrowski Sędzia z Wójcic; Cielecki Sędzia z Kamionny; Łubieński Podczaszy z Chojna; Wągrowski Miecz. z Sobiesek; Łubieński ze Szczytnik; ks. Mateusz Chylewski Officjał kaliski z Opatówka; Traczewski z Tłokini; Prądyński z Dębego; Kacper Gembart z Kamienia; Stanisław Szczucki ze Zborowa; Kajetan Radoliński Wojski z Żelaskowa; Pstrokońscy z Garzewa i Głogowa; Prądyński Rejent z Petryk; Leśniewski z Łyczyny; Kożuchowski ze Zbierska; Łuba ze Stawiszyna; ks. Łuba Kanonik poznański z Leszna; Ossowski z Piątku-wielkiego; Wolski z Tykadłowa; Mikorski ze Skarszewa, Syndyk. R. 1801 i następ. Józef Kostęcki obywatel kaliski; Stanisław Podczaski z żoną Eleonorą z Biernackich, z Piwonie. R. 1818 Alexy Pawłowski ze Szcypiorna. R. 1826 i następ. Antoni Smogorzewski z Mycielina Syndyk apostolski; Józef Zaborowski z Korzenicy. R. 1827 Ignacy Rychłowski ze Stawu; ks. Roch Król Proboszcz ze Szczur; Jan Nepomucen Zyglar złp. 2000. R. 1855 Andrzej Kiedrzyński obywatel kaliski złp. 3000.

Ci to dobrodzieje konwentu kaliskiego i wielu innych niośących chętnie grosz ubogi i wdowi przez półtrzecia niemal wieku wspierali zgromadzenie. Ofiary jednych: gotowizną, materjami i pomocą różnego rodzaju poczynione były na budowy; inni dostawali stale wiktuałów a wielu włożyło nawet na następców

swoich obowiązek dostarczania takowych corocznie Reformatom kaliskim, w oznaczonej ilości i jakości. Kwesta i ofiary ludzi rozmaitego stanu i zamożności, podtrzymywały byt zgromadzenia. Ks. Reformaci prócz małej przestrzeni gruntu, nie posiadali żadnych kapitałów, nie mieli legatów i niepobierali procentów; w ścisłym więc znaczeniu byli konwentem żyjącym z Opatrzności Bożej, której darami dzielili się z ubóstwem, dawali bowiem żywność różnym biedakom, przytułek opuszczonym starcom i niezamożnej młodzieży szkolnej.

VI.

Tercjarze 3-go zakonu Ś-go Franciszka.

Akta miejscowe podają wykazy osób, które przyjęły habit Ś-go Franciszka, dopiero od roku 1721. Jak wiadomo, do tercjarzów należeli ludzie świeccy obu pici, rozmaitych stanów i powołań, obowiązani tylko do pewnych praktyk religijnych, bez potrzeby mieszkania w zgromadzeniach i bez znamienia oraz powinności właściwych zakonników. W liczbie tych osób spotykamy znakomitych dygnitarzy, panie, mieszczan, szlachtę, kmieci, kapłanów świeckich różnych godności i t. p. Pomijając wykazywanie ich imienia, przywiedziemy tylko liczbę osób, z każdego roku, w którym habit tercjarski przyjęty; w szczególności:

W r. 1721	osób	2
— 22	—	2
— 23	—	6
— 24	—	3
— 25	—	3
— 26	—	2
— 27	—	2
— 28	—	3
— 29	—	8 w li-
czbie tych Piotr Sokolnicki		
fundator kaplicy d. 23 Sier-		
pnia.		

W r. 1730 osób 7 wliczbie tych Anna, żona powyższego.

W r. 1731	osób	2
— 32	—	2
— 33	—	3
— 34	—	4
— 35	—	3
— 1740	—	9
— 41	—	2
— 43	—	4
— 44	—	9

W r.	1745	osób	4	W r.	1793	osób	3
—	47	—	5	—	95	—	3
—	49	—	7	—	96	—	4
—	1750	—	6	—	97	—	11
—	53	—	1	—	98	—	2
—	54	—	7	—	99	—	10
—	55	—	5	—	1800	—	4
—	56	—	9	—	1	—	2
—	57	—	10	—	3	—	11
—	58	—	19	—	4	—	2
—	59	—	6	—	6	—	6
—	1760	—	13	—	7	—	3
—	61	—	10	—	8	—	2
—	63	—	3	—	9	—	1
—	64	—	4	—	1810	—	2
—	65	—	9	—	12	—	5
—	68	—	7	—	18	—	3
—	1770	—	2	—	19	—	2
—	71	—	2	—	1820	—	2
—	73	—	2	—	22	—	1
—	74	—	4	—	23	—	2
—	76	—	10	—	24	—	2
—	78	—	5	—	26	—	1
—	79	—	14	—	27	—	1
—	1780	—	18	—	28	—	2
—	81	—	13	—	1838	—	1
—	82	—	4	—	39	—	1
—	83	—	11	—	1847	—	1
—	84	—	5	—	48	—	1
—	85	—	23	—	49	—	1
—	87	—	4	—	1852	—	8
—	88	—	6	—	53	—	34
—	89	—	1	—	54	—	12
—	1790	—	8	—	1861	—	1
—	91	—	5	—	63	—	1
—	92	—	2	—	64	—	4

Wykazy tercjarskie z lat ostatnich, nie istnieją.

VII.

Chrzty, Śluby małżeńskie i Wyznania Wiary katolickiej.

Jak podają księgi klasztorne w kościele ks. Reformatów, dopełniono:

a. Chrztałów.

W roku 1769—1. (żyd.)	W r. 1787—1. (żyd.)	W r. 1826—1.
„ 76—1.	„ 94—1. (żyd.)	„ 28—2.
„ 80—2.	„ 1816—3. (1 żyd.)	„ 39—1. (żyd.)
„ 81—2.	„ 24—5. (1 żyd.)	„ 44—1. (żyd.)
„ 82—1.	„ 25—2. (1 żyd.)	„ 52—1.

b. Ślubów.

W roku 1761 — 2.	W r. 1791 — 1.	W r. 1826 — 1.
„ 62 — 1.	„ 92 — 2.	„ 27 — 1.
„ 64 — 1.	„ 93 — 1.	„ 28 — 1.
„ 67 — 2.	„ 97 — 2.	„ 29 — 1.
„ 68 — 3.	„ 99 — 1.	„ 30 — 4.
„ 69 — 1.	„ 1800 — 1.	„ 32 — 4.
„ 70 — 1.	„ 1 — 1.	„ 33 — 1.
„ 71 — 1.	„ 2 — 3.	„ 37 — 1. (złoty)
„ 72 — 1.	„ 4 — 3.	„ 38 — 1.
„ 77 — 2.	„ 7 — 4.	„ 43 — 1.
„ 78 — 1.	„ 8 — 2.	„ 44 — 2.
„ 80 — 6.	„ 9 — 1.	„ 51 — 1. (złoty)
„ 81 — 4.	„ 12 — 1.	„ 55 — 1.
„ 82 — 1.	„ 14 — 1.	„ 62 — 1.
„ 83 — 3.	„ 17 — 1.	„ 63 — 2.
„ 84 — 1.	„ 18 — 1.	„ 64 — 5.
„ 85 — 1.	„ 19 — 2.	
„ 89 — 3.	„ 21 — 1.	

c. Przejść z innych wyznań na katolicyzm.

Roku 1736 osób 6 (z luteranizmu)	Roku 1750 osób 6.
„ „ 1. (z kalwinizmu)	„ 51 „ 2.
„ 39 „ 1. (z luteranizmu)	„ 52 „ 18 (z Meno-
„ 1740 „ 2. (z luteranizmu)	„ 54 „ II. nistów.)
„ 41 „ 5. (z różnych sekt luterskich)	„ 55 „ 2.
	„ 56 „ 1.
„ 44 „ 1.	„ 57 „ 5.
„ 45 „ 1.	„ 58 „ 3.
„ 46 „ 1.	„ 59 „ 8.
„ 47 „ 2.	„ 1760 „ 4.
„ 49 „ 4.	„ 61 „ 7.

Z wyznań protest., luters., kalw. pochodzenia głównie ze Ślązka i Poznanskiego w czes. i z Saxo-nji i Brandeburgji.

Rok	osób		Rok	osób	
	63	3.		1800	1.
"	65	4. (i z inn.)	"	1	3.
"	67	1.	"	2	6.
"	68	1.	"	5	4.
"	69	20 (*)	"	6	4.
"	69	1. (z żydów- wek).	"	7	6.
"	1770	3.	"	9	5.
"	71	1.	"	1810	3.
"	72	1.	"	11	1.
"	73	2.	"	13	1.
"	74	4.	"	16	3. (i żyd.)
"	75	9.	"	17	2.
"	76	4.	"	18	2.
"	77	6.	"	1820	1.
"	78	4.	"	24	1. (żyd)
"	79	6.	"	25	1. (żyd.)
"	1780	4.	"	26	2.
"	81	4. (i żyd.)	"	27	1.
"	82	2.	"	28	1.
"	83	4.	"	1830	2.
"	84	3.	"	38	1.
"	85	6.	"	39	1. (żyd.)
"	86	5.	"	1842	1.
"	87	9. (i żyd.)	"	44	1. (żyd.)
"	88	5.	"	1851	1.
"	89	1. (żyd.)	"	53	1.
"	1790	2.	"	55	1.
"	91	2.	"	1860	1.
"	92	5.	"	62	4.
"	93	3.	"	63	3.
"	94	1. (żyd.)	"	69	1.
"	95	1.	"	1871	1.
"	96	1.	"	2	1.
"	97	2.			

Głównie z luteranizmu, rodu ze Szląska, Czech, Poznańskiego,
Saxonji, Westfalji, Alzacji.

(*) W téj liczbie 10 żołnierzy konfederatów.

VIII.

Pamiętka osób pochowanych w grobach i na cmentarzu kościola OO. Reformatów.

a. Zakonnicy reformaccy pochowani w grobach kościoła:

Roku 1644 d. 25 stycznia kleryk Anzelm Czercius (Czerski).

1645 „ 11 października ks. Wawrz. Gadovius (Gadowski).

zój w ustępie III jest o nim wiadomość z żywotów ks. Kleczewskiego.

- 1700 d. 21 grudnia Marek Częstochowski laik.
- 1702 „ 24 kwietnia ks. Michał Świątecki.
- 1704 „ 22 marca ks. Wincenty Szuleszewski (Szuleszevius).
- „ „ 26 grudnia Klemens Jaskrowski (Jascrovius) kleryk.
- 1706 „ 26 stycznia ks. Innocenty Nieśmiałkowski.
- „ „ 19 sierpnia ks. Bernardyn Kaliski wyżej w ustępie III jest o nim wiadomość z żywotów ks. Kleczewskiego.
- 1708 „ 2 marca ks. Stefan Rola
- „ „ 19 czerwca Wawrzyniec Pacewicz laik. . . . .
- „ „ 4 lipca Józef Liberadzki laik. . . . .
- „ „ 9 „ ks. Józef Zagórski. . . . .
- „ „ 19 „ ks. Szymon Krotz znakomity mówca. . . . .
- „ „ 3 sierpnia Stanisław Dobrzyński laik. . . . .
- 1709 „ 10 lutego Paweł Motyński (Motynscius) laik. . . . .
- „ „ 4 kwietnia ks. Jerzy Sosnowski gwardjan. . . . .
- „ „ 28 sierpnia ks. Michał Rzeszewski. . . . .
- „ „ 30 sierpnia ks. Stefan Kamocki. . . . .
- „ „ 15 listopada ks. Daniel Sarnowski. . . . .
- „ „ 25 listopada Eleuteriusz Remisterjus laik. . . . .
- 1710 „ 25 sierpnia ks. Bonawentura Baliński (Balinscius). . . . .
- 1712 „ 23 września Antoni Sypniewski kleryk.
- 1715 „ 15 sierpnia ks. Prosper Olszewski.
- „ „ 8 września ks. Leonard Kozłowski.
- 1716 „ 4 lipca ks. Paweł Zaszczyński.
- 1717 „ 27 stycznia ks. Konrad Walewicz.
- „ „ 14 lutego ks. Mikołaj Szydłowski.
- 1718 „ 10 sierpnia ks. Michał Baszyński (Baszynscius) ks. Alexy Koralewicz w dodatku do swojej kroniki prowincyi mówi, że umarł w opinji uświętobliwienia.
- 1724 „ 16 stycznia ks. Leonard Chodźko.
- „ „ 30 czerwca Bazyli Winiarski kleryk.
- 1729 „ 24 października Ambroży Bieliński (Bielicius) kleryk.
- 1734 „ 22 lutego Franciszek Miazga kleryk.
- 1735 „ 24 marca ks. Ludwik Wieniecki.
- 1736 „ 20 października ks. Bonawentura Pawlikowski.
- 1737 „ 9 kwietnia Dydak Kuligowski braciszek.
- „ „ 5 maja ks. Dyonizy Heinisch.
- „ „ 23 listopada ks. Serafin Mikołajewski.

z morowego powietrza.

pomarli na chorobę zarazę.

- 1742 „ 25 marca ks. Wawrzyniec Lachowski wyżej w ustępie III jest o nim wiadomość z żywotów ks. Kleczewskiego.
- „ „ 13 sierpnia ks. Piotr Szczepański.
- 1744 „ 30 kwietnia ks. Gracjan Kowalewicz.
- 1745 „ 15 marca Szymon Sandalski laik.
- 1749 „ 26 października Piotr Mrochowski.
- 1750 „ 1 czerwca ks. Józef Pietrzyński.
- 1751 „ 19 sierpnia Marcelli Tworowski laik.
- 1752 „ 11 czerwca Zacharjasz Orłowski laik.
- „ „ 17 października ks. Anioł Michalewicz b. gwardjan.
- 1753 „ 26 maja ks. Tomasz Rojewski (Rujevius).
- 1755 „ 7 marca ks. Remigiusz Majewski.
- „ „ 4 września ks. Jakób Stawski.
- 1760 „ 18 stycznia ks. Eleazar Szaar.
- 1762 „ 22 kwietnia ks. Felix Kaszalski.
- 1763 W lutym. Oczyszczenie grobów i uroczyste pochowanie kości na cmentarzu, na mocy pozwolenia Władysława Lubieńskiego Arcyb. gnieźń. z dnia 12 grudnia 1762 r.
- „ „ 12 października ks. Andrzej Hildebrandt.
- 1764 „ 29 marca ks. Szymon Werner († w Iwanowicach).
- „ „ 30 czerwca ks. Józef Welisz.
- 1765 „ 12 stycznia Pacyfik Piasecki laik.
- 1766 „ 24 kwietnia ks. Antoni Bąkowicz.
- 1769 „ 12 maja Teofil Ubysz kleryk.
- 1772 „ 4 września ks. Wojciech Rowiński.
- 1774 „ 16 grudnia ks. Paweł Lachowski.
- 1775 „ 19 kwietnia ks. Józefat Zygmuntowicz.
- „ „ 24 listopada Jacek Sprawiański laik.
- 1776 „ 8 września Michał } Słudzy klasztorni pogrzebani
 „ „ 2 grudnia Benedykt } na cmentarzu Ś. Trójcy.
- „ „ 12 listopada ks. Dyonizjusz Sydry definitor.
- 1777 „ 4 maja Teodor Grzebieniewski laik.
- 1778 „ 27 marca Bruno Kasproicz laik.
- 1780 „ 25 września ks. Archanioł Lubiecki.
- 1781 „ 11 października brat Marcelli Boosmann.
- 1782 „ 21 lipca ks. Dydak Baczyński.
- 1783 „ 2 listopada ks. Ludwik Bejowski.
- 1784 „ 12 listopada ks. Bernardyn Buszyński.
- 1785 „ 8 czerwca Bonawentura Stachurski laik.
- 1787 „ 31 stycznia ks. Leo Sośnicki wikary.
- „ „ 6 maja ks. Celestyn Boiński.

- 1788 „ 14 września ks. Franciszek Chęcki
 1791 „ 28 listopada Bartłomiej Więckiewicz w wieku lat 80.
 1792 „ 8 marca ks. Leon Weinzettel.
 „ „ 30 sierpnia ks. Roch Szczerbiński.
 1795 „ 18 stycznia Tomasz Piskorski braciszek lat 44.
 1796 „ 23 maja ks. Damascen Sulkowski b. gwardjan żył lat 50.
 „ „ 25 października ks. Damian Zarzycki.
 1797 Dnia 13, 14 i 15 lutego wielkie i uroczyste pochowanie kości po oczyszczeniu wszystkich grobów podkościelnych. Liczne miejscowe świeckie i zakonne, oraz przyjezdne z 3-ch dekanatów duchowieństwo odprawiało uroczyste nabożeństwo żałobne; w pierwszym dniu odprawiono samych mszy 93, w drugim dniu 89; w trzecim zaczęły się modły już przed piątą z rana, celebrował na nich Leon Kazimierz Lipski Suffragan pomorski Biskup ceszaropolitański Syndyk OO. Reformatów i on z 4-ma Kanonikami: Podbowiczem Surrogatem i kanonikiem kaliskim, Cedrowiczem kanonikiem łączyckim, Lubą kanonikiem poznańskim i Komorowskim kanon. gnieźń. śpiewali *Castrum doloris*. Tego dnia odprawiono mszy św. 123. Obszerny opis tego pochowania i opis katafalku obejmują akta klasztorne (1).
 1798 d. 8 listopada pochowany ks. Bernard Żołądkiewicz; żył lat 56.
 1799 „ 3 kwietnia ks. Dyonizy Kowakiewicz lat 65.
 „ „ 30 września Juniperus Jonaczyński laik, lat 63.
 1800 „ 19 maja ks. Ksawery Wojkowski, lat 33.
 1801 „ 26 lipca ks. Wilhelm Klamkiewicz lat 72.
 1804 „ 10 października ks. Wawrzyniec Fiszer lat 67.
 1806 „ 8 stycznia ks. Alojzy Wagner lat 43.
 1807 „ 23 kwietnia ks. Alojzy Grocholski lat 67.
 „ „ 14 czerwca ks. Walerjan Kunicki lat 43.
 1808 „ 19 lutego ks. Pacyfik Kazubski lat 41 wieku.
 „ „ 9 kwietnia ks. Kalixt Płomiński (?) lat 31.
 „ „ 29 listopada ks. Ludwik Sadowski lat 47.
 1811 „ 11 września ks. Aleksander Schlichting.
 1813 „ 19 marca ks. Solan Grabiński lat 44. . .
 „ „ 21 marca ks. Felicjan Wyrwicki. . . .
 „ „ 4 kwietnia ks. Benedykt Rauchutt lat 26.
 „ „ 10 „ ks. Innocenty Szymański lat 62.) z tyfusu szpitalnego i gorączki zarzliwej.

(1) *Scrutinium Antiquit.* Vol. I.

Tu w księgach klasztornych jest przerwa lat 10, w których niezanotowano zmarłych.

Roku 1823 d. 2 maja Antoni Sikorski laik lat 70.

1827 „ 28 marca Konrad Kozłowski braciszek, lat 34.

1828 „ 21 lipca ks. Julian Hartmanowicz lat 34.

1831 „ 15 września ks. Piotr Atkant. Maszkiewicz b. gwardjan, lat 72.

1832 „ 6 października ks. Stefan Wątrobiński lat 30.

1841 „ 24 grudnia ks. Ludwik Górzyński lat 53.

1844 „ 16 lutego Teofil Janiszewski brat. lat 80.

„ „ 11 sierpnia ks. Alexy Sendys, lat 67.

1856 „ 24 czerwca Paweł Muszyński laik, lat 60.

1862 „ 20 grudnia Antoni Stefański brat tercjarz, lat 49.

b. Ludzie świeccy pochowani w grobach i na cmentarzu kościoła OO. Reformatorów w Kaliszu (1).

Rejestr pogrzebanych osób cywilnych, rozpoczyna się w aktach z r. 1686. Z dokumentów tych widać, że taxa pochowu nie istniała i że zawisła była od woli płacących. Nieraz za pogrzeb dano zakonnikom złotych kilka, czasem kilkaset, nieraz tysiąc lub kilka, nierazdko niezapłacono nic, albo przyprowadzono konwentowi owieczkę, cielka lub zwieziono kilka wiertelów zboża a czasem i garnczyk za ledwie. Dajemy tu poniżej w treści całkowity wykaz pogrzebanych u ks. Reformatorów o tyle przywołując daty, imiona, nazwiska, stan i miejscowości, o ile ich dostarczają akta; mianowicie:

- W r. 1686 Chmieliński Starosta grabowski h. Leszczyc, z żoną z domu Kwiatkowskich (w k.).
- „ 1687 Kazimierz Roźniecki (w k.).
- „ 1690 d. 9 czerwca Helena Wawrowska córka Golińskiego Cześnika przemyskiego (w k.).
- „ 1691 „ 30 stycznia Gałęski z Gałęzek (w k.).
- „ „ „ 8 lutego Andrzej Łazik z przedm. kalisk. (w k.).
- „ „ „ 1 marca Katarzyna z Prątków Fijałkowska żona Radnego z Kalisza.
- „ „ „ 30 lipca Mikołaj Rokicki z Osieka (w k.).
- „ „ „ 23 listopada Anna Rossowska (w k.).
- „ „ „ 27 grudnia Szadokierska z Kobierzyckich (w k.).
- „ 1692 „ 4 lutego z Korzenickich Konopnicka z Mącznik (w k.).

(1) Skrócenie (w k.) znaczy: pochowanie w kościele; (na cm.) znaczy na cmentarzu kościelnym.

- W r. 1692 d. 20 grudnia Łyszkowski znakomity żołnierz (w k.).
 „ 1693 „ 8 stycznia Jadwiga z Przespolewskich 1° voto Bo-
 rzęska, 2° Bronikowska (w k.).
 „ „ „ 2 kwietnia Anna Gocławska (w k.).
 „ „ „ 2 „ Katarzyna Kobierzycka (w k.).
 „ „ „ 15 czerwca Anna Skępska (w k.).
 „ „ „ 12 lipca Makowski (w k.).
 „ „ „ 15 „ Marjanna Naramowska (w k.).
 „ „ „ 7 sierpnia Jan Gorzeński (w k.).
 „ „ „ 17 „ Teresa Zajączkówna (w k.), córka Stani-
 sława.
 „ „ „ 1 października Jan Szoldrski z Piwonic.
 „ 1694 „ 28 listop. Zofia Koźmińska miecznikowa kaliska.
 „ „ „ 28 listopada Charchowski z poznańskiego (w k.).
 „ 1695 „ 2 stycznia Bartłomiej Niemojowski (w k.).
 „ „ Stanisław Lutomiński (w k.).
 „ „ Franciszek Goliński (w k.).
 „ „ Żona powyższego Jadwiga (w k.).
 „ „ Charlupska (w. k.).
 „ 1696 d. 9 stycznia Jan Lipski z Kwiatkowa (w k.).
 „ „ „ 17 kwietnia Michał Radoszewski (w k.).
 „ „ „ „ Szkulski z Kucharek (w k.).
 „ „ „ 30 grudnia Anna Goszczyńska (w k.).
 „ 1697 „ 21 marca Kuczkowska (w k.).
 „ „ „ 23 „ Jan Baranowski z Gałazek (w k.)
 „ „ „ 1 kwietnia Zakrzewska żona Mikołaja (w kaplicy
 ogrodowej).
 „ „ „ 20 września Stawicki Józef lat 8 z Miedzianowa (w k.).
 „ „ „ „ Jan Rogowski. (w k.),
 „ „ „ 18 listopada Stanisław Zajączek (w k.)
 „ 1698 „ 11 stycznia Stanisław Szczuka wojskowy (w k.).
 „ „ „ 3 luty Trepka (syn) (w k.).
 „ „ „ 20 marca Stanisław Bieniowski (w k.).
 „ „ „ 18 kwietnia Michał Tarchalski syn Władysława (w k.).
 „ „ „ 3 maja Marjanna Chmielińska (w k.).
 „ „ „ 22 września Jakób Chmieliński (w k.).
 „ „ „ 17 grudnia Stawicki (syn) (w k.).
 „ 1699 „ 14 kwietnia Władysł. Tarchalski młodzieniec (w k.).
 „ „ „ 17 maja Maciej obywatel kaliski (w k.).
 „ „ „ 18 „ Katarzyna Nowowiejska (w k.).
 „ „ „ 25 „ Anna Linowska (w k.).
 „ „ „ 20 lipca Władysław Tarchalski (ojciec) (w k.).
 „ „ „ 29 „ Jan Macherowicz obyw. kaliski (w k.).

- W r. 1699 d. 4 sierpnia Dorota Kuczkowska (w k.).
 „ „ „ 5 września Anna Rudnicka (w k.).
 „ „ „ 1 grudnia Jan i Anna Kaczkowscy z Gałązek (na cm.).
 „ „ „ 10 grudnia Tomasz Kobierzycki (w k.).
 „ 1700 „ 3 kwietnia Jan Zajączek z Raduchowa (w k.).
 „ „ „ 8 maja Jan Polatyński młodzieniec (w kaplicy ogrod.).
 „ „ „ we wrześniu Kazimierz Rossowski (w k.).
 „ „ „ 16 „ Miaskowska (w grobie ogólnym).
 „ „ „ 18 „ Stanisław Trąbczyński (w k.).
 „ „ „ 23 „ Teressa Trąbczyńska z Kuczkowa (w k.).
 „ 1701 „ w lutym Aleksander Kucharski (w k.).
 „ „ „ 26 września Konstancja Żegocka (w k.).
 „ „ „ „ córka Molskiego Rejenta miejsk. kalisk.
 „ „ „ 29 października Jan Węgierski. (w k.).
 „ 1702 „ 5 kwietnia Dorota Kossowska wdowa (w k.).
 „ „ „ 5 maja Katarzyna Furmanka z Kalisza (na cm.).
 „ „ „ 16 „ Marcin Dawidek student (w k.).
 „ „ „ 22 czerwca Władysław Linowski (w k.).
 „ „ „ 28 „ Franciszek Szołowski student (w k.).
 „ „ „ 5 września Mikołaj Politański Stolnik wiśniów. Notarjusz ostrzeszowski (w grobie braci).
 „ „ „ 5 września Córka Miaskowskiego (w k.).
 „ „ „ 27 listopada Maciej Niemojowski (w k.).
 „ 1703 „ 8 lutego Jan Bielicki (w k.).
 „ „ „ 15 „ Maciej Nowowiejski (w k.).
 „ „ „ 17 kwiet. Franc. Starzeński Burgrabia kaliski (w k.).
 „ 1704 „ 12 stycznia Antoni Trepka (syn) (w k.).
 „ „ „ 22 „ Anna z Modlibowskich Trepkowa, żona Stanisława (w k.).
 „ „ „ 12 lipca Jan Doruchowski (w k.).
 „ 1706 „ 19. czerwca Zofja Zakrzewska (w k.).
 „ „ „ Teressa Kowalska wdowa (w k.).
 „ „ „ Kazimierz Strobiszewski z Wtorku, pochowany przed progiem kościoła, gdzie według jego woli położono mu kamień dotąd leżący z napisami:
 „Hic jacet peccator“ (Tu leży grzesznik).
 „ „ „ Mikołaj Starzyński.
 „ „ „ 29 października po bitwie polaków, rossjan, szwedów i sasów, pogrzebiono na cmentarzu i w grobie wspólnym wielu żołnierzy z tych narodowości. a w kościele pułkownika i dwóch kapitanów saskich, dyssydentów. Nazwiska ich niewiadome.

- W r. 1706 d. 29 października Andrzej Modlibowski Sędzia kaliski,
Syndyk OO. Reformatów (w k.).
- „ 1707 „ Jadwiga Skrzynecka panna (na cm.).
- „ „ „ 5 października Katarz. Olszewska łowczyni sieradz-
ka (w k.).
- „ 1708 „ 3 lutego Anna Fałęcka panna (w k.).
- „ „ „ 2 czerwca Gostyńska (na cm.).
- „ „ „ 1 sierpnia Gostyński mąż powyższej na zarazę (na cm).
we wrześniu Anna Tomicka (w k.).
- „ „ „ 12 listopada Węgierska (w k.).
- „ 1709 „ 27 stycznia Józef Kopacki obyw. kal. z zarazy (w k.).
- „ „ „ 17 kwietnia Koszucka (w k.).
- „ „ „ 10 maja Franciszek Droszewski (w k.).
- „ „ „ 13 „ Bartłomiej Droszewski (w k.).
- „ „ „ 28 lipca ks. Aleksander Szoldrski Kustosz poznań-
ski w (w k.).
- „ „ „ 20 sierpnia Jan Gałęcki Star. bydgoski (w k.).
- „ „ „ 14 września Jerzy Szczepański obyw. kal. z zarazy,
Syndyk żyli lat 75 (w k.).
- „ „ „ 24 października Jan Chociszewski (na cm.).
- „ „ „ 15 grud. Katarzyna z Linowskich Koczańska (w k.).
- „ 1710 „ ks. Jerzy Sosnowski gwardjan z zarazy (w k.).
- „ „ „ 14 września Rembierowski (na cm.).
- „ „ „ 21 „ Ewa z Kozmińskich Modlibowska, żona
Syndyka (na cm.).
- „ „ „ 24 września Teressa z Suchorzewskich Droszewska
starościna pyzdrska (na cm.).
- „ „ „ 12 grudnia z Parczewskich Kuczkowska (na cm.).
- „ 1711 „ 23 paźdz. Anna z Węgierskich Łaszczyńska (w k.).
- „ „ „ 24 „ Aleksander Nowowiejski ze Śliwnik (w k.).
- „ 1712 „ 21 kwietnia Teressa Politańska ze Szczypiorna (w k.).
- „ „ „ 11 lipca Stanisław Żorawski pułkownik (w k.).
- „ „ „ 17 wrześ. Pochowano dwóch jakichciś szlachty woj-
skowych, którzy pokłóciwszy się z Kapitanem Ja-
niczem, wołynianinem, przez niego w Ruszkowie
zabici zostali.
- „ „ „ 25 października Parczewski z Kurowa (w k.).
- „ „ „ 28 „ Strobiszewski z Wtorku, przez żonę z do-
mu Załuskowską pochowany (w k.).
- „ „ „ 14 listopada Ostrowski z pod Rychwała (w k.).
- „ „ „ 22 grudnia Proboszcz z Gostyczyny (w k.).
- „ 1713 „ 22 lutego Stefan Przespolewski syn Sędziego ka-
liskiego (w k.).

- W r. 1713 d. 23 marca Baranowski z Kotowiecka (w k.).
 „ „ „ 2 maja Jakób Kopacki obywatel kaliski (w k.).
 „ „ „ 4 „ Wojciech Bartoszewski (w k.).
 „ „ „ 12 „ Gozławska z Sowiny (w k.).
 „ „ „ 15 „ Wilkoński Syndyk Dominikanów sieradz. (w k.).
 „ 1714 „ 24 stycznia z Grzybowskiich Tarchalska (w k.).
 „ „ „ 13 marca z Gałęzkich Dychawska (w k.).
 „ „ „ 28 lipca Zofia Bogusławska (w k.).
 „ „ „ 30 „ Piotr Grabiński lat 21 (w k.).
 „ „ „ 20 listopada Anna z Węgierskich Molska żona Rejenta ziemsk. kal. (w k.).
 „ „ „ 1 grudnia Kazimierz Kwiatkowski (dziecię) (w k.).
 „ 1715 „ 11 stycz. Katarz. z Kowalskich Bratkowska z Szalowa (w k.).
 „ „ „ 11 stycz. ks. Walenty Gidzielski Kanon. chocki, Proboszcz Rajska (w k.).
 „ „ „ 5 kwietnia Maciej Worich obyw. kal. (w k.).
 „ „ „ 6 „ Rozalia Słonecka (w k.).
 „ „ „ 10 maja Katarzyna Bartoszewska (w k.).
 „ „ „ 21 „ Marjanna Plemięcka wdowa (w k.).
 „ „ „ 6 czerwca Petronela z Linowskich Węgierska (w k.).
 „ „ „ 8 lipca Stanisław Łaszczyński z Kęszyc (w k.).
 „ 1716 „ 16 marca Helena z Wolskich Żorawska z Borkowa (w k.).
 „ „ „ 24 kwietnia pochowano Franciszka M... starca exkommunikowanego za jakiś występki; leżał on pewien czas w ogrodzie, aż absolwowany przez Oficjała kaliskiego, przez syna Jana M... pogrzebiony został.
 „ „ „ 22 maja Stanisł. Zielonacki (w k.).
 „ „ „ 27 „ Helena z Węgierskich Cywińska (w k.).
 „ „ „ 10 czerwca panna Konstancja Bratkowska lat 18 (w k.).
 „ „ „ 14 czerwca Marjanna Kotarbska (w k.).
 „ 1717 „ 2 stycznia Anna Jedłowska (w k.).
 „ „ „ 5 marca Anna Gorczyńska (w k.).
 „ „ „ 10 „ Elżbieta Mańkowska (w k.).
 „ 1718 „ 1 lutego Parczewski (w k.).
 „ „ „ 4 „ Krzysztof Gurowski (w k.).
 „ „ „ 31 „ Andrzej Rypiniak z pod Kalisza (na cm.).
 „ „ „ 23 maja Helena z Biernackich Koźmińska (w k.).
 „ „ „ 31 września Morawski (dziecię) (w k.).
 „ 1719 „ Rozalja Baranowska panna (w k.).
 „ „ „ Jan Trąbczyński z Kuczkowa (w k.).
 „ „ „ 10 maja Agnieszka Rychłowska (w k.).

- W r. 1719 d.   Mikołaj Widłak (dziecię) (w k.).
- " " " 24 lipca Magdal. ze Stępowskich Skrzypińska z Kurowa (w k.).
- " " " 3 października Mikołaj Umiński Skarbnik brzesko-kujawski (na cm.).
- " 1720 " 25 stycz. Jadwiga Miąskowska panna z Kurowa (w k.).
- " " " 11 marca Jan Molski Rejent ziem. kaliski (w k.).
- " " " 12 czerwca Kazimierz Boniński (na cm.).
- " " " 15 " Jan Koszutski z sieradzkiego (w k.).
- " " " 6 września Karol Pągowski z Parczewa (w k.).
- " " " 20 grudnia Anna Wężykowa (w k.).
- " 1721 " 5 maja Jakób Łazik z Ogrodów (w k.).
- " " " 8 lip. ks. Antoni Malinowski Prob. z Lewkowa (w k.).
- " " " 1 sierp. Krystyna ze Skurzewskich Jezierska (w k.).
- " " " 11 grudnia Barbara Majerowa (w k.).
- " 1722 " 6 lut. Dorota z Mikołajewskich Bartoszevska (w k.).
- " " " 7 grudnia Jakób Olewiński (w k.).
- " 1723 " 25 stycz. Michał Wierzbowski z Rossoszycy (w k.).
- " " " 4 lutego Konst. z Lipskich Gosławska (w k.).
- " " " 25 maja Urszula z Linowskich Skorzevska (w k.).
- " " " 25 czerwca Józef Filozof (w k.).
- " " " 26 sierpnia Majer z Przespolewa (w k.).
- " 1724 " 31 marca Katarzyna Łukomska (w k.).
- " " " 2 maja panna Katarzyna Olewińska (w k.).
- " " " 10 czerwca Zofia Zielonacka (w k.).
- " " " 30 " Kazimierz Łukomski z Biniewa (w k.).
- " " " 15 lipca Jan Droszewski z Karsk (w k.).
- " " " 19 października Agnieszka Zbijewska (na cm.).
- " 1725 " 11 stycznia Maciej Skrzetuski (w k.).
- " " " 6 lutego Linowski z Lipego (w k.).
- " " " 12 kwietnia Helena z Sokolnickich Słonecka (w k.).
- " " " 5 maja Jan Radoszewski (w k.).
- " " " 14 czerwca Wojciech Bartosiewicz wojskowy (w k.).
- " " " 21 lipca Agnieszka z Gzowskich (w k.).
- " " " 22 sierpnia Kazimierz Gostyński (w k.).
- " " " 26 listopada Jan Bilczewski (w k.).
- " 1726 " 2 mar. Władysł. Biernacki Kasztelan rozpirski (w k.).
- " " " 6 kwietnia Popławska z Biskupic (w k.).
- " " " 7 sierpnia Ewa z Wierzchlewskich Nowowiejska ze Śliwnik (w k.).
- " " " 20 listopada Józef Małachowski (w k.).
- " " " 24 " Zofia Kucharska z Bieganowa (w k.).
- " " " 30 " Krzyniewiecki (w k.).

- W r. 1727 d. 7 marca Jakób Mankiewski (w k.).
 „ „ „ 9 maja Barbara Błędziewska (w k.).
 „ „ „ 25 czerwca Anna Olewińska (w k.).
 „ „ „ 2 grudnia Aleksander Zajączek (w k.).
 „ „ „ 12 „ Wojciech Skrzetuski (w k.).
 „ „ „ 12 „ Andrzej Bratkowski z Grab (w k.).
 „ 1728 „ 21 lutego Ludwik Sadowski (w k.).
 „ „ „ 30 marca Sulmierska (w k.).
 „ „ „ 28 kwiet. Stanisł. Gostyński Notar. kaliski (w k.).
 „ „ „ 29 „ Anna Kierzyńska (na cm. pod kaplicą Ś. Jana).
 „ „ „ 15 czerwca Wojciech Koźmiński syn Sędziego kaliskiego (w k.).
 „ „ „ 18 czerwca Chryzostom Głoskowski (w k.).
 „ „ „ 10 września Konstancja z Chlebowskich Golińska (na cm. pod kaplicą).
 „ „ „ 4 października Jan Trąbczyński (w k.).
 „ „ „ 2 grudnia Kiszelowo (w k.).
 „ „ „ w grudniu Anna Gostyńska (w k.).
 „ 1729 „ 22 lut. Katarzyna z Garczyńskich Linowska (w k.).
 „ „ „ 8 marca Ludwik Rychłowski (syn Chorążego siedradzkiego Kazimierza).
 „ „ „ w marcu Anna Boruchowska (w k.).
 „ „ „ „ Jan Garnisz (w k.).
 „ „ „ 12 maja Jan Niemojowski (w k.).
 „ „ „ 13 „ Katarzyna Stawicka z Gałazek (w k.).
 „ „ „ 30 czerwca Koźmiński z Kotar (w k.).
 „ „ „ 12 lipca Michał Widlak (w k.).
 „ „ „ 16 sierpnia Stefan Przespolewski (w k.).
 „ „ „ 6 września Barbara Widlakowa (w k.).
 „ „ „ we wrześniu Joanna Szkulska (w k.).
 „ „ „ 12 grudnia Piotr Koźmiński Sędzia kal. (w k.).
 „ 1730 „ 9 stycznia Helena Bonińska (w k.).
 „ „ „ 28 lutego Marjanna Doruchowska panna (w k.).
 „ „ „ 19 kwietnia Kaniewska ze Szczur (w k.).
 „ „ „ 26 „ Zofia z Zajączków Modlibowska (w k.).
 „ „ „ 10 lipca Barbara Rychłowska, żona Kazimierza Chorążego (w k.).
 „ „ „ 18 września Józef Bleszyński (w k.).
 „ „ „ 6 listopada Michał Węgierski (w k.).
 „ 1731 „ 14 stycznia Wojciech Przespolewski (w k.).
 „ „ „ 12 kwietnia Jakób Modlibowski (na cm.).
 „ „ „ 24 „ Helena Chylewska (w k.).
 „ „ „ 30 „ Franciszek Goliński (w k.).

- W r. 1731 d. 23 czerwca Anna Górska (w k.).
 „ „ „ 13 lipca Jadwiga z Modlibowskich Umińska (w k.).
 „ „ „ 30 „ Urszula z Koźmińskich Zakrzewska żona Notarjusza poznańskiego (w k.).
 „ 1732 „ 6 maja z Trąbczyńskich Grabińska (w k.).
 „ „ „ 8 czerwca Marjanna Trąbczyńska z Siąszyc (w k.).
 „ „ „ 17 sierpnia Franciszka z Radolińskich Gostyńska z Chrzanowa (w k.).
 „ „ „ 17 listopada Jan Zbijewski (w k.).
 „ 1733 „ 8 lutego Małgorzata Zabłocka (w k.).
 „ „ „ 6 marca Teresa z Baranowskich Widłakowa (w k.).
 „ „ „ 23 „ Paweł Sulmowski (w k.).
 „ „ „ w marcu Chotkowski (dziecię) (w k.).
 „ „ „ 17 „ Konst. z Umińskich Rudzka (w k.).
 „ „ „ 23 maja Aleksander Węgierski student (w k.),
 „ „ „ 22 lipca Michał Miekiński Sędzia ziemski wieluński (w k.).
 „ „ „ 18 września Marjanna ze Świniarskich Zajączkowa (w k.).
 „ „ „ 12 paźdz. Zofia Gilowska z Opatówka (w k.).
 „ „ „ 4 listop. Teresa z Ponińskich Koźmińska cześnikowa kaliska (w k.).
 „ 1734 „ 5 lipca Marjanna z Linowskich Bleszyńska (w k.).
 „ „ „ 14 „ Ludwika Moszyńska (w k.).
 „ „ „ 20 „ Regina Ostromęcka (w k.).
 „ „ „ 15 września Franciszek Barycki (w k.).
 „ „ „ 29 października Andrzej Kobylański (w k.).
 „ 1735 „ 15 lut. Jadwiga z Małachowskich Rokoszewska (w k.).
 „ „ „ 1 kwietnia Konstancja Kiedrońska (w k.).
 „ „ „ 29 czerwca Franciszek Kuczkowski (w k.).
 „ „ „ 29 „ Tomasz Bledzewski z Kwarku (w k.).
 „ „ „ 7 lipca Hieronim Gembart (w k.) ojciec Aleks. G. Kanonika gnieźń.
 „ „ „ 27 lipca Chotkowskich dziecię (w k.).
 „ „ „ 28 sierp. Anna z Pruszków Zajączkowa (w k.).
 „ „ „ 26 wrześ. z Mierzewskich Tarnogórska z Jastrzębnik (w k.).
 „ „ „ 10 paźdz. Maciej Barański obyw. kal. (w k.).
 „ „ „ 3 grudnia Jan Guttri (w k.).
 „ „ „ 15 „ Zofia z Kowalskich Węgierska (na cm. pod kaplicą).
 „ 1736 „ 10 kwietnia Walenty Dębiński (w k.).
 „ „ „ 17 września Józef Rylicki obyw. kaliski (w k.).

- W r. 1763 d. 20 października Marcyan Węgierski z Węgier Mie-
cznik wschowski (na cm. pod kaplicą Ś. Jana).
- „ „ „ 10 grudnia Jan Chylewski (w k.).
- „ „ „ 29 „ Jakób Bronikowski (w k.).
- „ 1737 „ 31 stycznia Józef Kierski lat 22 z Golejewka z pod
Miejskiej-Górki (na cm. pod kapliczką).
- „ „ „ 9 lutego Agnieszka Jarochowska ze Sławicz' (w k.).
- „ „ „ 20 „ Zofia Szulska z Rossoszyce (w k.).
- „ „ „ 18 marca Agnieszka z Skrzetuskich Pstrokońska
starościna szadkowska z Ustkowa pod Wartą (w k.).
- „ „ „ 23 marca Agnieszka Kurczewska (w k.).
- „ „ „ 11 kwiet. Zofia Pracka z Piątku pod Stawiszynem
(w k.).
- „ „ „ 5 maja Katarzyna Rubachowska z Złotnik (w k.).
- „ „ „ 6 „ Jan Potocki z Gałązek (w k.).
- „ „ „ 8 czerwca Jan Modlibowski z Milejowa (w k.).
- „ „ „ 10 „ Jedlecka z Gałązek (na cm.).
- „ „ „ 17 „ Katarzyna Koźmińska (w k.).
- „ „ „ 18 „ ks. Bartłomiej Górski kapłan świecki (w k.).
- „ „ „ 9 lipca Apolonja Przespolewska (w k.).
- „ „ „ 23 września Franciszek Przespolewski (w k.).
- „ „ „ 23 grudnia Antoni Widlak (w k.).
- „ 1738 „ 6 marca Piotr Rubach (w k.).
- „ „ „ 2 lipca Katarzyna z Bleszyńskich Radoszowska,
Żona Piotra z Wrzący (w k.).
- „ „ „ 5 sierpnia Józef Chrzanowski (w k.).
- „ „ „ Józef Koźmiński (w k.).
- „ 1739 „ 19 stycznia Córka kasztel. rozpirskiego (w k.).
- „ „ „ 16 lutego Antoni Złoty, tercjarz (w k.).
- „ „ „ 19 wrześ. Franciszek Strzelecki Sędzia Sur. ziem-
ski kaliski (w k.).
- „ 1740 „ 23 maja Jan Skrzypiński (w k.).
- „ 1741 „ 2 maja Andrzej Kałowski (w k.).
- w sierpniu pochowano na cmentarzu Jana Kał...skie-
go, świętego w Kaliszu za bratobójstwo. Przed wy-
konaniem wyroku przygotowany na śmierć przez
jednego z OO. Reformatów, obrał sobie cmentarz
ich kościoła za miejsce spoczynku; tam też jego
trupa z niechęcią zakonników przynieśli o świcie
słudzy grodowi. Czekano z pogrzebem na zezwolenie
familji i właściwego proboszcza, a gdy te nie-
nadeszły; pogrzebali Reformaci zwłoki Kał..
- „ „ „ 4 Lipca Agnieszka Chylewska (w k.).

- Roku 1742 „ 3 stycznia Wojciech Gosławski Podczaszy łucki (w k.).
- „ „ „ 21 marca Franciszek Cielecki (w k.).
- „ „ „ 31 „ Zofia Stawicka (w k.).
- „ „ „ 9 kwiet. pochowano Macieja Brzostowskiego obywatela, razy kilka Radnego m. Kalisza i dobrodzieja ks. Reformatów. Ten Brzostowski umarł w dniu 26 lutego a pogrzeb jego naznaczony był na dzień 1 marca. Jednakże w dniu 28 lutego Kanonicy regularni kaliscy wyexportowali ciało zmarłego prowadząc je do swego kościółka Ś. Trójcy, stojącego wprost kościoła OO. Reformatów. Gdy przyszli przed bramę cmentarza kościoła OO. Reformatów, wtedy ciż wyszli naprzeciwko w kondukcie. Z tego Kanonicy wszczęli spór, że Reformaci niewłaściwie wystąpili, bo Brzostowski był ich dobrodziejem; złożyli też zmarłego w kościele Ś. Trójcy. Reformaci po powrocie swym do klasztoru zanieśli zaraz skargę do Konsystorza kaliskiego; ten przecież im oświadczył, że sprawa ta należy do Konsystorza arcybiskupiego w Łowiczu. Kanonicy kazali pilnować ciało w kościele zamkniętym a sami nocując w domu pobliskim, czuwali. W d. 1 Marca z rana udali się Reformaci do exekutorów testamentu Brzostowskiego, lecz Kanonicy około 7-éj z rana trumnę z kościoła Ś-éj Trójcy do Ś-go Mikołaja przewieźli i tam przechowali; w trakcie tego Franciszkanie i Bernardyni odbywali u Reformatów exekwie za nieboszczyka. Obecna temu wszystkiemu szlachta, chciała odbić ciało Brzostowskiego od Kanoników, lecz ją od tego wstrzymano. Gwardjan reformacki wyprawił posłańca do Nuncjatury w Warszawie, która odesłała go do Łowicza. Tam też zapozwał gwardjan, Kanoników. Na skutek téj skargi Prymas wydał wyrok: że przełożony Reformatów z przełożonym Kanoników mają się w trzecim miejscu za pośrednictwem kapituły lub Jezuitów przeprosić; że Kanonicy ciało zmarłego obowiązani są odprowadzić do kościoła Reformatów, a odśpiewawszy kondukt, powrócić do siebie. W d. 27 marca doniósł Prowincjał Gwardjanowi, że Prymas zdecydował zawarcie ugody przed Surrogatem kaliskim, z warunkiem, iżby Kanonicy w cią-

gu dni ośmiu ciało Brzostowskiego z procesją do Reformatów odwieźli. Surrogat kaliski, Józef Świński zawiązał strony do siebie. Ugoda nastąpiła pod warunkami powyższemi; exhumację naznaczono na dzień 7 Kwietnia; w dniu 8 t. m. wyprowadzono ciało wieczorem przy odgłosie wszystkich dzwonów Kalisza. Gwardjan reformacki przyjął zwłoki przy bramie cmentarza. Nazajutrz odbyto wspólne nabożeństwo u Reformatów przy muzyce jezuickiej. Całe to zajście niepowinno nikogo gorzyć, była to rzecz ludzka, wynikła z błędnego rozumienia praw jakie jednemu z dwóch konwentów służyć miały; w części nawet miało ono i swoją jasną stronę, bo gdy Brzostowski był dobrodziejem obu zgromadzeń, każde więc z nich chciało mu spłacić dług wdzięczności, chociaż zmarły ani przewidział, że będzie przedmiotem podobnych sporów, processów, ceremonji uroczystych, przejazdów z grobu do grobu i pochówu w dwóch kościołach (1).

- Roku 1742 d. 3 lipca pochowana Ewa Brzostowska z Sulistawic (w k.)
 „ d. 7 lipca córka Kasztelana Rychłowskiego (w k.)
 „ d. 12 października Józef Rogaliński z Piwonic (w k.)
 1743 d. 30 kwietnia Wawrzyniec Widlak Burgrabia wschowski (w k.)
 „ d. 14 maja Walenty Śnieciński (w k.)
 „ d. 15 maja Krystyna Koźmińska panna, córka Ignacego K. z Iwanowic, Starosty wschowskiego (w k.)
 „ d. 27 czerwca syn Antoniego Iwańskiego obywatela kaliskiego (w k.)
 1744 d. 16 marca Potocki (w k.)
 „ d. 5 sierpnia Konst. 1 voto Węgierska, 2 Kierzyńska (w k.)
 „ d. 14 sierpnia Jan Kierzyński lat 70 (na cm. pod kaplicą)
 1745 d. 17 stycznia Barbara z Gosławskich Wężykowa chorążyna (w k.)
 „ d. 22 marca Karol Koźmiński syn Starosty wschowskiego (w k.)

(1) Obszerny tego procesu opis, zajmujący aż pięć szczupłego pisma kart, znajduje się w „Scrutinium antiquit.“ Vol. I.

- Roku 1745 d. 29 marca Marjanna Rosnowska (w k.)
 „ d. 27 kwietnia Urszula z Widłaków Popławska z Noskowa (w k.)
 „ d. 9 października ks. Mikołaj Dzwoliński Proboszcz turski (w k.)
- 1746 d. 8 lutego Mikołaj Doruchowski z Piekar (w k.)
 „ d. 18 maja Marjanna Niezwojewska (w k.)
 „ d. 27 czerwca Władysław Zajączek z Kołaczkowa (w k.)
 „ d. 4 lipca Jan Dachowski (w k.)
- 1747 d. 15 marca Anna z Gajewskich Sokolnicka żona Piotra fundatora kaplicy żołnierskiej (pod tąż kaplicą)
 „ d. 16 marca Dorota Korytowska (w k.)
 „ d. 12 czerwca Wojciech Owroński Radny Kalisza (w k.)
- 1748 d. 7 lut. córka Witalisa Węgierskiego z Węgier (w k.)
 „ d. 22 marca Franciszek Mańkowski (w k.)
 „ d. 28 marca Józef Pągowski z Parczewa (w k.)
 „ d. 20 kwietnia Marcjanna z Kamińskich Gembartowa (w k.)
 „ d. 23 grudnia Anna z Koźmińskich Bilicka z Kotarzb (w k.)
- 1749 d. 18 sierp. Franciszek Dobrzycki Sędzia kaliski (w k.)
 „ d. 1 wrześ. Syn Wawrzyńca garncarza z Kalisza (na cm.)
- 1750 d. 14 marca Marjanna Chlebowska (w k.)
 „ d. 24 września Jan Koźmiński lat 95 (w k.)
- 1751 d. 29 mar. Jakób Zajączek (w k.)
 „ d. 18 czerwca Michał Zielonacki Chorąży (w k.)
 „ d. 10 października Apollonja z Gajewskich Koźmińska kasztel. rogozińska (w k.)
- 1752 d. 25 lipca Jan Szafrński (w k.)
- 1753 d. 4 stycznia Karol Bilicki z Kotarzb (w k.)
 „ d. 22 stycznia Helena Bleszyńska (w k.)
 „ d. 24 kwietnia Franciszek Dzierbiński (w k.)
 „ d. 23 czerwca Antoni Korzeniecki Rejent kaliski (w k.)
 „ d. 18 września Krystyna Zielonacka chorążyna (w k.)
 „ d. 19 września Jan Zabłocki (w k.)
- 1754 d. 12 stycznia Kazimierz Skrzypiński (w k.)
 „ d. 17 marca Antoni Rytelski (w k.)
 „ d. 4 kwietnia Ludwika z Jaraczewskich Przespolewska (w k.)
 „ d. 12 kwietnia Elżbieta ze Stawskich Kotarbska (w k.)
 „ d. 15 czerwca Stefan Grudzielski (w k.)
 „ d. 27 września Kazimierz Parczewski lat 9 (w k.)
 w grudniu Stanisław Barycki (w k.)

- Roku 1755 d. 17 lub 27 czerwca Stawicka z Ocięża (w k.)
 1756 d. 27 kwietnia Antoni Miaskowski Kasztelan łędzki (w k.)
 1757 d. 3 stycznia Teresa z Miaskowskich Trąbczyńska
 stolnikowa sochaczewska (w k.)
 „ d. 31 marca Maciej Tokarski (w k.)
 Kazimierz Rychłowski Kasztelan sieradzki (w k.)
 „ d. 28 maja Marcin Małachowski (w k.)
 „ d. 19 lipca Zofja Koźmińska, córka Leona Chorążego
 wschowskiego (pod kaplicą rycerską.)
 „ d. 22 października Władysław Umiński Skarbnik ino-
 wrocławski (w k.)
 „ d. 21 listopada Piotr Galardi (w k.)
 „ d. 24 listop. Tomasz, chłopiec z Lewkowa (pod kapl. ryc.
 1758 d. 28 lutego Piotr Sokolnicki Chorąży poznański, fun-
 dator kaplicy Matki Boskiej rycerskiej, pochowany
 pod tąż kaplicą w trumnie marmurowej. Ciało jego
 przywieziono z konwentu OO. Refermatów w Choczu,
 gdzie po zgonie swój żony przez lat 11 żył, spędzając
 czas na praktykach religijnych (1).
 „ d. 1 marca Antoni Prączyński tercjarz (w k.)
 „ d. 18 marca z Trąbczyńskich Parczewska z Kurowa (wk.)
 „ d. 20 marca Jan Pomorski (w k.)
 „ d. 29 kwietnia Kwaśniewska panna (w k.)
 „ d. 8 czerwca Piotr Koszucki młodzieniec (w k.)
 „ d. 17 czerwca Wawrzyniec Radoliński (w k.)
 „ d. 18 sierpnia Zofia z Cywińskich Miniszewska (w k.)
 1759 d. 7 stycznia Jan Parczewski z Kurowa (w k.)
 „ d. 11 stycznia córka Węgierskiego z Sulisławic (w k.)
 „ d. 15 stycz. Elżb. Celnerówna, panna, wrocławianka (w k.)
 „ d. 5 marca Aniela Pomorska, dziecię (w k.)
 „ d. 15 czerwca Anna Skorzewska (w k.)
 „ d. 11 września Weronika Pomorska, dziecię (w k.)
 „ d. 1 października Teresa z Bledziejewskich Tymiec-
 ka z Będzieszyna (w k.)

(1) Sokolnicki był jeszcze czynnym w usługach krajowych r. 1741 bo jako Re-
 gimentarz partji wojska koronnego z województw wielkopolskich i prowincji prus-
 kiej, wydawał odczwy do stanu rycerskiego, zamieszczony w „Zródłach do dziejów
 Polskich“ ks. Franciszka Nowakowskiego (Berlin 1841 Tom II. str. 289 i 291). Sokol-
 nicki należał do rodziny herbu Nowina z Wojew. kalisk. Był synem Gabryela S. Kasztel.
 międzyrzeckiego i Teresy Mycielskiej podczaszanki kalis. Piotr miał za żonę Annę Gajew-
 ską kasztel. santocką, z której spłodził synów: Franciszka Ksawerego i Jana Nepomucen.
 „wielkiej nadziei potomków“ mówi Niesiecki, oraz córkę Barbarę, później żonę Wojciecha
 Koźmińskiego Sędz. ziem. kalisk. Piotr Sokolnicki słynął z wymowy i mężstwa. Kurjer
 Polski wspominał często o poskramianiu przez niego band hultajskich w bezkrólewiu 1733
 Niesiecki Herb. VIII. str. 446; Święcki Histor. pamiątki II. 123.

- Roku 1760 d. 24 marca Bartłomiej, garncarz z Rypinka (na cm.)
 „ d. 29 maja Stanisław Czyżewski lat 80 z Bieniewa (w k.)
 „ d. 13 sierpnia Andrzej Miniszewski z Leziony (w k.)
 „ d. 22 sierpnia Andrzej Kożuchowski z Woli (w k.)
 „ d. 28 grudnia Rozalja z Rytelskich Pągowska (w k.)
 1761 d. 22 kwietnia Ignacy Koźmiński Starosta wschow-
 ski (w k.)
 „ d. 31 sierpnia Konst. z Lubiatowskich Grabińska ze
 Strzegowa (w k.)
 „ d. 27 października Maxymiljan Miniszewski (w k.)
 „ Marcin Kromolicki (w k.)
 1762 d. 14 stycznia Józef Głoskowski (w k.)
 „ d. 11 marca ze Szkulskich Wolicka (w k.)
 „ d. 28 marca Jan Kobierzycki z Rossoszycy (w k.)
 „ d. 22 maja Piotr Pomorski, dziecko (w k.)
 „ d. 27 lipca Apolonja Pomorska (w k.)
 „ d. 15 sierpnia Aniela z Rychłowskich Karśnicka (w k.)
 „ d. 23 października Antoni Skórzewski z Mącznik (w k.)
 1763 d. 8 lutego Pochowanie kości,
 „ d. 23 kwietnia Antoni Pągowski z Parczewa (w k.)
 „ d. 18 października Jakób Grabiński z Bilczewa (w k.)
 1764 d. 13 marca Maciej Nosiorowski z córką Teresą (w k.)
 „ d. 7 kwietnia Anna Skarzyńska z Gałazek (w k.)
 „ d. 15 sierpnia Maxymiljan Molski Kasztelan rosiń. (w k.)
 „ d. 5 września Prokop Niemojowski Podczaszy ostrze-
 szowski (w k.)
 1765 d. 12 kwietnia Zieliński z Russowa (w k.)
 „ d. 23 maja Barbara Czyżewska (w k.)
 „ d. 26 sierpnia Jan Mańkowski ze Słaborowic (w k.)
 „ d. 10 października Jakób Kosicki (w k.)
 „ Wawrzyniec Grabiński Miecznik (w k.)
 „ d. 1 grudnia Antoni Brzodzicki Kasztelan kamieniec-
 ki (w k.)
 1766 d. 5 października Marjanna Czyżewska z Bieniowa (w k.)
 „ „ „ „ Józef Chylewski z Dobrcza (w k.)
 „ d. 30 października Franciszek Rychłowski Kasztelan
 sieradzki (w k.)
 „ d. 13 listopada Marjanna Stawicka panna z Żego-
 cina (w k.)
 1767 d. 23 stycznia Marjanna Kwiatkowska miecznikowa
 inowrocławska (w k.)
 „ d. 8 lutego Katarzyna Mstowska z Szołowa (w k.)
 „ d. 22 kwietnia Paweł Sobański (w k.)

- Roku 1767 d. 23 kwietnia Franciszek Pomorski (w k.)
 „ d. 9 czerwca Praxeda Węgierska, dziecię (w k.)
 1769 d. 15 marca Marjanna z Ogrodów (w k.)
 „ „ „ „ Rozalja z Cywińskich Gliszczyńska no-
 tarjuszowa kaliska (w k.) matka ks. Gliszczyńskiego
 Kanonika katedry poznańskiej.
 „ d. 15 września Prokop Błaszowski z Głuszek (w k.)
 „ d. 4 grudnia Piotr Alkantara Koźmiński Chorąży
 wschowski (w k.)
 „ d. 10 grudnia Anna z Dąbrowskich Sadowska, mat-
 ka przełożonego księży Benedyktynów z Kościelnej
 wsi (w k.)
 1770 d. 25 lutego Konstantyn Wyganowski (na cm.)
 „ d. 27 lutego Agnieszka Szteborska z Kalisza (w k.)
 „ d. 3 marca Andrzej Pawłowski z Czechel (w k.)
 „ d. 4 marca Agnieszka Miniszewska cześnikowa ostrze-
 szowska z Wysocka (w k.)
 „ d. 9 marca Róża z Lipskich Niemojowska podczasy-
 na ostrzeszowska ze Śliwnik (w k.)
 „ d. 12 marca Tomasz Skarzyński z Gałązek (w k.)
 „ d. 13 marca Katarzyna z Konarzewskich Pągowska
 z Parczewa (w k.)
 „ d. 27 maja Franciszek Puchalski z Kalisza (w k.)
 „ d. 25 czerwca Grabińska z Piekarta (w k.)
 „ d. 3 sierpnia Agnieszka Moszyńska stolnikowa (w k.)
 „ d. 17 sierpnia Tomasz Psarski (w k.)
 „ d. 29 grudnia Andrzej z Zawodzia (w k.)
 1771 d. 10 kwietnia Marjanna Węgierska panna z Sulisła-
 wic (w k.)
 „ d. 11 lipca Apolonja Majeranowska (w k.)
 „ d. 3 października z Gortatowskich Parczewska ze So-
 winy (w k.)
 „ d. 12 października Jadwiga z Niezuchowskich Zającz-
 kowa (w k.)
 „ d. 25 października Marcin Felicki (w k.)
 „ d. 9 grudnia Franciszek Zakrzewski Notarjusz koś-
 ciański z Grudzielca (w k.)
 „ d. 12 grudnia Franciszka Cielecka ze Szkudla (w k.)
 1772 d. 15 stycznia Piotr Skarbek Malczewski z Janko-
 wa (w k.)
 „ d. 3 kwietnia Teofila Pigłowska z Parczewa (w k.)
 „ d. 30 lipca Maciej Nowowiejski z Leziony (w k.)
 „ d. 18 sierpnia Magdalena Galardowa wdowa (w k.)

- Roku 1772 d. 17 września Marjanna Namyślakowa (w k.)
- 1773 d. 7 lutego Paweł Cerekwicki student (w k.)
- „ d. 22 lutego Marjanna Mią(a)skowska kasztelanka Iędzka (w k.)
- „ d. 29 marca Franciszka z Brodzickich Szczepkowska ze Sławina (w k.)
- „ d. 28 września Alex. Pągowski młodzieniec (w k.)
- 1774 d. 23 marca Katarzyna z Walewskich Rychłowska ze Stawu (w k.)
- „ d. 23 marca Katarzyna z Korzeniewskich Rozdarżewska (w k.)
- „ d. 10 lipca Felix Miniszewski Cześn. ostrzeszowski (w k.)
- „ d. 13 lipca Agata z Klińskich Karwosiecka stolnikowa ostrzeszowska (w k.)
- „ d. 9 listopada Barbara Płocienniczka panna z Rypinka (w k.)
- „ d. 13 listopada Anna Korzenicka regentowa kaliska (w k.)
- „ d. 23 grudnia Zofia Podbielska z Kalisza (w k.)
- 1775 d. 2 stycz. Franciszka Kamińska panna ze Stobna (w k.)
- „ d. 8 stycznia Marjanna Chlebowska (w k.)
- „ d. 19 kwietnia Teressa ze Skrzyńskich Psarska (w k.)
- „ d. 29 sierpnia Katarzyna z Pliszczyńskich Kuczkowska (w k.)
- „ d. 31 grudnia Zofja z Langnan'ów Nowowiejska z Ociąża (w k.)
- 1776 d. 11 czerwca Krystyna ze Skorzewskich Moskorzewska (w k.)
- „ d. 15 lipca Anna Chlebowska (w k.)
- „ d. 3 sierpnia Wiktorja Rokoszewska (w k.)
- „ d. 16 grudnia Agnieszka Umińska z Żuk (w k.)
- 1777 d. 18 kwietnia Maciej Gliszczyński Notarjusz kalis. (w k.)
- 1778 d. 12 kwietnia Franciszc Gembart (w k.)
- „ d. 6 lipca Jan Korzeniecki Regent kaliski (w k.)
- „ d. 14 lipca Zofja Zajączkowa (w k.)
- „ „ „ „ Franciszka Korzeniecka (w k.)
- „ d. 16 września Konstancyjna z Wężyków Skorzewska (w k.)
- „ d. 26 września Jan Szczepkowski (w k.)
- „ d. 11 listopada Teressa Bratkowska (w k.)
- 1779 d. 10 maja Antoni Daleszyński (w k.)
- „ d. 16 sierpnia Anna z Walichnowskich Węgierska z Węgier (w k.)

- 1780 d. 26 stycznia Filip Hulewicz (w k.)
 „ d. 4 października Wawrzyniec Kiewicz, eremita kaplicy Ś-go Onufrego z Pirania.
- 1781 d. 11 kwietnia Marjanna z Zabłockich Koźmińska (w k.)
 „ d. 24 kwietnia Franciszka Mokrska panna (w k.)
 „ d. 30 czerwca Anna Malczewska (w k.)
 „ d. 19 lipca Elżbieta Stawicka (w k.)
 „ d. 28 sierpnia Wojciech Sarnecki pułkownik (w k.)
 „ d. 9 września Wojciech Tarchała z Ogrodów.
 „ d. 20 września ks. Damian Konczalski, przeor Dominikanów poznańskich (w k.)
 „ d. 5 października Karol Ciński Major wojsk (pod kaplicą żołnierską)
 „ d. 30 października Felicjan Grabiński młodzieniec ze Strzegowa (w k.)
 „ d. 12 grudnia Witalis Węgierski z Węgier (na cm. pod kaplicą)
- 1782 Antoni Skawiński eremita (w k.)
 „ d. 1 marca Józefina Ostynówna panna (w k.)
 „ d. 5 maja Błażej . . . (na cm.)
 „ d. 27 czerwca Kazimierz Gorzyński (w k.)
 „ d. 1 lipca Kajetan Madaliński (w k.)
 „ d. 12 lipca Teressa z Gosławskich Nowacka (w k.)
 „ d. 9 sierpnia Dorota Madalińska (w k.)
- 1783 d. 28 lutego Anna Niemojowska panna (w k.)
 „ d. 16 września Ksawery Sokolnicki Podkomorzy kaliski ze Szkudla (w k.)
 „ d. 19 listopada Antoni Nosiorowski (w k.)
- 1784 d. 25 lutego Konstancyja Zakrzewska z Gutowy (w k.)
 „ d. 25 marca Julja z Tomickich Wężykowa (w k.)
 „ d. 31 marca Józef Kliński Chorąży braclawski (pod kaplicą żołnierską)
 „ d. 18 kwietnia Wiktorja Rudnicka panna (w k.)
- 1785 d. 15 kwietnia Józef Brzeski (w k.)
 „ d. 30 października Jan Czyżewski (w k.)
- 1786 d. 30 stycznia Julja Chrzanowska panna ze Stobna (w k.)
 „ Brygida Kiedrzyńska
 „ d. 18 sierpnia Józef Kosicki (w k.)
 „ d. 11 września Ignacy Wierusz Niemojowski (w k.)
- 1787 d. 9 lutego Maciej Stanisławski z Kalisza (w k.)
 „ d. 21 czerwca Katarzyna z Waliknowskich Niemojowska, żona Ignacego (w k.)
 „ d. 24 lipca Teressa z Sarneckich Jastrzębska (w k.)

- Roku 1787 d. 7 października Konstancja Mańkowska ze Słaborowic (w k.)
- „ d. 24 października Ludwika Trąbczyńska z Kurnatowskich, z Bieganina (w k.)
- „ d. 12 grudnia Barbara Tarchalina z Ogrodów (w k.)
- 1788 d. 3 kwietnia Anna Bielawska (w k.)
- „ d. 14 sierpnia Józef Gomoliński Szambelan królewski (w k.)
- „ d. 24 września Antoni Kiedrowski z Czachur.
- „ d. 3 października ks. Franciszek Midalski z Dobrca
- 1789 d. 3 lutego Ludwika Ostynowa z Będzieszyna (w k.)
- „ d. 5 lutego ks. Franc. Ksaw. Skrzypiński Proboszcz jedlecki (w k.)
- „ d. 21 czerwca Stanisław Przespolewski Sędzia kaliski z Gałazek (w k.)
- 1790 d. 24 stycznia Kanty Korzenicki ze Szczypiorna (w k.)
- „ d. 5 maja Anna z Sielickich Kąsinowska (w k.)
- „ d. 13 maja Katarzyna z Morzych Radolińska z Kars (w k.)
- „ d. 24 czerwca Antoni Łętkowski Stolnik łęczycki z Ociąża (w k.)
- „ d. 15 września Eleonora z Ostersów Miniszewska lat 60 (w k.)
- „ d. 16 grudnia Ignacy Malczewski Notariusz kaliski z Młynowa (w k.)
- 1791 d. 23 stycznia Ignacy Milewski z Kuchar (w k.)
- „ d. 30 stycznia Juljanna Milewska (córka) (w k.)
- „ d. 10 kwietnia Monika Przespolewska panna (w k.)
- „ d. 30 października Józef Nowowiejski z Ociąża (w k.)
- „ d. 5 grudnia Maciej Milewski z Kalisza (w k.)
- 1792 d. 10 czerwca Antoni Szkudelski (w k.)
- „ d. 17 czerwca Józef Korzenicki (w k.)
- 1793 d. 17 kwietnia Konstancja Radolińska z Zadowic (w k.)
- „ d. 19 kwietnia dziecię Leona Węgierskiego (w k.)
- „ d. 28 kwiet. Stanisław Miniszewski z Będzieszyna (w k.)
- „ d. 5 maja Karol Koszutski Kasztelan szremski (w k.)
- „ d. 1 lipca Teofila Kożuchowska (w k.)
- „ d. 2 październ. Augustyn Paszkiewicz z Ogrodów (w k.)
- „ d. 5 października Maciej Trąbczyński z Bieganina (wk.)
- „ d. 13 października córka Węgierskich z Chotowa (w k.)
- „ d. 24 listopada Kazimierz Chylewski (na cm. pod kaplicą)
- „ d. 5 grudnia Józefa Tomicka panna lat 17, z Bronowa (w k.)

- Roku 1794 d. 23 sierpnia Stanisław Sadowski Notariusz (w k.)
- 1795 d. 8 stycznia Joanna z Nowowiejskich Łętkowska z Ociąża, żona Antoniego Ł. Stolnika łączycykiego, Syndyka (w k.)
- „ d. 26 stycznia Jadwiga z Zalewskich Chlebowska, żona Rafała Chl. z Piekarta (w k.)
- „ d. 12 października Jan Węgierski syn W. z Sulisławic (w k.)
- „ d. 29 grudnia Stanisław Hłowiecki z Przybysławic (w k.)
- 1796 d. 18 stycznia Petronella Hłowiecka panna, córka powyższego (w k.)
- „ d. 10 kwietnia Józefina Tarchalanka z Ogrodów (w k.)
- „ d. 13 kwiet. Barbara z Kiedrowskich Smorowska (w k.)
- „ d. 21 lipca Agnieszka Granecka panna z przedmieścia kaliskiego (w k.)
- „ d. 25 lipca Rozalja z Obierzyckich Zajączkowa z Bieniewa (w k.)
- „ d. 26 sierpnia Antoniego Świętochowskiego z Kurowa dziecię (w k.)
- 1797 d. 15 stycznia Walerjan z Węgier Węgierski Pułkownik, lat 79 (w k.)
- „ d. 27 stycznia Leon Miaskowski Kasztelan łędzki z Radliczyc (w k.)
- Franciszek, dziecię Franciszka Marjanny Grabińskich z Wielopola (w k.)
- „ d. 31 maja Jan Amadej z Ostrowa kaliskiego (w k.)
- „ d. 29 sierpnia Barbara z Chylewskich Korytkowska (w k.)
- „ d. 2 października Apolinara Skarzyńska panna (w k.)
- Franciszka z Kąsinowskich Morawska wdowa (w k.)
- 1798 d. 4 lutego Jakób Kiedrzyński Sędzia ziemski kaliski (w k.)
- „ d. 6 marca Micha Bogdański (w k.)
- „ d. 21 marca Piotr Wierzchlejski (w k.)
- „ d. 9 kwietnia Marjanna Kolecka v. Pomorska z Kalisza (w k.)
- „ d. 20 maja Alexander Gembart (w k.)
- „ d. 20 sierpnia Franciszek Karśnicki (w k.)
- „ d. 22 grudnia Jadwiga Krzyżanowska (w k.)
- 1799 d. 1 stycznia Marja Egipcjanka Bogdańska (w k.)
- 1800 d. 10 stycznia Marjanna Migdalska obywatelka kaliska (w k.)
- „ d. 17 grudnia Franciszek Śliwczyński obywatel kaliski Syndyk (w k.)

- Roku 1801 d. 5 stycznia Justyna Zakrzewska z Gutowy (w k.)
 „ d. 28 stycznia Petronella Głoskowska (w k.)
 „ d. 27 lutego Antoni Tomicki (w k.)
 „ d. 5 maja Rafał Chlebowski (w k.)
 „ d. 16 lipca Regina Jezierska z Kalisza (w k.)
 „ d. 13 październ. Elżbieta z Radońskich Miłkowska (w k.)
- 1802 d. 15 stycznia Szymon Jezierski obywatel kaliski (w k.)
 „ d. 21 grudnia Paweł Rozdejczler, dziecię Józefa i Antoniny małżonków Rozdejczlerów, Komisarza w Regencji kaliskiej (w k.)
- 1803 d. 6 marca Ksawery Nosiorowski z Otręбина (w k.)
 „ d. 8 marca Franciszka Howiecka (dziecię) córka Marjanny i Józefa małż. Howieckich (w k.)
 „ d. 14 marca Kunegunda z Kurczewskich Kwiatkowska z Kalisza (w k.)
 „ d. 24 kwietnia Apolonja z Kaczkowskich Kiedrowska (w k.)
 „ d. 20 lipca Justyna z Grabskich Rychłowska (w k.)
 „ d. 19 sierpnia Maciej Bogdański Sędzia ziemski kaliski (w k.)
 „ d. 27 sierpnia Kamera pruska kaliska wydała reskrypt zakazujący ciał osób zmarłych chowania w kościołach i przy nich, po miastach. Postanowiono w tych przepisach: 1) że zakonnikom wolno się chować w grobach klasztornych z wyjątkami i zastrzeżeniami: *a.* iż nie mogą chować u siebie członków obcych zgromadzeń; *b.* że wejście do grobów ma być szczelnie zamknięte; *c.* że msze i exekwie po grobach mają być zniesione a przynajmniej ograniczone przez niewpuszczanie osób obcych; *d.* że chowanie bez trumien na gołej ziemi zakazuje się mianowicie co do czeladzi i ludzi obcych, a pochowanych w ten sposób zakonników, ma się nakrywać, niegaszonym wapnem; *e.* że zakazują się wszelkie exhumacje a kości jeszcze niespróchniałe w głębokim dole mają być zakopywane. 2) Chowanie po grobach kościelnych dozwala się tylko: biskupom, prałatom, proboszczom i kollatorom kościołów, (z wyjątkiem dobrodziejów) i to jedynie z warunkiem pogrzebania ich w grobie, zamurowania trumny, albo posypania lub polania trupa niegaszonym wapnem.

Powyższe postanowienie zatamowało grzebanie ciał po kościołach lub przy nich, jednakże w skutek

wyjątkowych zezwoleń, pochowanemi jeszcze byli u OO. Reformatów:

- Roku 1803 d. 21 września Wojciech Kuczkowski Szambelan (w k.)
 „ d. 23 września Władysław Walderowicz obywat. kalisz.
 (na cm. przy kościele Ś, Trójcy)
- 1804 d. 1 marca Marjanna z Głóskowskich Niezgodzka;
 „ d. 18 kwietnia Jan Bogdański.
 „ d. 21 listopada Anna z Mańkowskich Koszutska kasztelanowa szredzka ze Staborowic (pod kaplicą Matki Boskiej)
- 1805 d. 30 kwietnia Marjanna z Galaldów Węgierska pułkownikowa z Węgier.
 „ d. 4 lipca Teodozja z Bielińskich Gembartowa z Zakrzyna.
 „ d. 9 września Katarzyna Radońska Bernardynka kaliska.
 „ d. 10 grudnia Prokop Chmielewski Stolnik buski, lat 49, ze Słomowa-górnego.
- 1806 d. 6 lipca Tekla z Potockich 1-o v. Byszewska Majorowa, 2-do voto Konopnicka podpułkownikowa.
 „ d. 8 lipca Stanisław Podczaski Regent gostyński.
- 1807 d. 20 lutego Marcin Bogdański.
 „ d. 11 marca Ksawery, dziecię Józefa i Antoniny z Poleskich małż. Nosiorowskich z Mącznik.
 „ d. 13 marca Katarzyna Lewandowska panna lat 23 mająca, córka Wawrzyńca i Ludwika małżonków L. z Kalisza.
 „ d. 13 kwietnia Tekla z Węgierskich Rudnicka lat 35 z Woli.
 „ d. 28 kwietnia Euzebja Grabowska panna.
 „ d. 18 maja Marjanna Jakowicka panna.
 „ d. 16 czerwca Stanisław Dobrski z Konarzewa, mąż Józefy z Klińskich.
 „ d. 18 września Cyprjan, synek Justyny z Gottfriednow i Cyprjana małż. Godebskich, pułkownikostwa (w kaplicy rycerskiej) (1)
- „ d. 5 października Daniel Bleszyński Cześnik wieluński
- 1808 d. 7 stycznia Maciej Cybulski, Syn Andrzeja i Agnieszki małż. C.
 „ d. 9 lutego Józefa Nasiorowska, dziecię Józefa i Antoniny z Poleskich małż. Nasiorowskich.
 „ d. 6 kwietnia Marjanna z Kiedrzyńskich Bogdańska.

(1) Było to dziecię poety i bohatera z pod Raszyna.

- Roku 1809 d. 5 stycznia Salomea Sadowska panna z Miedzianowa.
- 1810 d. 20 marca Wawrzyniec Hłowiecki z Zadowic, Sędzia walecki lat 80 mający.
- 1813 d. 1 lipca Antonina Mirucka zakonnica Ś. Klary z Kalisza.
- „ Franciszek Gądecki tercjarz klasztorny.
- 1814 d. 15 marca Ildefons Niemojowski Kapitan wojska polskiego.
- 1815 d. 1 marca Karol Hłowiecki.
- 1816 d. 16 lipca Józef Korytkowski Sędzia Departamentu kaliskiego.
- 1818 d. 14 lipca Alexy Pawłowski z Szczypiorna.
- 1820 d. 21 stycznia Stefanja ze Świniarskich Sieroszewska z Kakawy.
- 1822 d. 27 czerwca Justyna z Skrzypińskich 1-o voto Tomicka, 2-do Pawłowska ze Szczypiorna.
- 1829 d. 11 maja Gaspar Gembart z Kamienia, Sędzia po koju.
- 1830 d. 18 kwietnia Ludwika Gembartowa, żona powyższego.
- 1831 d. 9 kwietnia Zofja z Miaskowskich Świniarska.
- 1832 d. 24 stycznia Joanna z Szuwalskich Wysocka.
- 1835 d. 4 lutego Franciszka z Trzczańskich Walewska
- 1839 d. 9 stycznia Ignacy Kliński z Gąsina. Był to ostatni świecki człowiek pochowany w grobach tego kościoła, po czas obecny.

W roku 1846 przedsięwzięto oczyszczenie grobów kościoła OO. Reformatów, w skutek czego została się tylko marmurowa trumna fundatora kaplicy rycerskiej Piotra Sokolnickiego i zwłoki Klińskiego; resztę trumien i szczątków ludzkich wyniesiono z grobów. Olbrzymim stosem i w należytem poszanowaniu, poskładano te szczątki między wielką lipą na cmentarzu kościelnym a murem kaplicy rycerskiej. Całe miasto oglądało z ciekawością resztki habitów, kontuszów, żupanów, pasów, robronów, fryz i t. p. na kościach ludzkich wiszących jak wymowna groźba dla żywych, i jak przypomnienie zagasłej przeszłości. Było to milczące kazanie z tematów: „Pamiętaj na śmierć“ i „Wszystko jest próżnością“, bo też dłoń śmierci i grób, potargały nawet odzienie na szczątkach, niegdyś będących mieszkaniem ducha ludzkiego. Pochowanie tych kości odbyło się z wielką uroczystością d. 4 maja 1846 roku. Pogrzebano je w głębokim dole, w miejscu jak wyżej, to jest między ścianą kościoła, ścianą ka-

plicy żołnierskiej a murem okalającym cmentarz. Stara lipa szemrze im do snu wiecznego... śpią pod godłem zbawienia, krzyżem niskim, na którym zakonnicy reformacy umieścili pełen melancholji i wiary, wiersz przez ks. Hieronima Baczyńskiego, te. goż zakonu († w r. 1868) skreślony w słowach:

*„Tu w objęciach matki ziemi
Spoczywają kości ludzi,
Które kiedyś razem z twemi,
Anioł Boży ze snu zbudzi.“*

Odczytując wiersz ten, дума nie jeden w owém cichém ustroju nad znikomością naszego życia i nad wieczności nadzieją. O ile pierwsze marzenie trwoży i zasmuca, o tyle drugie pociesza.. i wychodzi się z miejsca tego z błogiém uczuciem rezygnacji i ze spokojem ducha...

IX.

Opis Kościoła.

Kościół i klasztor OO. Reformatów, położone są, jak to już wzmiankowaliśmy na przedmieściu wrocławskiem, wprost szpitala Ś. Trójcy. Cała ta dziedzina wraz z ogrodami opasana jest długim murem. Do kościoła wchodzi się przez cmentarz, na którym stoi kapliczka Ś. Jana Nepomucena. Kościół zbudowany w stylu włoskim zepsutum, ma szczyt o 4 pilastrach; w dwóch framugach frontonu są dwa kamienne posągi ŚŚ. Antoniego i Piotra z Alkantary, ustawione w r. 1759. Do ulicy, wprost szpitala, w jedné linji z murem dotyka kaplica żołnierska, nosząca na zewnętrznej stronie. wyryty na kamieniu krzyż a pod nim napis: „*Żołnierska kaplica A. D. 1731.*“ Z kaplicą łączy się kościół głębiej cmentarza stojący, a jeszcze głębiej w połączeniu znowu z kościołem jest klasztor. Cmentarz wśród drzew i krzewów, miły przedstawia widok; na nim téż wznosi się wielka lipa z dzwonkiem, datująca byt swój od 1715 roku. Kościół ma podłogę w tafle kamienne śine i czerwonawe; chór muzyczny z organami unosi się nad wejściem do kościoła i wsparty jest na dwóch arkadach. Ambona po ręce prawej od wejścia, między oltarzami Ś. Paschalisa a Ś. Franciszka. Presbiterium oddzielone balustradą. Cały kościół oświe-

cony półoknami łukowatemi, których po ręce lewój jest 4. tyleż po prawej a w liczbie ich dwa zakryte. jedno wielkie w presbiterium po lewój i małe po prawej ręce. Na ścianach wyobrażenia płaskie gipsowe 12-tu Apostołów umieszczone r. 1755 w miejscach namaszczenia kościoła przy konsekracji. Chór zakonny mieści się za wielkim ołtarzem na piętrze. Zakrystja jest w korytarzu klasztornym i nie wchodzi się do niej z kościoła. Drzwi do grobów jest troje: pod wielkim ołtarzem, po lewój i prawej ręce arkad podpierających chór muzyczny. Długość reformackiej świątyni wynosi stóp 126, szerokości $32/45$ wysokości $37/44$.

W kościele tym są ołtarze następujące:

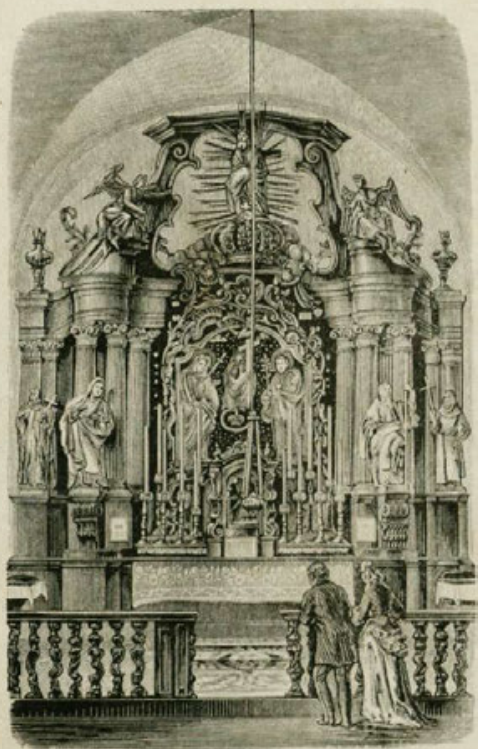
1. *Wielki*, poświęcony Ś. Józefowi Patronowi kościoła, którego obraz cudowny przeniesiony tu, jak już wzmiankowaliśmy, z ołtarza przy zakrystji w roku 1784, ma zasuwę z wyobrażeniem również Ś. Józefa. Budowa tego ołtarza rozpoczęta w r. 1717 ukończoną była w r. 1725. Znajdują się w nim relikwie: od rogu Ewangelji ŚŚ. Semityny P i M., Cyrjaka i Towarzyszów M. M., Krescentyna M., Juliana M., Rustyka M., od rogu epistoły: ŚŚ. Puerilli P. i M., Adankta M., Akwiliny P. i M., Bonifacego M., oraz szczątki z 11,000 Panien i Męczenników. Do tego ołtarza przywiązane są odpusty: na uroczystość Ś. Józefa 19 marca (nadany w r. 1732 i 1780), w tymże dniu 40-to godzinne nabożeństwo (r. 1753 i 1780), oraz na uroczystość Opieki Ś. Józefa (r. 1782).

Po ręce prawej wielkiego ołtarza jest w presbiterium mały ołtarzyk Ś. Andrzeja, a po drugiej stronie takiż Ś. Bonawentury. Po ręce prawej od wejścia do kościoła są ołtarze następujące:

2. *Ś. Onufrego*, mający w glorii Ś. Dydaka; oba obrazy malowane około r. 1715 przez braciszka Jatkowskiego.
3. *Ś. Paschalisa*, mający w glorii Ś. Piotra, malowane przez tegoż Jatkowskiego.
4. *Ś. Franciszka Serafickiego*, mający w glorii Matkę Boską Anielską (Portiunculae). W ołtarzu tym znajdują się zachowane w urnie relikwie ŚŚ. Innocentego M., Innocenty P. i M., Rerycji P. i M., Seweryna M., Jukunda M. i Eutrepida M. Po zniszczeniu się dawnych obrazów Jatkowskiego, wymalował w r. 1872 na wzór dawnych nowe, Jan Bąkowski malarz, kaliszczanin.

Po ręce lewój od wejścia są:

5. *Ś. Piotra z Alkantary*, drugiego Patrona kościoła, mający w glorii Ś. Marję Magdalenę, oba pędzla braciszka Jatkowskiego z r. 1715. Do tego ołtarza przywiązany jest odpust na uro-

WIELKI OLTARZ Z OBRAZEM ŚGO JÓZEFA
W KOŚCIELE KS. REFORMATÓW W KALISZU

czystość Ś. Piotra z Alkantary dnia 19 października (nadany w r. 1732 i 1796).

6. Ś. Antoniego Padewskiego odpowiadający z drugiej strony ołtarzowi Ś. Franciszka a stojący również przy wejściu do prezbiterium, ma w glorii Ś. Rocha. Oba te obrazy są pędzla braci Jatkowskiego z r. 1715.

W ołtarzu tym znajdują się w urnie relikwie ŚŚ. Bonifacego M., Leona M., Aleksandra M., Marjana M., Rerycji M.

Kaplica Rycerska (1) jest po lewej stronie od wejścia do kościoła, z którego przechodzi się do niej. Drzwi kratowane ażur żelazne pięknej roboty ślusarskiej r. 1735 ukute z godłami żołnierskimi, oddzielają ją od kościoła. Długość kaplicy wynosi stóp 26, szerokość 25, wysokość 19. Oddrzewia wyłożone są czerwonym marmurem w żyły; sklepienie wspiera się na 4 kolumnach z sinego marmuru, z kapitelami w czterech rogach kaplicy przy samej ścianie umieszczonemi. Miejsce to oświetlają po dwa okna z każdej strony. Na ślepieniu znajdują się po czterech stronach alfresca przedstawiające różne epizody wojenne z napisem: „*Virtus victiorum palma pugnantium*”, którego każdy wyraz jest pod każdym z malowideł; w środku nich jest większe alfresco z wyobrażeniem N. Maryi P.

Ołtarz Matki Boskiej z marmuru z prześlizgnie wyrzeźbionemi godłami rycerskimi, mieści w sobie maleńki obrazek Bogarodzicy, ten sam, dla którego w r. 1731 fundator zbudował tę kaplicę. Do tego ołtarza przywiązany jest odpust zupełny w uroczystość Narodzenia N. Marji P. czyli dnia 8 września, nadany w r. 1735. W tymże ołtarzu zachowane są relikwie, od rogu Ewangelji: ŚŚ. Benigny i Faustyny M. M., od rogu Epistoły ŚŚ. Amantego i Gaudencjusza M. M.

W tejże kaplicy po ręce prawej od wejścia do niej jest ołtarzyk Ś. Ignacego a po ręce lewej P. Jezusa ukrzyżowanego, oba mozaikowane.

W dniu wielkopiątkowym, urządzają zwykle ks. Reformaci w kaplicy rycerskiej Grób Chrystusa.

W zamknięciu powyższych wiadomości o tym kościele, podajemy i wykaz nagrobków w nim się znajdujących, i tak:

Pomiędzy chórem a wejściem do kaplicy rycerskiej, na ścia-

(1) P. Stawecki (Album Kaliskie. Warsz. 1858 str. 28) mówi, że jakiś żołnierz dał Sokołnickiemu złp. 14000 na budowę kaplicy. Szczegóły tego nie ma nigdzie w aktach, jest więc mylny, podobnie jak i wiele innych wiadomości w temże album.

nie lewój, jest nagrobek z lanego żelaza z napisem następującym:

„Rzewnej pamięci:

Felixa ur. 4 Listopada 1802 † 13 Października 1863 r.
Honoraty z Wiesiołowskich ur. 19 Sty. 1812. † 12 Maja 1848.
Zofii z Rybarskich ur. 24 Stycznia 1836 † 26 Lipca 1866.
Józefa ur. 4 Lipca 1862 † 16 Sierpnia 1867.
Michała ur. 21 Września 1865 † 12 Lipca 1867.

CHODYŃSKICH.

*Pomarli! lecz nie dla mnie: ja Im zawsze bliski,
 Bo miłość jest silniejszą niż śmierci pociski.“*

Pod nagrobkiem powyższym jest płyta z czarnego marmuru, z napisem:

„D. O. M.

ś. p. Tomaszowi i Katarzynie

z Mikołajewskich

ĆWIERDZIŃSKIM.

*zmarłym w roku 1831 i 1833,
 za których o pobożne westchnienie do
 Boga, uprasza się.“*

W presbiterium po ręce lewej osadzoną jest płyta z marmuru czarnego z napisem:

„KAROL WIERZBOŁOWICZ

zmarł w Bogu

*9 Czerwca 1851 w 74 roku życia,
 Cicho a godnie życie upłynione
 Jak blask łagodny pogodnego słońca.
 Jaśniało długo—jaśniało do końca,
 Cnotą, zasługą jakby uświęcone,*

I oto zgasło...

*Ale twe wieczne i piękniejsze życie
 Zacny mój mężu, pamięć moja tkliwa,
 I miłość dzieci i przyjaźń życzliwa
 Wienczą z kolei—błogosławią skrycie.“*

Naprzeciw powyższego nagrobku, także w presbiterium, po ręce prawej od wejścia do kościoła, jest również płyta z czarnego marmuru z napisem:

„Pamięci
Amelii

z *Szcześniewskich*

KIEDRZYŃSKIEJ

w 29 roku życia

z marłej dnia 25 lipca 1871 roku

Panie! racz dać pokój wieczny jej duszy.“

Groby kościoła rozciągają się pod całą świątynią bez przedziałów. Nie ma tam tablic i napisów żadnych, również i trumien ani ciał prócz zakonników usuniętych przy ostatniem oczyszczaniu grobów i przy pochowie kości. Pod kaplicą rycerską stoi na podmurowaniu, wsparta na czterech jakby stufuntowych kulach armatnich olbrzymia trumna wykuta z kamienia, z takimże wiekiem. Na prawej stronie ma ona herb Nowinę a na wierzchu wykuty napis:

„D. O. M.

Kto tu jesteś w tym grobie,
Życz mi nieba jak sam sobie,
Naucz się byś miłosiernym,
Byś więc nie był sam mizernym;
Niech cię aby kamień zruszy,
Że wspomnisz o mojej duszy.“

Spoczywały w niej niegdyś zwłoki Piotra Sokolnickiego chorążego, fundatora téj kaplicy, dziś nawet nie zostały się z nich popioły. Zaginął także przed laty kilkunastu pałasz, z którym tego pobożnego rycerza pochowano.

Znajdująca się na cmentarzu kościelnym kaplica Ś. Jana Nepomucena, ma jeden ołtarzyk z obrazem tegoż świętego. Przywiązany jest do niej odpust zupełny w dniu 16 maja, nadany w roku 1794.

W kapliczce téj wystawiane są zwykle ciała zmarłych. Przed wejściem do kościoła przed progiem wielkich drzwi jest kamień z napisem „Hic jacet peccator 1706 Juli 9“ (tu leży grzesznik) Kamień ten kryje szczątki Kazimierza Strobisze ze wsi Wturku.

Klasztor ks. Reformatów położony jest w głębi dziedziny zgromadzenia; z jednej strony styka się on z kościołem w linii prostej, tył ma od drogi dobrzeckiej i cmentarza ewangelickiego a jedno skrzydło od rozległego ogrodu w którym jest kapliczka

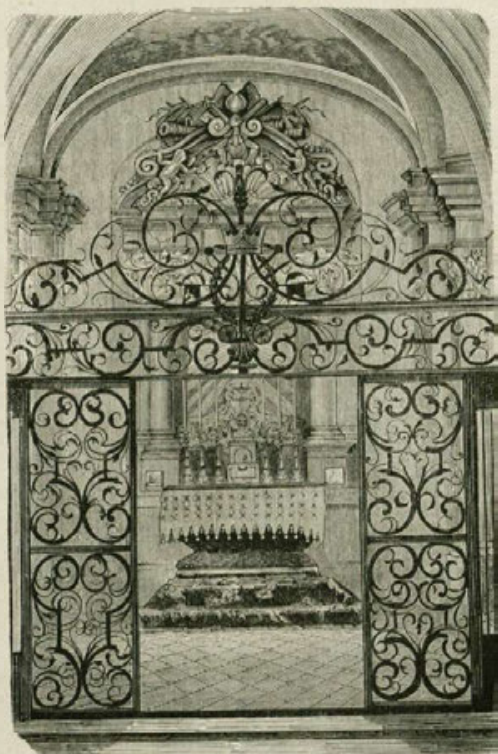
stojąca na miejscu pierwotnego, drewnianego kościoła. Klasztor ten jest budynkiem dość obszernym; ma cele i korytarze tak na dole jak i na górze czyli na piętrze; w szczególności obejmuje: na parterze 5 cel, refektarz, kuchnię z komórką i izbę kredensową, na piętrze ma cel 26, bibliotekę, spiżarnię i skład na rzeczy. W dziedzińcu mieści się 8 zabudowań gospodarczych i dwa ogrody: z tych jeden owocowy ma rozległości mórg 3 pr. 80 i warzywny m. 4 pr. 80. Według taxy z r. 1846 klasztor ubezpieczony był na rs. 5920, a zabudowania gospodarskie na rs. 1075. Cały obszar territorium reformackiego według pomiaru z tegoż roku wynosi mórg 9 pr. 75 miary nowopols. Inwentarz z r. 1860 wykazuje wartość precjozów kościelnych na rs. 1414 k. 49¹/₂, sprzętów kościelnych na rs. 895 k. 67¹/₂, aparatów kościelnych na rs. 544 k. 50, bielizny na rs. 377 k. 42¹/₂; wartość ogólną sprzętów klasztornych na rs. 851 k. 98. Z rzeczy więcej godnych uwagi a w klasztorze zachowywanych są: a) Biblioteka dotąd istniejąca przeważnie z dzieł teologicznych w liczbie 2610 składająca się i w porządku utrzymywana. b) Obraz Heroda malowany sztucznie bo po bliższém przyjrzeniu się złożony z samych ciałek dziecięcych, przyzdabiał on niegdyś celę gwardjańską. c) Topograficzna karta Jerozolimy z czasów Chrystusa, mozolna praca zakonnica. Przed laty kilkunastu była tu rycina przedstawiająca Tomasza Stanisława Wolskiego admirała floty papieskiej który przeciwko Turkom między 1726 rokiem a 1736 walczył. Rycina ta uważana przez niektórych za pewną osobliwość zdaje się, że pochodziła z dzieła roku 1739 wydanego we Lwowie p. t. „*Illustris peregrinatio Ierolimaitana latius protracta per tres insigniores mundi partes, a Thoma Stanislao Wolski, nobili Polono, peregrino Jerozolimaitano etc.*“

X.

WIADOMOŚCI

O obrazach: N. Marji Panny Rycerzy w kaplicy żołnierskiej,
i Ś-go Józefa Oblubieńca.

Z przemowy jaką miał syn fundatora kaplicy żołnierskiej, Sokolnickiego przy wprowadzeniu obrazu N. Marji Panny do po-

KAPLICA RYCERSKA CZYLI ŻOLNIERSKA
W KOŚCIELE KS. REFORMATÓW W KALISZU.

święconej dla niej kaplicy, dowiadujemy się, że starożytny ten obraz przez lat wiele był w posiadaniu rodziny Sokolnickich, która go uważając za drogi klejnot familijny, zachowywała z poszanowaniem po dworach swoich, na pierwszym miejscu. Obraz ten nosili niegdyś różni rycerze nasi na piersiach w czasie wojen i bitew staczanych z nieprzyjaciołmi Polski. Piotr Sokolnicki, Regimentarz i Chorąży poznański, jak to już wiemy z kroniki, wystawił dla tego obrazu kaplicę, nazwaną przez siebie „żołnierską“, iżby nadać wyższe jeszcze poszanowanie owej relikwii familijnej. W roku 1736, po zupełnym już ukończeniu kaplicy, nastąpiło wprowadzenie do niej obrazu. Uroczystość ta odbyła się dnia 8 Września czyli w dzień Narodzenia N. Marji Panny. Na dziedzińcu dworu dobrzeckiego (pod Kaliszem) zwieziono armaty i prochy. Tamże rozbito bogatą ze złotogłowiu kotarę przyozdobioną w broń i godła żołnierskie; pod nią umieszczono nosidło przybrane w klejnoty a na niem obraz ubrany w koronę. O godzinie 1-éj po południu, kiedy już w Dobrcu skończyły się nieszpory, dany był znak wystrzałem z działa. Przeszło 5000 ludzi, kaliskie naówczas zakony: Reformatów, Jezuitów, Bernardynów, Franciszkanów, Kanoników lateraneńskich, Franciszkanek i Bernardynek, mnóstwo księży świeckich, różni dygnitarze i urzędnicy, poszli procesją do Dobrcza a kiedy tam już przybyli, stanęli obok obrazu Matki Bożej ks. Reformaci z jednej strony a fundator Sokolnicki z synami swymi Franciszkiem Ksawerym i Janem Nepomucenem, po drugiej. Jan Sokolnicki rozpoczął uroczystość mową, w której wypowiedział, że rodzina jego dla ogólnego dobra, oraz chwały Monarchini nieba i królowej polskiego narodu, wizerunek ten ku publicznemu uczczeniu oddaje. Po skończonej przemowie Sokolnicy oddali obraz ks. Reformatom, których gwardjani: kaliski i Józef Achorn, wieluński, do rąk swych przyjęli. Następnie ks. Maurycy Hintz kaznodzieja, w mowie mianej przez siebie, podziękował Sokolnickim w imieniu zakonu, za dar mu przez nich uczyniony. Po skończeniu mowy, dano z dział ognia i wszyscy ruszyli pochodem do Kalisza. Najprzód szli żołnierze, za nimi ludzie z dóbr Sokolnickiego prowadzeni przez plebana swego ks. Kłębowskiego, dalej wszystkie cechy i Magistrat kaliski, zakony i duchowieństwo świeckie z Oficjałem kaliskim ks. Górzyńskim na czele; za tym skarbnikowicze Biernaccy i Kowalscy dźwigali na barkach nosidło z obrazem, po czém następowali dygnitarze cywilni i wojskowi, różni panowie i lud, wszyscy śpiewając magnificat, któremu przygrywała muzyka. Na cmentarz kościoła Reformatów wniesiono obraz przez łuk tryumfalny, przyozdobiony w rozmaite emblemata; fundator kaplicy Sokolnicki

zjął wizerunek z portatylu, oddał go Reformatom a ci przy śpiewie wszystkich „Salve Regina“ złożyli go na wielkim ołtarzu kaplicznym. Nazajutrz znowu przy strzałach z armat i wielkim napływie ludu, odbywało się uroczyste nabożeństwo przez dzień cały.

Księgi klasztorne podają liczny szereg osób rozmaitych stanów, począwszy od r. 1736, które w chorobach i życiowych niedolach, doznały łask, pociechy i cudu za przyczyną Matki Boskiej Rycerskiej; wiele z tych osób świadectwa swoje stwierdziło przysięgą. (1)

* * *

Kiedy i przez kogo był malowany obraz Ś-go Józefa Patrona kościoła w wielkim ołtarzu znajdujący się, niewiadomo. Co najmniej, sięga on czasów wprowadzenia do Kalisza OO. Reformatów. Wkrótce po osiedleniu się tych zakonników, miało miejsce zdarzenie następujące. Było to za przełożenia świętobliwego ks. Felixa Rydzyńskiego, który umarł później (d. 15 Października r. 1658) gwardjanem konińskim. Ks. Reformaci oprócz znanych nam już przykrości ze sprowadzenia się swego do Kalisza, znaleźli się w owiej epoce raz pewien w tak dotkliwém ubóstwie, że nie mając już co jeść, zamierzyli wyjść z krzyżem i rozejść się do innych klasztorów swego zakonu. Kiedy, myśl ta miała być wprowadzoną w czyn, Reformaci ujrzeli z podziwieniem przed bramą dwa wielkie wozy napelnione różnego rodzaju żywnością. Ludzie prowadzący te wozy zapytani o wyjaśnienie, powiedzieli, że jest to jałmużna od Cystersek z Ołoboka przeznaczona dla ks. Franciszkanów kaliskich, jednakże gdy ku nim zmierzali, jakiś starzec wielkiej powagi zaszedł im drogę, rozkazując nawrócić do reformackiego klasztoru. Ludzie ci przechodząc przez chór zakonny, w wiszącym tam obrazie Ś. Józefa, poznali owego starca, który przyprowadziwszy ich aż przed same wrota reformackiego klasztoru, zniknął. (2) Odtąd obraz Ś. Józefa przeniesiony był do wielkiego ołtarza; z jakich przyczyn zdjęto go w r. 1758 i schowano, objaśnić nie umiemy. W r. 1766, jak nam już wiadomo, obraz ten umieszczony był w nowym ołtarzu

(1) Księga klasztorna p. t: *Connotatio vel gratiarum, vel miraculorum B. Virg. Mariae in capella militar. quam S. Joseph etc.* podaje opis cudów Matki Boskiej z kaplicy żołnierskiej i Ś. Józefa patrona kościoła.

(2) *Connotatio vel gratiarum e t. c.*; — ks. Kleczewski: *Kalendarz Seraficzy* str. 304.

przy zakrystji, a w r. 1784 powrócony na dawne miejsce do wielkiego ołtarza. Jakie wreszcie do tego ołtarza przywiązane są w uroczystość Ś. Józefa i w dzień jego Opieki, odpusty i nabożeństwo, już wzmiankowaliśmy; to tylko dodamy, że dawniej w każdą środę przed obrazem Ś. Józefa odprawiano mszę św., mówiono litanie i śpiewano pieśń „Salve Pater Salvatoris“ z antyfoną i modlitwą po łacinie. Po przeniesieniu obrazu do wielkiego ołtarza odbywało się to samo nabożeństwo, z tą tylko różnicą, że nie po łacinie, ale śpiewano po posku z drukowanych karteczek pieśń, którą przed r. 1788 ks. Ludwik Sadowski z prozy znajdującej się w łacińskiej książce p. t. „Via Franciscana“, ułożył. Pieśń ta jest treści następującej:

1.

Witaj Ojcze Zbawiciela, stróżu Wszechodkupiciela,
 Józefie najmilejszy,—
 Matce Boga zaślubiony, Opiekunem Boskim czczony,
 Józefie najwdzięczniejszy!

2.

Słodkie pieluszki Dzieciny, dni, lata, słodkie godziny,
 Jezusa gdy karmiłeś;
 O jakże to precudowne, było życie Twe szacowne,
 Gdy Boga synem czciłeś.

3.

W Jezusa się wpatrywałeś, na ręku Twym piastowałeś,
 O wdzięczna szczęśliwości!
 Usta z ustmi połączone, wzajemnością uraczone,
 O, szczęśliwa wdzięczności!

4.

Raz jak Bogu jak królowi, znowu jak Swemu synowi
 W tysiącnym ucieszeniu;
 Toś jak Ojcu dał ukłony, różnemiś Go czcił imiony
 W rozlicznym przymileniu.

5.

Stać się Jezusa piastunem, Swego syna opiekunem,
 O! skarby niezliczone,—
 Z Maryją dni Swoje trawić, z Jezusem się mile bawić,
 Rozkoszy nieskończone!

6.

Któżby nie chciał szczęścia tego, by mu Boga Stwórcę swego
 Piastować pozwolono;
 Lub nie życzył kto dla siebie, téj rozkoszy którą Ciebie
 Józefie uwielbiono!

7.

O! Józefie ulubiony, Tyś nad wszystkich jest uczczony
 Czystości wonny kwiecie!;
 Tobie szczęście to przeznaczył, jakim żadnych nie uraczył
 Łask Dawca na tym świecie.

8.

Szczęście tego wielkie czeka, kogo strzeże Twa opieka
 Józefie, nasz patronie,
 Swoim Ciebie kto jest godny mieć patronem, ten swobodny
 I w życiu i przy zgonie.

9.

Za Twój Matki prośbą, Panie i w Którym masz Tve kochanie
 Józefa uproszeniem,
 Daj, byśmy Cię oglądali i na wieki posiadali
 W twój chwale umieszczeniem.

Księga klasztorna (1) aż po czasy ostatnie, podaje długi
 imienny szereg osób, które za przyczyną Ś. Józefa doznały
 wielu łask i cudów przez uzdrowienie ich z ciężkich chorób, wyr-
 wanie z niebezpieczeństw i udzielenie im pociechy w smutkach
 i niedolach życia.

XI.

Odpusty i nabożeństwa w kościele OO. Reformatów.

Odpusty w kościele tym są następujące:

1. Imienia Jezus w drugą niedzielę po trzech królach, z oktawą.

---

(1) Connotatio vel gratiarum etc.

2. Ś. Józefa (d. 19 Marca).
3. Opieki Ś. Józefa w trzecią niedzielę po Wielkiej nocy.
4. Ś. Jana Nepomucena (d. 16 Maja)
5. Ś. Paschalisa (d. 16 Maja). Odpust ten obchodzono dawniej ze wspaniałą processją po mieście, jako w dzień uroczystości Patrona kaliskiego grodu. Od lat już wielu obchód ten nie ma miejsca.
6. Ś. Antoniego Padewskiego (d. 13 Czerwca).
7. Matki Boskiej Anielskiej (Portiunculae) (d. 2 Sierpnia).
8. 40-togodzinne nabożeństwo (od 5 do 8 września) na Narodzenie N. M. P.
9. 5-ciu ran Chrystusowych w ciele Ś. Franciszka (17 września).
10. Ś. Franciszeka założyciela zakonu (4 października).
11. Ś. Piotra z Alkantary (d. 19 października).
12. Niepokalanego Poczęcia z oktawą (d. 9 grudnia).

Porządek nabożeństwa w kościele tym jest:

Od godziny 6-tój z rana co pół godziny Msze Św. trwające w dni powszednie do godz. 10-tój, codziennie o godz. 8-ój wotywy przed Ś. Józefem, w Niedzielę od godz. 6-tój msze, o 8-ój wotywa, o 11-tój summa z kazaniem, nadto msze ciche u rozmaitych ołtarzy.

Nieszpory w niedziele i święta o godz. 4-tój po południu.

Passje w wielkim poście odbywają się we wtorki o godzinie 4-tój po południu, i teje godzinie stacje w każdą niedzielę w. postu.

Rezurekcja w Niedzielę wielką o godz. 6-tój z rana. Przez cały maj od godz. 6-tój po poł. odbywa się nabożeństwo majowe z kazaniami w dniu pierwszym i ostatnim tego miesiąca. Roraty w adwent zaczynają się w Niedzielę o godz. 6-tój z rana a w dni powszednie o godz. 6½.

Pasterka na Boże Narodz. o godz. 6 z rana w 1-sze święto. *Bractwo* w kościele reformackim jest tylko jedno: Niepokalanego Poczęcia, które w każdą niedzielę śpiewa Różaniec.

Na tém kończymy niniejszą monografię, szczęśliwi, że tą skromną wiązką wspomnień uchronimy od zagłady czasu i ludzi, choć cząsteczkę tego, co się łączy z przeszłością, co jest i być powinno bliskiem naszego serca i uczuć. Zwykłą rzeczą ziemskich kolejną, miną czasy i ludzie; ich miejsce zajmą inne znów lata z innymi synami i córkami ziemi i ci, jak my niegdys

zbierać będą życiowe pokłosie pamiątek — a gdzież go najwięcej odszukać mogą jak nie w miejscach, w których myśl czysta unosi ducha na skrzydłach modlitwy ponad znikome materjalizmu zabiegi. Niechaj więc jednego z miejsc owych dzieje, pomnożą wspomnień narodowych skarbonkę; dzieje te są skromne, jak pokorni miejsc tych przechodnie — a miejsca te są tak ciche i jasne, jak za lat młodych były myśli nasze, gdyśmy wśród woni kwiecia przy szeleście reformackiej lipy odmawiali modlitwy pełne Wiary, Nadziei i Miłości.

SPIS RZECZY.

	<i>Strona.</i>
I. Wstęp.	1
II. Kronika historyczna kościoła i zgromadzenia.	2
III. Gwardjani zgromadzenia i zakonnicy.	18
IV. Missje apostołskie.	23
V. Syndycy i dobrodzieje.	24
VI. Tercjarze 3-go zakonu Ś. Franciszka.	29
VII. Chrzty, śluby małżeńskie i wyznania Wiary katolickiej	31
VIII. Pamiątka osób pochowanych w grobach i na cmentarzu kościoła.	32
a) Zakonników.	—
b) Ludzi świeckich.	37
IX. Opis kościoła.	59
X. Wiadomości o obrazach: N. Maryi P. Rycerzy z kaplicy żołnierskiej i Ś. Józefa Oblubieńca.	64
XI. Odpusty i nabożeństwa.	68

D N° 381265

KSIĘGARNIA
ANTYKWARIAT

D N° 381265
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

90649

90650